

Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

**Második Nyelvgyakorló- és olvasókönyv. Az ausztriai
birodalombeli katolikus főelemi és városi iskolák
számára**

Bécsben, 1861

Második
Nyelvgyakorló-
és
Olvasókönyv.

Az ausztriai birodalombeli
katholikus főelemi és városi iskolák
számára.

Ára kötve vászonháttal 48 ujkr.

Bécsben.

A c s. kir. iskolakönyvek kiadásában.

1861.

Első szakasz.

Elbeszélések, énekek, intelmek.

1. Isten nevében.

Isten nevében kezdem dolgomat:
Hozzá segélyt nekem csak Isten ad;
Ha Isten nem segít, leroskadok;
Hol Isten meg nem áld, szegény vagyok.

2. A kitartó munkásság.

Egy ember, ki a kisebb állatok csendes munkásságát gondos figyelemmel kísérte, látta a hangyát, mint iparkodik egy forgácsot magasabb helyre fölvenni. Alkalmasint fészkéhez akará azt fölhasználni; de a forgács nagyobb vala mint maga a kised állat, mely sokszor el-elejté nehéz terhét, azonban mindannyiszor ismét megragadá s lassankint tovább tovább hurezoló.

Figyelemmel kíséré az ember a szorgalmas hangyát s gondosan számbavevé nem sikerült kísérleteit. Huszonkilencszer csaknem egészen fölívív már a kis hangya forgácsszálkáját s ugyanannyiszor esék ismét vissza terhével. De az állatka nem csüggedett el, hanem boszankodás nélkül ismétlé erőködéseit, míg végre — harminczadszorra — valóban célját érte.

Mi is szorgalmasak legyünk mind tanulásunk-, mind egyéb munkáinkban, s ne rettenjünk vissza az akadályoktól; mert ha kintartók leendünk, mint az említett kis hangya, Isten segedelmével mindig be fogjuk végezni napi munkáinkat.

3. A ven lantos.

Jertek fiúk! figyeljete a lantos énekére, mert néki is derű s örömmosolyga életére; dalolt, ugrándozott, mint pillangó szokott a rózsa lágy ölére.

Mig lantja folyvást féktelen öröm zaját fakasztja, ifjú korának éveit könnyelműn elszalasztja; hó fekszi most haját s dalol, míg hült porát a sirba nem nyugasztja.

Nézzétek őt, milyen szegény! a kincse — énekében; hálával bármit elfogad az énekdi j fejében. És úton, útfelen dalolni megjelen lantjával agg kezében.

De, hogyha ő tavasz korát henyén el nem danielja, fejében a jót s hasznosat egymás mellé sorolja; most látja sikerét, és élte szekerét biztos szerencse tolja.

Tanuljatok tehát ne csak játékot és vidám dalt; ki jóra tört s sokat tanult, mindig dicséretet vallt. És ekkép, higyetek, mint én, nem küzdötök a gond viharszelével.

4. A molnár és fia.

Egy molnár fiával szamarat hajtott a vásárra. Út közben egy lovag találkozáván velök, így szóla hozzájuk: A ló és szamár arra valók, hogy rájok üljünk; miért gyalogoltok tehát mind a ketten? Erre a fiú föl-ül a szamárra; s nem sokára találkozik egy fuvarossal, ki őt e szavakkal támadá meg: Te oktalan fiú! nem szégyenlesz a szamáron ülni, holott atyád gyalogol? A fiú azonnal leszáll s atyját ülteti föl; de ismét egy pórő jön, ki fején egy kosár gyümölcsöt visz és mond: Ez ugyan könyörületlen egy apa; ő kényelmesen ül a szamáron, fiát pedig a sárban czammogtatja. Mire a fiú is föl-ül atyja mellé a szamárra. Szegény állat, kiálta nem sokára egy juhász, el kell veszned; ti igazi állatkinzók vagytok! Ekkor mindketten leszálltak a szamárról s a fiú boszorkodva így szóla atyjához. Mit csináljunk hát a számárral, hogy az embereknek eleget tegyünk? avagy dorongon vigyük-e a vásárra? mire az atya imígyen válaszolt: Most meggyőződhetél fiam! hogy sohasem tehet az ember mindenkinek eleget.

5. Isten mindent jól cselekedett.

Istvánnak, mint atyának, szokása volt gyermekeit esténként egybegyűjteni és velök beszélgetni. Gyakran pedig egyik vagy másik által olvastatott is a bibliai szent történetekből; s ez megtörténvén, imádkozának a gyermekek és lefeküvének.

Egy este egyiptusi József és testvéreinek történetét olvasák. S a mint bevégezzék, monda az atya: Lássátok fiaim, többször szinte jó, ha az ember egy ideig szükségét vagy más bajt szenved. Némely szerencsétlenséget javunkra bocsát reánk a jó Isten. Ó, hányszor tekintjük mi szerencsétlenségnek azt, mi valódi üdvünkre szolgál a nélkül, hogy előre sejtenők.

Alkalmam volt egykor megismerkedni egy előkelő úrral, ki tengeren akara utazni. Ez engem annyira megkedvelt, hogy nagy ígéreteket tett, ha őt ez útra elkísérendem. Én késznek nyilatkozám s az elutazásra minden készüléteket megtevénk. Azonban, midőn már minden intézkedés meg vala téve, én súlyos és huzamos betegségbe esém. A hajó nélkülem indult el, s minden szép reményem megghiúsult. Ez reám nézve oly nagy szeren-

esétlenségnek látszott, hogy esztelenségemben szinte zúgolódni kezdék Isten ellen. — De néhány hét múlva hallám, hogy ugyanazon hajót a vihar szirthez ütötte s a rajta levők közül sokan a tenger hullámaiban lelék sirjokat. Ekkor láttam át Istennek irántam való mennyei jóságát s pirultam elégedetlenségem miatt.

Azóta mindig megelégszem sorsommal, ha nem foghatom is meg, mikép szolgálhat ez vagy az javamra. Hogy is foghatnók azt mi emberek mindig föl, holott a jövőbe nem láthatunk? Ha baj ér bennünket, nem tudjuk, mi fog egykor belőle, majd talán csak évek múlva, kifejlődni. Egyedül az bizonyos: hogy Isten mindent jól cselekszik, s ebben minden jó keresztény megnyugszik.

6. A háládatos vadember.

Egy térítő lelkész (missionarius), ki Amerikába a vad indiánok közé utazott, a következő szemmellátott történetet beszéli: Egy este — úgy mond — laktársammal a mezőről visszatértünkben az erdőből jajveszéklés hangzék felénk, melynek irányába indulván, egy fa alatt oly öreg vadembert találtunk, ki erejéből egészen kifogyva, életének végét látszék várni. Eleinte nem akart velünk beszélni, végre így

szóla hozzánk: Ma korán reggel, épen hajnal hasadtakor, fölkelék, hogy honomba menjek. Azonban eltévedék: rám sötétedett, s minden erőmből kifogyva itt kell maradnom, bizonyosan, martalékul a mérges kigyóknak, fenevadaknak, vagy üldöző ellenségeimnek. Erre felszólítám őt, hogy jöjön velünk. Hiszen, te engem, ugy mond ő, nem ismeresz. Nem szükséges, viszonzám én, hogy ismerjelek, jöj csak velünk. S gunyhómba vezettük őt. Miután étellel, itallal jól tartám, nyughelyet is készítették neki ágyamban s csupán vászonfal választja el bennünket. Lefeküdtünk. Éjjél tájban valami neszre fölébredtem, mintha a vad fekhelyéből fölkelte volna. Megijedék és hallgatódzám. Mily igaztalan voltam irányában! Térdre borult a szegény öreg, s körülbelül következő szavakkal imádkozék: Oh Isten! halát adok neked, hogy engem sem kigyó meg nem mart, sem vadállat meg nem támadott, s elleneimmel sem találkozám. Halát adok neked, hogy e jó idegent hozzám küldéd, ki engem gunyhójába vezetett. Oh Isten! ha ez áldott ember vagy övéi utaznak, világítsd meg napoddal az ő útjokat is, ótalmazd őket mérges kigyóktól fenevadaktól és gonosz ellenségeiktől: ha pedig valamelyikök eltéved s erejéből kifogyván lerogy, akkor küldj neki jó embert, ki őt gunyhójába fogadja.

7. Őrangyalom.

Őrangyalom! maradj velem, ha álom ringat lágy
ölen; veszélyek ellen paizsodat védszárnyaid közt
leljem én; hogy álmában se vétkezzék érted dobogó
kebelem, s ne hervadjon el liljoma, őrangyalom,
maradj velem!

Őrangyalom! maradj velem, ha új napszámra
viradok, s miként Isten ki rendelé, nehéz dologban
fáradok. Emeld Istennek a hűség szent oszlopát föl
keblemen, lelkemnek adj elég erőt őrangyalom, s
maradj velem.

Őrangyalom! maradj velem, ha nagy szívem
búbánata, segíts, ha bennem a kétség s remény kö-
zött foly a csata. Ha könny patakzik arczomon, te
enyhíts szívkeservemen; s hogy új erőt önthess be-
lém, őrangyalom, maradj velem.

Őrangyalom! maradj velem, ha szívem többé
nem dobog, s szememből az élet tüze kihamvad,
lángja nem lobog, ne hadd el kedvesim! maradj
éltőknek őrző szelleme. vedd karjaidra hű szolgád,
s az égben is maradj vele.

8. Vigasz.

Mért tépi kebled gondvihár?

Isten leküldi angyalát;

Kit ez szárnyával eltakar,

Szent béke őrzi hajlokát.

Gondos kezekkel keveri

Sebedre a gyógybalzsamot,

És kegysugára szétveri

A legsötétebb bánatot.

9. A társaság és közlekedés.

Együtt járunk az iskolába, hogy a tanító
bennünket együtt oktasson. Ezen iskolában a

gyermekek iskolatársaim. A föl nőttek az államban mint polgártársak egy közös elöljáróság alatt élnek. Minden ember érzi annak szükségét, hogy másokkal társaságban kell élnie. Mi iskolán kívül is szeretjük pajtásainkat s játszótársainkat. A felnőttek sem szeretnek mindig egyedül lenni, hanem ők is társaságot s részvevő barátokat keresnek.

Az embereknek gondoskodniok kell mindennapi kenyerőkről s lelkek üdvéről: azért mindenkinek bizonyos foglalatossága van; e foglalatosság hozza a községek polgárait, az államok (országok) tagjait egymással oly viszonyba, közlekedésbe, hogy egyik sem nélkülözheti a másikat.

Ki oktatna bennünket, ha tanítóink nem volnának? Ki magyarázná meg az Isten igéjét s ki szolgáltatná ki a szentségeket, ha áldozáraink nem volnának? Honnét venné kenyerét a városi nép, ha a földmives nem mivelné a földeket? A földmivesnek viszont szüksége van a kézmivesre, hogy neki eszközöket készítsen. A foglalkozásoknak tehát különbéléknek kell lenniök. Az asztalos, például, nem tud lábbelit varrni, a varga vagy csizmadia pedig bútorokat készíteni, s így tovább. Mivel egy ember nem tehet mindent, azért a munka föl van osztva az emberek közt.

A földmives, ki földjeit megmunkálja, gabonát arat, s pedig gyakran többet, mint a

mennyire magának s családjának szüksége van. Ámde sok mindenre van még szüksége. Kávénálunk nem terem; len nem termesztetik minden tartományban. Mi kívántatik tehát, hogy minden ember és minden tartomány kiélégíthesse szükségeit? — Egyik tovább ad azon, a mit bőségben bír, s viszont mástól azt kap, a mie amannak fölösen van. Ezt cserének nevezzük. Hajdan minden kereskedés csupán cseréből állott, míg később, pénzt vertek, a miért egyet-mást adtak s vettek az emberek. Pénz kétféle van, ércz- és papiros-pénz. (Milyen pénzeink vannak nekünk? *)

A varga vagy csizmadia lábbelieért pénzt kap, s rajta gabonát vagy kenyeret vesz. A kenyérsütő ismét, ki kenyerét lábbeliért nem adná, mivel tán ép akkor arra szüksége nincs pénzért örömet odaadja, tudván, hogy azon mindent vehet, a mire szüksége van.

Midőn a keresztények Jeruzsálemben nagy szegénységben éltek, sz. Pál apostol a keresztények közt Maczedonia- és Görögországban adományokat gyűjtetett. Sz. Pál ezen kegyes adományokat maga vitte Jeruzsálembe. Azon pénzzel már, melyet a távolvidéki keresztény-

*) Nálunk szent István király korában s I. Béla király alatt kezdtek érczpénzt verni. A papírpénz az újabb idő találmánya.

társak nekik küldöztek, a jeruzsálemiek szükségüket kielégíthették.

E szerint a pénz még a távolban is könnyíti az adás-vevést, s eszközül szolgál nekünk a keresztény felebaráti szeretet kötelességének teljesítésében is. Segítsük egymást testvérileg. Sz. Péter apostol mondja: „Mindenek előtt szeretettel viseltessetek egymás iránt, szolgáljatok egymásnak azon adománynyal, melyet kiki az Istentől nyert, mint Isten adományainak jó sáfárai.“ Továbbá mondják a szent iratok: „Miképen egy testben sok tagjaink vannak; de minden tagnak egyenként nem ugyanazon foglalatossága vagyon: azonképen sokan egy test vagyunk Krisztusban; de egyenként kölcsönösen egymásnak tagjai vagyunk.“

Ugy cselekedjünk felebarátainkkal, a mint jó, igaz és illő. Mivel maga Krisztus urunk mondja: „Valamint ti kívánjátok hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti is úgy cselekedjetek velők.“

10. A megférés.

Nézzétek a sok csillagot,
Milyen számmal van az égen;
S még össze egyik sem csapott,
Mert egymás elől kitér szépen.
Ily szép szokást kövessenek
Mindenkor a jó gyermekek.

11. Az őszinteség áldással jár.

Egy hegyi faluban lakott két földmives, kiknek szántóföldeik és rétjeik egymás mellett valának; egyik fönn a hegyoldalban, másik a völgyben lakott. A magasb helyen lakó munkás ember vala, reggel korán kelt s este későn feküdt le, és napközben sem tartá kezeit keresztbe téve. Ellenben a völgyben lakó nem vala barátja a munkának, s örömet mulatozott. És hogy dologtalansága miatt nem mehetett annyira, mint a másik folytonos igyekezete mellett, megirigyelte szomszédjának jóllétét, s majd egyet majd mást gondolt ki, hogy békétlenséget idézhessen elé.

Egykor, ép midőn a szénát kellett volna kaszálni, egyszerre egész váratlanul rossz idő keletkezett. Az eső napról napra esett s a fű már nagyra nőtt; a kaszálás ideje már csakugyan megérkezék, de a fűvet kár nélkül lekaszálni lehetetlen vala. Végre az Isten jobb időt adott. Kedvező szél kerekedett; s ki az időjáráshoz csak kevéset is érte, szép napot várhatott.

A gondos földmives ezt azonnal észrevév s emberek után látott, kik másnap reggel vele munkához fogjanak. És minthogy a faluban elegendő embert nem kaphatott, nem röstelt késő este a szomszéd faluba menn

hol pénzért, jó szó mellett, elegendő munkást szerezhetett.

Azonban szomszédja az idővel mit sem gondolva, késő éjszakáig a korcsmában iddógált; mikor pedig éjjel haza tért, az időre legkevesebbet sem figyelt. Csak más nap reggel vevé észre, hogy az ég egészen kiderült.

Ma már lehetne kaszálni, gondolá magában; csak embereim volnának. S a mint ekkép gondolkodik, ablaka előtt mennek el a kaszások, kiket szomszédja megfogadott, három férfi és egy nő. Mindegyiknek kasza volt vállán, s vigan, dalolva, menének munkájokra.

Ekkor a földmives utánok kiálta s kérdé: Hova, hova atyafiak? A rétre, felelének amazok; oda vagyunk megfogadva. —

A mint ezt hallá, azonnal ki gondolt valamit: No, megállj, mormogá magában: majd rá-szedlek, tudom, el nem felejtéd egyhamar; s azután fenszóval a kaszások után kiálta: Emberek, nálam is van ám munka; a mit szomszédom megad, azt én is megadom, sőt még hat garassal meg is toldom. Ne gondolkodjanak sokat, hanem maradjanak nálam.

A kaszások e csábító beszédre megállának s egy kis ideig gondolkodtak. Ez nem lenne rossz, mondának egymás között; a munka mindegy, itt is amott is dolgoznunk kell, s a fizetés itt jobb. A három férfinak megtetszett az alku és beleegyezének; de az

asszony nem állott reá, hanem bámulva nézte a férfiakat, így szólván: Én szegény özvegy vagyok, nincs kivetni valóm, s hat garas nálam is különbséget tesz. De azt tanultam az iskolában, hogy az igazmondó mindig megáll, s az igaznak jobb mint az igaztalannak. Amit az ember megígért, azt tartsa is meg. Ha nem jöttök velem, Isten veletek; én ahhoz megyek, kihez szegődtem. S ezzel fölballagott egyedül a hegyre, míg a többiek, a nyereség által elkábítva, alant maradának.

A szorgalmas földmives, ki a hegyi réten már két béresével dolgozott, a mint a fölfogadott kaszások közül csak a nőt látá jöni, csodálkozva kérdezé tőle, hol maradt el a többi három; s a nő őszintén elbeszélé neki, a mi történt. Erre a földmives mosolyogva monda: Ha nekik úgy tetszett, ám legyen; de kívánom nekik, hogy meg ne bánják tettöket. Csak láss hát most serényen a munkához; nem bánod meg. S a nő valóban úgy utána látott, hogy többet tett mint más három, mert a munkát megszokta, mellette ügyes és fáradhatlan vala, szívében pedig semmi szemrehányást nem érte, s ez erőt ad ám a munkához.

Látván a földmives gazda a nő igyekezetét, így gondolkodék magában: Ezen asszony megérdemli, hogy én neki ma egy kis örömet szerezzek; minthogy ő azon kárt, melyet nekem szomszédom okozni akart, jóra

fordította. S a mint az est elérkezett, kifizette a megígért napszámot: azon fölül pedig még egy koronás tallért ajándékozott neki. Ezt azért adom, úgy mond ő, mivel szavadat megtartottad. Mindig így tégy, s az Isten áldása soha sem hagy el. A szegény asszony nagy meglepetésében alig tudá magát összeszedni. Könybe lábadtak szemei s így kiálta örömeiben: Adjon Isten ezerannyit helyette. Ezt haza viszem s megmutatom gyermekeimnek.

Míg ezek itt történtek, a szomszéd rétjén nem ily békével folyt a munka. A gazda megmutatá a három kaszásnak a rétet, melyet egy nap alatt le kelle kaszálniok, s meg volt mindjárt az első ok a versengésre. Ez nagy darab — mondának a szószegők — egy napi munkára, két napra is untig elég lenne; aztán szedték kaszaikat s indulni készülének; és a gazdának végre be kelle elégednie azzal, hogy a napszámosok magok határozzák meg a lekaszálandó darabot, mondván ezt lekaszáljuk ma és többet egy szálát sem. Holnap is megvirad, akkor majd levágjuk a többit, ugyanannyi napszámért.

Ezután, elkezdvén a kaszások a munkát, a gazda hazament, kiküldé nekik az ebédet, s estig oda sem nézett. Gondolhatni, mint mereszté szemeit, midőn látta, hogy még a kitűzött darabot sem kaszálák le; pedig tudhatta volna, hogy ha a gazda maga nincs a munká-

nál. minden roszul megy. A kaszások így szólíták meg gazdájakat: Dolgoztunk a megnyit birtunk, most kérjük napszámunkat. A gazda pedig így felelt: Munkátok a szokott napszámra sem érdemes, annál kevésbbé érdemlitek meg az ígért hat garast. Egy szó a másikat érte; a kaszások lármáztak. ezt tévé a gazda is, míg győzte szóval, s végre odaveté nekik a napszámot a hat garas hijával, mondván: Vigyétek, s a kinek nem tetszik, menjen panaszra. — A kaszások elfogadák a pénzt s morogva állának odább; panaszra menni bátorságuk nem volt.

A mint hazafelé kullogva a fészület előtt, mely az utfélen egy dombon álla, elmenének, ott láták térdelni s ájtatosan imádkozni a becsületes özvegy nőt. S e látvány olyasmit beszélt nekik, a miből ők jó tanulságot vehettek.

12. Mondatok.

A ki másnak vermet ás, maga esik bele. — Ugy bánjál mással, a mint kívánod, kogy más is bánjék veled. — Az adott szót szentül meg kell tartani, ha károdra lenne is. — Légy állhatatos a jóban; ingadozó nádkint minden szélre ne hajlongj.

13. A hálados fiú.

Egy fejedelem sétalovaglása közben egy földmivessel találkozik, ki egy szántóföldet

vidám kedvvel szorgalmasan szántogata s beszédbe ereszkedett vele. Néhány kérdés után megérté az uralkodó, hogy a föld nem tulajdona, hanem azt csak napszámban 50 kr. napi bérért szántja. A fejedelem csodálkozva kérdezé a munkást, miként lehetséges naponkénti 50 krajczárból megélnie s mellette még oly vig kedvűnek is lennie. A jámbor napszámos pedig így válaszolt neki; Az nem lenne jó, ha minden keresményemet elkölteném. Egy harmadával be kell érnem: másik harmadával tartozásaimat fizetem, a harmadik harmadrészt kamatra adom. Ez a jó fejedelemre néve új talány volt; de a vidám napszámos beszédét folytatva imigy szóla: Én keresetemet megosztom elaggott szüleimmel, kik már nem dolgozhatnak, s gyermekeimmel, kik még csak ezután tanulnak meg dolgozni; amazoknak szeretetöket hálálom meg, melylyel ők irántam gyermekkoromban viseltettek, ezektől pedig várom s reménylem hogy egykor öreg napjaimban ők sem hagynak el engemet.

Nem jól beszélt-e, és nem gondolkodék s cselekvék-e még szebben s nemesebben e szegény ember? A fejedelem megjutalmazá a becsületes embert, és fiáról gondoskodott; s az áldásban is, melyet haldokló szüleitől nyert, bőven részesíték őt aggkorában hálás gyermekei.

14. Szentirási mondatok.

Emlékezzél meg atyád- és anyádról, ha a nagyok közt vagy is.

Figyelmezz, fiam, atyád tanítására és meg ne vesd anyád oktatását; — s ha hitegetnek téged a bűnösök, ne ügyelj reájok; — s ne járj útvokon, vond vissza ösvényöktől lábaidat.

Fiam, ha elfogadod oktatásimat és szivedbe rejtve megörzöd parancsolatimat, akkor megérted, mit tesz az Istent félni s az Isten ismeretének tudományát megtalálod.

A bölcs fiú örvendezteti atyját; a balgatag hizeleg anyjának.

Ki atyját tiszteli, könyörgése napján meghallgattatik.

Ki atyját tiszteli, hosszú életű leszen, és a ki atyjának engedelmeskedik, nagy örömét s vigasztalását leli abban az ő édes anyja.

Szóval és cselekedettel, s teljes béketűrésben tiszteljed atyádat, hogy az ő áldása szálljon te reád; mert az atyai áldás megerősíti a gyermekek házait, az anyának átka pedig fölforgatja alapjait.

Fiam, gondod legyen atyádra annak öregségében, és meg ne szomorítsd őt életében; ha fogyatkozik értelmében, engedelkeny légy iránta, és ne vesd meg őt, mikor te erővel bírsz; mert az atyával kö lött jótétemény nem lesz elfelejtve.

15. Engedékeny légy.

Két kecske összetalálkozik egy keskeny pallón, (gyaloghidon) mely egy mély s sebes erdei folyamon vezetett át; egyik a jobb, másik a bal partra igyekezett. — Menj az

útból, így szól az egyik. — Az lenne csak szép, mond a másik. Menj vissza te, s hagyd engem átmennem. Én előbb értem a hídra. — Mi jut eszedbe, viszonzá az első; én sokkal idősb vagyok mint te, s én térjek ki neked? Abból mi sem lesz!

Mindketten konokul állának helyökön, s nem akarának engedni; mindegyik előbb akara átmenni, és így feleselésről versengésre s végre birkózásra került a dolog. Neki tüzik szarvaikat s boszusan rohannak egymás ellen. De a heves döfekezés közt mindketten elvesztik a súlyegyent, s a keskeny hidról mindketten hanyatt-homlok a sebés folyamba zuhannak, a honnan csak nagy erőfeszítéssel sikerült a partra menekülniök.

Ha két önfejű makacs egymásnak ellenszegül, közönségesen mindketten megadják az árát.

16. Reggeli ének.

Elmult az éj, letűntek
Az apró csillagok,
Kelet felől az égen
Szép rózsaláng ragyog.

Hegyen, völgyön és síkon
Nagy még a néma csend;
Csupán a csattogányok
Bájos dallása zeng,

A hajnali zenéhez
Több ének vegyül,
Harmat gyöngyökkel himzett
Fényes lombok megül.

S mihelyt a napnak arcza
A föld színére néz,
Hangversenynyel köszönti
Sok millió zenész.

Az első napsugártól
A néma fű, virág
Gyengéden összerezzen,
S örömjelt ezzel ad.

Minden mi él, dicséri
A csillagok urát,
Ki széttépte az éjnek
Homályos fátyolát.

Az ébredő világba
Ki adsz fris életet,
Mi tölünk is fogadd el
A hálaéneket.

17. A megszabadított vándorlegény.

Egy vándorlegény utazik vala batujával hátán egy pusztán át a legcsikorgóbb hidegben. Ruházata vékony s lábbeli je szakadozott vala. Kegyetlenül fázott, sírt, és keserves könnyei oda fagytak szempilláihoz.

Szerelmes Istenem! — így sohajtott fel — köröskörül sem falu, sem város, de csak egy gunyhó sincs! Megfagyok e nagy hidegben; — ah! mint fog majd keseregni anyám!

— Atyám már meghalt, kivülem senkie sincs, ki neki kenyeret keressen! — Futni akart, de tagjai merevek valának; elálmosodott, s feje alá tévén batuját, lefeküdt a hóra és elszenderedék.

Ez állapotban találta őt egy posta-legény, ki arra lovaglott. Szánakozás fogta el szívét; de minthogy egyedül nem segíthetett, sarkantyú közé kaptá lovát, s gyorsan a közellevő városba vágattot segélyért.

A város kapuja előtt talál néhány embert, kik ép a vendégfogadóból jövének ki; elbeszéli a szerencsétlen esetét, s fölszólítja őket, legyenek gyorsan segítségére.

Mit használ az? mondák az érzéketlenek, mire kiérünk bizonyosan meghal.

Azonban egy szegény napszámos, ki szinte ott jelen vala, hallván ezt, szívében megindula. Jer, mond a postásnak, ketten segítsünk rajta! A lovakat azonnal egy paraszt-kocsi elé fogták, és siettek oda, hol a szerencsétlen feküdt. Magukkal hozák a már megmerevült ifjút a városba, hol a napszámos egy nyomorult szobácskában lakott. Ott hóval addig dörzsölgeték, míg lassanként fölmelegedett s végre legnagyobb örömükre föléledt.

Sőt ez még nem volt elég. A napszámos e szegény megszabadított ifjú embert magánál tartotta, s testvérileg ápolá mindaddig, míg annyira fölüdült, hogy maga erejéből tovább utazhatott.

18. A páva és a kakas.

Furesa, így szólt egykor duzzadozva a kakas-hoz egy hiú pávácska, — hogy csodálkoznak reám tekintve, s még sincs, a ki kifogást nem tenne. Ez szavamban, az meg lábaimban, mondja, hogy becs-mérelnivaló van. Oh pedig de bölcsőbb lenne, hogyha szemök tollam fényén andalogna; jobban tennék, ha hálás gyönyörrel örvendezvén; nem felejténék el, mily rút az, ha valaki egy másról vakmerőleg hamis dolgokat szól!

Ej barátom, a kakas megszólal, nem törődnének lábad- s szavaddal: hanem erőszakos tetszelgésed okoz ilyen becsmérő beszédet.

19. A megbűnhődött fősvénység.

Egy keleti tartományban következő eset adá magát elé. Egy dúsgazdag ember gondatlanságból nevezetes pénzösszeget vesztett el, mely ruhájába volt bevarrva. Veszteségét tehát köz-tudomásra juttatá, s a becsületes megtalálónak, mint szokás, jutalmat, még pedig száz forintot ígért. Nem sokára ezután jő hozzá egy jámbor s becsületes ember és monda: „Uram, pénzed megtaláltam. Nem kétlem, ez az, vedd vissza tulajdonodat!“ Ekkép szóla egészen vidáman, mint becsületes és jó lelkű ember szokott, s ez tőle szép is volt. A másik szinte vidám arcot mutatott, de csak azért,

hogy az elveszett pénzt ismét visszakapta. Mert hogy mennyire volt becsületes, azonnal látni fogjuk. Neki fog, számlálja a pénzt, s a míg ezt teszi, mindazon töri a fejét, mikép űthetné el a hű találót az ígért jutalomtól. Barátom — így szól a találóhoz, — tulajdonképen nyolczszáz forint vala a ruhába bevarrva; de én márcsak hétszázat találok. Ön alkalmasint éjjel a varrást fölfejtette s az ígért száz forintnyi jutalmat belőle már kivette. S azt jól is tette. Köszönöm szivességét.

Az ugyan nem illet. Azonban, nem vagyunk még a végén. Csak jól mondják azt, hogy a jóval tovább érsz, s az igazságtalan mindig magát sujtja. Pénzének becsületes megtalálója, ki nem annyira a száz forinttal, mint feddhetlen becsületességével törődött, biztosítja az embert, hogy a ruhát úgy találta, a mint elhozta, és úgy hozta el, a mint megtalálta. Végre a dolog bíró elé került. Mindketten megmaradtak itt is állításaik mellett: az egyik erősíté, hogy nyolczszáz forint vala bevarrva, a másik, hogy a talált pénzből mit sem vett el s a ruhát fölfejtetlenül hagyta. Itt tanácsolni vagy bíráskodni nehéz volt; de az eszélyes bíró, ki az egyiknek becsületességét s a másiknak rossz lelkűségét mintegy eleve ismerni, sejteni látszék, így fogott a dologhoz. Ő mind a két féltől szilárd és ünnepélyes biztosítást kívánt arról, mit mondtak, s erre a bíró következő ítéle-

tet hoza: Minthogy az egyik nyolczszáz forintot vesztett el, a másik pedig a poggyászban csak hétszáz forintot talált, ennél fogva e pénz nem lehet az, a mihez az első jogot tart. Ön tehát barátom, vigye el ismét a pénzt, melyet talált, s őrizze magánál mind-addig, míg el fog jönni az, a ki csak hétszáz forintot vesztett. Önnek pedig más tanácsot nem adhatok, mint hogy tűrjön, várakozzék addig, míg jelenteni fogja magát az, a ki nyolczszáz forintot talált. Így nyilatkozzék a bíró s szava mellett is maradt.

20. Mondatok.

A mi az egyiknek igazságos, a másiknak méltányos. — A mi jó, azt Isten szereti. — Ha valaki igazságot kíván, az maga is legyen igazságos. — Járj egyenes úton, légy őszinte.

21. A holló és róka.

A holló egy darab sajtot orozván el, egy magas fára szállott vele, hogy ott kényekedve szerint elkölthesse. A róka ezt meglátván, oda fut s így szól a hollóhoz: Ó édes hollócskám, be gyönyörűk a te tollaid s egész termeted oly szép. Soha nálad szebb madarat nem láttam; és ha hangod is oly szép volna. madarak királyává kellene lenned.

E magasztalás igen hizelgett a hollónak, s örömében elkezd krákogni. De alig nyitá

fel száját, a sajtot leejtette. A róka ezt hirtelen fölkapván megeszi s az esztelen hollót kineveti. — A hizelgőkre ne hallgassunk.

22. Talány.

Lábat rajtam ne keress,
Léptem mégis oly sebes;
Éjjel nappal szaladok,
S mégis ágyban maradok.

23. A kereskedő és a hajós.

A kereskedő kérdé a hajóst, miféle halállal mult ki az atyja. A hajós felele: Apám, nagyapám és dédösöm mind tengerbe veszttek. És te nem félsz, kérdé tovább a kereskedő, tengeren járni? — Mondd meg hát te, kérdé viszont a hajós a kereskedőt, hol halt meg a te atyád, nagyatyád és dédösöd? Azok mind ágyaikban haltak meg, válaszola a kereskedő. Lásd, mond mosolyogva a hajós, miért félnék tengeren járni, ha te nem félsz ágyadban fekünni.

A halált ember el nem kerüli, félj tőle vagy ne, az mindegy neki. Ha van most gazdag és szűkölködő, majd egyenlőkké teszi őket ő.

24. Mondat.

Élőkamra, melyben nincs jó falat,
Olyan halász, ki soh' se fog halat,

Olyan csillag, mely soha sem ragyog,
 Uj kabát, melyen a lyukak nagyok,
 Mely régen elfogyott, olyan kalács,
 Ki a fejszétől retteg, olyan ács,
 Olyan huszár, ki a nyereg helyett,
 Inkább a kuczkóban foglal helyet,
 Olyan cigány, ki egy nótát sem tud,
 Igazmondó, ki szerfölött hazud,
 Óra, mely rosszul üt és nem jól mutat,
 Kalaúz, ki nem tudja az utat,
 Olyan tudós könyv, melyben nincsen betű,
 Fületlenül a leghegyesebb tű.
 S olyan tánczvigalom, hol nincs zene,
 Ugyan ki a tatárnak kellene ?!

25. A béna és a vak.

A béna és a vak egy mély folyamhoz érnek. Itt ugyan van átgázoló, a mint látom, mond a béna, de a víz még is jó mély. Gyengébbnek érzem magamat, hogysem neki mehessek.

Birnék csak a te szemed világával, sopánkodék a vak, lábaim elég erősek volnának. A víz lábaimról le nem ütne, hacsak nem fölötte sebes. De attól tartok, hogy oldalvást a mélységbe sodor.

Tudod mit? kiált örömmel a béna, végy engem a hátadra? Az én szemeim jók, majd én téged igazgatlak; a te lábaid pedig erősek, s te engem átviszesz.

A vak örömmel belé egyezék, s mindketten szerencsésen átkeltek a folyam tulsó partjára.

Mindkettőn segítve lőn, mivel az egyik kipótolta azt, mi a másiknál hiányzott. Kéz kezét mos.

„Kiki a mint ajándékot nyert, abból szolgáljon másoknak, mint az Istentől származó különféle adományoknak hív kiszolgáltatója.“

26. A szenteltvizeztartó.

„Templomba hogyha mégysz velem, szerette jó Anyám? Szenteltvizzel mérthintesz meg, keresztet vetve rám?“

„Az ember, édes gyermekem, ha Istenhez megyen, Isten dicső színe előtt mint a galamb legyen.

Mózes csak úgy bocsáttaték a csipkeláng felé, Hogy a bokornál saruját előbb levetközé.

Az egyház ennyit nem kíván, helyébe mást jelelt: Szent vizzel a keresztvetést, mint tisztulási jelt.“

„Templomból hogyha indulunk, s elhangzik énekünk, A szenteltvizeztartó felé megint miért megyünk?

Miért mártod be ujjadat meg' újra, jó anyám, Vízet miért hintesz megint, keresztet vetve rám?“

„E szent jel, édes gyermekem, ismét mélyet jelel: Az ember mintegy úti részt viszen magával el, Isten közeléből a szív nyer úti kenetet.

Mely szent malasztul ömlik el bú és öröm felett.

Megszentesülnek általa a munka és dolog,

Istenhez a szív mindenütt s közelb-közelb dobog.

Már most tudod, jó gyermekem, mit magyaráz e jel:

A jó keresztény mindenütt jó Istenére lel.“

27. A kísértet.

Az atya megparancsolá gyermekeinek, Lászlónak és Katinak, hogy a belső szobából hozzanak ki valamit. De minthogy már sötétes vala, gyertya-világot vivének magukkal.

Azonban ezt útjokban eloltá a szél. Erre mindketten visszafutának, félvén a sötétben.

A szolgáló nekik egy alkalommal kísértetekről beszélt, s ők ezzel mentegeték magukat atyjok előtt, midőn ez őket esztelen félelmök miatt dorgálá. Mitől féltek? kérdé ő. Hiszen tudtok a házban mindent, s az utat sötétben is úgy megtalálhatjátok mint fényes nappal. Ne képzelődjete! Csak gondolatok, bárhol vagytok, az Istenre, s őrizzétek meg szíveteket a büntől, így majd jó lelkismerettel lesztek. Mivel a ki jót cselekszik, egy belső szózat mindig ezt hangoztatja szívében: Ne félj! csak a gonosznak van oka rettegni.

Még ugyanazon estén beszélé el nekik atyjok a következő történetet.

Egy Péter nevű fiú este kertiház mellett mene el. Kíváncsian néz be a kerítésen, és meglát ott egy tarisznya diót. Ez épen nekem való volna, gondolá magában. De még világos volt. Bizonyos távolságban bevára az éjt, mely minden rosznak nappala. Péter azon esztelen gyermekek közé tartozott, kik azt hívék, hogy ha sötét van, senki sem látja őket. Igen, emberek ugyan nem látják, de Isten szemei látnak mindenütt. Midőn késő este lön, és csak a hold világíta, bemász a ház ablakán. Nyakába veszi a tarisznyát, megy kifelé csendesen a kertből s a kerítéshez ér. Mily nyug-

talánul doboghatott szive! A mint jobbra balra tekintget, egyszerre maga mellett lát valakit, hasonlóul egy tarisznyával a nyakában. Ez fekete vékony alak volt. Péter gondolá, hogy kísértet, fut tehát, a mint csak ereje engedé; mivel a rossz lelkismeretnek gyors a lába. Futás közt néha oldalvást tekint, s észreveszi, hogy az a másik nem tágít mellőle. Ekkor eldobja a lopott tarisznyát, s lélekszakadva fut haza. A kísértet azonban tulajdon árnyéka volt, melyet a holdvilág okozott. Péter soha sem lopott többé, ez egyszeri botlása miatt is mindannyiszor fülíg elpirult nagy szégyenletében, valahányszor eszébe jutott.

28. A tüzes víz.

A mi nem a tied, ahhoz ne nyulj, mert megéget. Egy faluban vala egy fiú, ki ellopott mint a szarka, mindent, a mi megtetszett neki, s a mit eldughatott, — jóllehet tudta, hogy az véték. Annyira ment már e gonoszságban, hogy egy alkalommal még két darab oltatlan meszet is elcsent, s mivel már tömve valának zsebei gyümölcsössel, a mellénye alá rejté. Erre mindjárt találkozik egy pajtásával, ki lovakat ment usztatni. Villámsebességgel ugrott föl egyikre a kis tolvaj, s vágatva hajtának az usztató felé. És mi történik? a víz kellő kö-

zepén lefekszik a ló, s a kis tolvaj leesik róla. Uszott ugyan egy kis távolságra, de egyszerre elkezdi iszonyúan kiáltozni: Segítsetek, segítsetek, összeégek! Az emberek azt gondolák, hogy rá akarja őket szedni, minthogy a hideg víz nem éget. Végre sikerült neki a partra kivergődni, hol egészen elbágyadva vetette el magát. S midőn pajtása nagy nehezen mind a két lovat a vizből kivitte, s néhány emberrel a fekvő fiúhoz megy, látják, hogy nem csak ruháját, hanem bőrét is összeégette a vízben fölolvadt, lopott mész.

A mi nem a tied, ahhoz ne nyúlj; mert megéget, legalább lelkismereteden.

29. A nemes tett.

Egy öreg s gazdag atya minden vagyonát, mit szorgalma által szerzett, fölosztá egyaránt három fia közt. Hanem egy gyémántot föntartott, s azt mint monda, azon fiának fogja adni, a ki valami nemes tette által legérdemesb leend reá.

Hogy e kincset elnyerhessék, mind a hárman elutaztak. Három hónap múlva mindnyájan visszatértek. S a legöregebb így szól: Egy idegen reám bízta jószágtá minden irat nélkül; mit én neki ismét hiven visszaadék.

Mondjátok meg, nem dicséretes tett ez? — Fiam, mond az apa, te úgy tevél, a mint kelle; ki máskép cselekszik, gyalázatos ember. Mivel becsületeseknek lenni kötelességünk; tettered jó, de még nem nemes.

A másik így szóla: Utaztomban, egészen vigyázatlanul beleesék egy tóba egy szegény gyermek; én pedig kihúzáam őt, és megszabadítám a gyermek életét; miről az egész falu bizonytságot tehet. Erre az öreg: Te fiam, úgy-mond, azt tevéd, a mi emberi kötelesség.

A legfiatalabbik így szólt: Juhai mellett mély álomba szenderült egy alkalommal ellenségem egy iszonyú mélység szélén; élete tölem függött. De én fölébresztém, visszahuzám őt. Ó — kiálta nyájas tekintettel az öreg — tied a győzelem, kedves fiam! mert az a nemes szív, mely ellenéhez hív

30. A nefelejts.

Pannit anyja igen szereté; mivel neki mindenben engedelmeskedék, s kedvét keresé a hol csak tehetete. Egymás mellett ülének egy este a dombtetőn házuk mögött. A domb alján tiszta patakocska folydogált, melynek jobb és bal partja a legszebb mezei virágokkal ékeskedék. A lányka a dombról a patak-

hoz ugrándozván le, egy csomó nefelejtset szedett, melylyel ismét anyjához futott vissza föl a dombra, s imigy szóla: Nefelejts! kedves anyám. nefelejts! — Hogyan felejtethnélek én el, mondá a megindult anya; hiszen én téged szivemből szeretlek, s folyvást szeretni foglak, ha jó és engedelmes leendesz mint eddig.

Az akarok lenni, kedves jó anyám, az kívánok maradni egész életemben; mond Panni, s anyjának kezét megcsókolá.

Kevés várakozás után mondá az anya: Hogyha téged ezen virágok oly természetesen emlékeztetnek kérésedre, hogy én rólad el ne feledkezzem, mennyivel inkább kell, hogy emlékeztessenek, édes leányom, arra is, hogy te a mennyei Atyáról meg ne feledkezzél, ki a mező virágait oly pompásan fölénkésíté! És nemcsak e virágot itt, édes gyermekem, hanem mind, a mit itt látsz: itt e szép rétet a völgyben és a méheket, melyek oly serényen repkednek körülünk, hogy a virágokról mézet gyűjtsenek; amott a termékeny vetéseket gazdag kalászaikkal, és a tarka pillangót, mely fölöttök szállong, mindent, mindent a jó Isten szeretete tőn oly széppé az emberek hasznára és örömére, s a teremtés minden művén mintegy az Isten ujjai által ez áll irva: Oh ember, meg ne feledkezzél rólam!

Oh a kegyes jó Istent mond Pannika megindult kedélylyel, nem felejttem én el soha, soha!

De nem csupán a teremtmények a természetben, édes leányom, folytatja tovább az anya, hanem maga a mi sorsunk is az Istennek műve, hogy rá emlékezzünk. A szenvedések és örömek mind megannyi nefelejtsek a mennyei Atya kezéből; mert ő küldi ezeket, hogy emlékeztessenek reá, és soha meg ne szünjünk engedelmes gyermekei lenni, valamint ő a mi legjobb atyánk marad mind örökké.

Vajha, édes gyermekem, mindenre a mit jövőben megpillantasz, s mindenre a mi veled történni fog, szemedet és szivedet ég felé emelnéd, s a jó Istenről soha, meg ne feledkeznél, hanem mindig szemei előtt járnál.

Igen is, édes anyám, mond Pannika megindulva, soha sem fogok a jó Istenről megfeledkezni, s mindig szemei előtt fogok járni. Nemde, édes anyám, a jó Isten sem feledkezik meg rólam s megengedi, hogy jó dolgom legyen?

Tedd az elsőt szüntelen, viszonzá az anya. akkor a másodikat bizton remélheted. És valahányszor ismét nefelejtset szakasztasz, gondold szivedben:

Nefelejts. E kis virágnak illatán, nagy és kicsinynek alkatán, öröm s keserv érzelmiben, ha sorsom üldöz vagy pihen, így szólni hallak, Istenem: Oh ne felejts el gyermekem!

31. Vidámság.

Hogyha látom a madárkát,
Véle énekelnék.
És ha látok ürge bárányt,
Véle felszökelnék.

Hogyha látom a parányi
Férget, oh, be szánom!
És ha gunyhót látok, ottan
Volna bár lakásom.

Hogyha látok nyílt virágot,
Kalapomra tűzném,
A termő fa szép gyümölcsét
Czérna szálra fűzném.

Gyenge oltványt látva, mondom:
Vajha fölnevelnék!
És ha látok tarka pillét,
Véle tánczra kelnek.

Hogyha látok gyermekecskét,
Hőn szeretni vágyom;
Nem kívánok sértegetni
Senkit e világon.

32. A keresztény takarékság.

Egy kisdud városból az előljáróság néhány polgárt a szomszéd falukba küldte, hogy ott segedelmet gyűjtsenek a leégett városi lakosok részére. Többek közt korán reggel egy vagyonos földmives udvarába mentek. A gazdát az istálló előtt találák, s a mint hozzá közelednek, hallják, mily komoly szemrehányásokat tesz a szolgának csak azért, mert a

kötőféket egész éjen át az esőn künhagyta s száraz helyre nem vitte.

Oh, ez fukar ember lehet, monda az egyik a másiknak, itt nem sokat kapunk. Legalább megkisértjük, mond a másik, s közelebb mennek hozzá.

A földmives igen nyájasan fogadá az idegeneket, s miután velök a szobába ment, eléje tērjeszték kérésöket. Mily nagy vala ekkor csodálkozásuk, midőn ő egész készséggel igen jelentékeny összeget adott kész pénzben, s megigéré, hogy a szerencsétleneknek fát és élelmiszereket is küld. A kéregető polgárok hálás megilletődésökben nem tartóztathaták magokat, hogy meg ne vallják, miszerint jótékonysága előttök egészen váratlan; minthogy azon dorgálás, melylyel ez előtt szolgáját csekély vigyázatlansága miatt illette, arra a gondolatra hozta őket, hogy alkalmasint igen fukar, s ennek következtében szerencsétlen polgártársaik részére igen keveset remélhetnek tőle.

Kedves barátim, mond a földmives, épen azáltal jutottam e szerencsés helyzetbe, hogy a szükölködők iránt jótevő lehessenek, — mert a magamét mindenkor követeltem, és a csekély gondatlanságokat is megróttam.

Jézus monda: Szedjétek föl a morzsákat is, hogy el ne vesszenek.

Sz. János apostol pedig mondja: „Ki a

világ javaival bővelkedik, s mégis, ha felebarátját szükségben szenvedni látja, szívét előtte elzárja, mikép lakozhatik benne az Istennek szeretete?

33. A lúd és a páva.

Egy lúd olyan fehér volt mint a hó, és hattyú kívánt lenni a bohó! „Egyéb hibám úgy is aligha van, minthogy nincs oly hosszú, görbedt nyakam.” Így szólva elvált lúdtestvérítől s kevélyen jártatá nyakát le-föl. De kinevette őt mindegyike, mert hattyúvá azért még sem leve.

Hallottam a páváról, hogy sokat tart magáról, azért olyan nagyon kényes, mert a tolla czifra fényes

Szegény pávát sajnálom! bár szép tollát csodálom. hiúsága azt mutatja, hogy nincs okos gondolatja.

Be rút az a kevélység! Százszor szebb a szerénység. A szépségnek, ha itt (t. i. a fej-és szívben) sincsen, — igaz becse sehol sincsen.

34. Mondatok.

Nem mind arany, a mi fénylik.

Ne dicsérj senkit termete-, ne vess meg senkit külseje miatt.

A szárnyas állatok közt a méh ugyan kicsiny, de szorgalmának gyümölcse minden édességek fölött áll.

Ne légy kevély ruházatodra, se ne bíz el magadat akkor, midőn fölmagasztaltatol.

35. A jövőről gondoskodás.

Egy alkalommal valaki egy őszbeborult földmivest látott, ki kertjében fákat ültetett. Megszólítja őt s félig gunyolólag kérdi, hogy kinek kedvéért ülteti a fákat. Az öreg imigy válaszol: „Isten és a kedves utódok kedvéért.” Gyermekait e mondatra tanítja az öreg földmives:

Bármily keskeny telked legyen,
Vedd a kapát, ültess fácskát,
S jól ápoljad, — s lesz jutalmad.

36. Isten adja a növekedést.

Egy szegény embernek csak egyetlen szántófölde vala, az is kemény és köves. Mindamellett mégis szorgalommal munkálta, trágyázta és szántotta, serényen tisztogatta kövektől és gasztól. A mint így ép a magot veti bele, egy arra menő ember dorgálólag mondja neki: Miért teszed e haszontalan munkát s e terméketlen földbe a jó magot miért vesztegeted? Mire a szegény ember így felelt: Én a magot a földre bízom, a földet pedig Istenre. Én megteszem a magamét; Isten is megteendi a magáét.

37. Bölcs Salamon és a magvető.

Egy izben bölcs Salamon kísértált a mezőre, s meglátva egy földmivest, mikép szór nyakrafőre silány földbe jó magot, a vetőhöz ballagott.

S így szólt a földmiveshez a nagyhatalmu király:
Ne tégy több kárt magadnak, együgyű ember, megállj!
Ne vesztegesd magodat, mit e föld vissza nem ad!

Megdöbbsent a földmives egy perczig e nagy szóra; — de észretért, s munkáját folytatva ekkép szóla: Nincs más földem, királyom! Az áldást égből várom.

38. Ferencz talányokat ad Lajosnak.

Ferencz. Ki tud nekem néhány talányt megfejteni?
Lajos. Az, ki kérdéseidre rimmel bir felelni.

F. Ki gyászol, legtarkább ruháját fölöltve?

L. A fa, midőn a dér levelét megcsipte.

F. Kinek van sok szeme s magát mégsem látja?

L. A fának, midőn már rügyeit kihányta.

F. Ki nem látta soha házának belsejét?

L. A csiga, bár mindig benn tölti életét.

F. Mondd meg hát a földnél erősebb mi volna?

L. A vas, mert ez mély, nagy sebeket vág rajta.

F. Mi tud parancsolni a vasnak s aczélnak?

L. A tűz, minthogy ebben ők is fölolvadnak.

F. Igen, de a tűznél tudsz-e erősebbet?

L. Erősebb a víz, mert ez eloltja őtet.

F. Mit erősb a tenger tömérdek vizénél?

L. Ezt is össze-vissza korbácsolja a szél.

- F. Mért nem foly a patak fölfelé a hegynek?
 L. Mert kényelmesebben hömpölyög a lejtnek.
 F. S vajjon mi az oka, hogy nem kérdlek tovább?
 L. Gyanítod, hogy többé nem hallgatok reád.

39. A becsületes ember megtartja szavát.

A romai nép hajdan hatalmas vala. Midőn Alsó - Olaszországot meg akarák hódítani, Pyrrhus nevű király állott ellenök, s erős hadseregével a romaiakat legyőzte. Pyrrhus seregében elefántok is voltak, s minthogy a romaiak ilyen állatokat még soha sem láttak, megijedének ezeknek láttára. A romaiak ekkor még egyszerű és becsületes nép valának. Ezen erények közé tartozott a hazaszeretet is. Pyrrhus sok fiatal romait fogságba ejtett. Jóllehet ő ellensége volt a romaiaknak, e szép erényeiket mégis nagyra becsülte. Midőn egy alkalommal nagy népünnep tartaték Romában, így szóla Pyrrhus a fogoly romaiakhoz: Elmehtek haza, hogy a népünnepen jelen lehessetek, örüljetek és vigadjatok polgártársaitokkal; de az ünnep után térjetek ismét vissza foglyúl táboromba. Ők megígérék, s férfiasan megtarták ígéretöket. Elmenének tudniillik Romába; az ünnep után ismét visszatérvén, foglyok levének mint azelőtt. Romában az előljáróság, melyet tanácsnak neveztek, halálbüntetést

mondott azokra, kik netalán közölök elmaradnának.

A romaiak nem sokára megújíták a háborút, s Pyrrhus ellen Fabricius hadvezért küldék. Útközben Fabricius levelet kap Pyrrhusnak roszelelkű házi orvosától. Az orvos ajánlatot tesz, hogy urát nagy jutalomért kész megmérgezni. De Fabricius becsületesen akarván harczolni, elküldé a levelet Pyrrhushoz, ki álmélkodva kiálta föl: Valóban, előbb lehetne a napot útjáról eltéríteni, mint Fabriciust a becsületeség ösvényéről! Pyrrhus az álnok orvost megbünteté érdeme szerint, s hálából mind szabadon bocsátá a fogságában volt romaiakat.

A romai nép egyszerűség, vitézség és hazaszeretet által lön nagy és hatalmas. Azon időben, midőn az Üdvözítő született, sok tartomány fölött uralkodának a romaiak, de már ekkor oly pazarlók és erkölcstelenek voltak, hogy nem sokára összeomlott a ropant birodalom a nép romlottsága miatt.

40. Mondat.

Bármit fogadsz, ígérsz, — előbb jól fontold meg; nehogy késő bánat lépje meg szivedet. De ha valamit már egyszer megfogadtál: törik, szakad, maradj kimondott szavadnál.

A kis huszár.

Legszebb fegyver marad a kard, nagyon diszít a magyart; ha kard villog a kezében, bátorság csillog szemében.

Én azonnal kardot kötök, s huszár leszek, ha felnövök. Lovamnak szép kantárt veszek, hátára szép nyerget teszek, szőre fényét hogy megójjá, bársonyból lesz takarója. Néha, néha ezukrot is kap; mikor kedvem szerint ugrat, sarkantyút is kaphat néha, ha járása lenne léha.

Ha jönnek háborus napok, szép paripámra felkapok, és kipattanok a sikra, mint az aczélből a szikra. Sarkantyum a szittyafajta, csak azt mondja: „rajta! rajta!“ kivont kardom szebben csillog, mint az a szép esti csillag.

Paripám a szilaj sárkány, mintha patkó helyett sarkán madárszárnyak lengenének, úgy repül az ellenségnek; s addig repül, addig vágdat, míg gazdája oda vágthat, hol a hon szeretett atyját, vagy a hazát háborgatják.

A hol ilyen hadat látok, mint a villám neki vágok: ott aprítom a hol érem, s örömet kiontom vérem, e kettőnek védelmére, csak győzelem legyen bére.

A halállal nem gondolok, hiszen az katonadolog, és bizonyos vagyok róla, ezt iratja koporsómra szeretett felséges császárom királyom: „derék katona volt az én kis huszárom!“

41. A hű kukta.

Volt egyszer egy erős vár, mely háromszoros sánczczal és árokkal volt körülvéve, s

mellette feküvék egy tó. A várban egy gazdag gróf lakott. De a mint egyszer az ellenség keményen ostromolta, s védelmezni már sokáig nem lehetett, a gróf titkon elszökött, csakhogy életét megmenthesse, átuszta a tavat, s várát és népét egyetlen fiával együtt cserben hagyá. Erre a várbeliek alkudozásba ereszkednek az ellenséggel, átadják a várat mindennel, a mi benne van, és szabad kimeneltelt nyernek a nélkül, hogy magukkal szabad lenne valamit kivinniök. De azon fiúnak, ki a konyhában szokott segíteni, nagy kérésére megengedték, hogy magával annyit kiviheessen, a mennyit egyszerre elbir. Ekkor a hű szolga oda megy, hova urának fiát elrejtette. Ők mindig játszópajtások és jó barátok voltak. Hátára vevé tehát barátját, kivivé, s ilykép megszabadítá.

42. Dávid és Góliát.

Dávid hogy Saul királynak sátorába érkezett, hagyj, monda, ez óriással megmérkőzni engemet!

Istenünket, nemzetünket gúnyszavakkal illeti, s nincsen a ki kész ez okból vele szembeszállani!

„S te akarnád őt legyőzni, gyermek, a hires vitézt, a ki minden véle vivót futni vagy meghalni kész!?”

Medvét, oroszlánt legyőztem én már annak idején, a nagy Istennek nevében ezzel is megvívok én!

„Menj tehát, Isten vezessen; — oh de nincsen

fegyvered, s Góliát, nézd csak, mi szörnyű kard- s dárdával fenyeget!”

„A mi téged védelmezne, nincs pánczélod. sisakod; nincsen kardod, kópjád, dárdád, a mivel megtámadod!”

„Vedd tehát az én ruhámat, pajzsom-, dárdám-. kardomat. Izrael dicsőségére használd bátran azokat!”

Engedett Dávid, — de mind ez alkalmatlan volt neki, s monda, hogy előbbi módját szivesebben követi.

Parittyáját, pásztorbotját újra magához vevé, s így indult az ellenséges szörnyű óriás felé.

„Eb vagyok tán, vagy mi, hogy rám bottal jössz, mond Góliát: jer és magadon tapasztald, embert mint nyársolnak át!”

Góliát, te kard-, sisakkal s dárdával jössz ellenem, míg az általad kigúnyolt Isten az én fegyverem!

E szavakkal a parittyát megforgatja, s Góliát homlokon találva, többé nem tarthatja fön magát.

Ekkor a hős ifjú gyorsan Góliáthoz lép, s nyakát önkardjával diadalmas rivalgás közt szegi át.

Az ellenség megrémülve fut s elhányja fegyverét; és a nép örvendve zengi hősének dicséretét.

43. A magyarázat.

Az atya elmegy két fiával egy alkalommal egy ház előtt, melyen az óriás Góliátnak a gyermek Dáviddali küzdése le volt rajzolva, — Miután a rajzot megvizsgálták így szól, Sándor az öregebbik fiú: Édes apám! mégis

csodálatos, hogy a rettenetes óriást, ki lándzsa-, kard- és paizszsal vala fölfegyverezve, az ifjú Dávid, kinek egész fegyverzete parittyá és kavicsból állott, legőyzte.

Ugy van, válaszola az atya, e történet csodálatos, s mellette igen tanulságos is, mivel látjátok: a gögös Góliát a kevélység képe, ki megaláztatik. Ugyan is az erős óriás csak magában bizakodott, így ereje és fegyverei őt nem védelmezheték: de a kavics egy ifju kezében elég volt arra, hogy őt földre terítse. És így jár kedves gyermekeim, minden ember, ki szívét az Istentől elfordítja, s elbizottan egyedül saját erejére támaszkodik és bizakodik. Mivel az esztelen, ki fölfuvalkodottságában óriásnak képzeli magát, előbb utóbb nyomorultan terül a földre gúnytárgyul ellenségeinek.

Ellenben Dávid példányul szolgálhat előttünk mint az alázatosság képe, ki fölmagasztalást nyer az Istentől. „Én Isten nevében jövök ellened“ — ez vala a jámbor Dávid kardja és paizsa. És mivel alázatos volt s nem magában, hanem az Urban bizott, azért Isten az erőt a gyenge ifjúban megdicsőítette.

44. A szegény képiro (festész).

Antwerpenben (Belgiumban) élt egy kis fiú, kinek szülei szegények valának. Az apa

kőmives volt, s a kis Ferencznek is azzá kellett volna lennie; azonban, mivel a rajzolásához igen nagy hajlamot mutatott, anyja és nagyanyja reábeszéli az apát, hogy őt rajziskolába adja. Először nem akara az apa beleegyezni. Hogy szerezhessem én meg, monda ő, a rajzhoz szükséges eszközöket, papirost, rajzönt, s későbben ecsetet és festékeket? Ferencz azalatt mindig nagyobb hajlamot mutatott a rajzolás- és festéshez. Ha odahaza volt minden képet lerajzolt, még ember- s állatalakokat is, házakat, s több efféléket is megkísérte ő lerajzolni. Sőt nagyanyjának képét is lefestette, habár hozzá nem is igen hasonlított. Egy templomot is rajzolt, s rá kéményt, egy katonát, kinek kardja hosszabb volt, mint maga az ember.

Az anya és nagyanya gondolák, hogy Ferenczből még nagy művész lehet, s magának sok pénzt és tisztességet szerezhethet, s e meggyőződésben a nyilvános rajziskola előjárójához menének. Az apa engedett, és Ferencz mint tanuló fölvetetett. Ez időtől fogva pontosabban vizsgált meg minden képet, s megjegyezte a szemek, orr és száj állását, s a karok és lábak helyzetét, és csakhamar átlátta, hogy a rajzolás sokkal nehezebb, mint magában képzelte. Megkettőzteti tehát igyekezetét, s két év múlva a tanítók teljes meglegedésén kívül még jutalmat is nyert.

Mily boldogoknak érzék magukat a szülék, így megtisztelve látván gyermeköket!

De ezután nagy gond nyomta őt, 's az egész családot. A szüléknek Ferenczre sok pénzt kelle kiadniok, mivel ő még mitsem kereshetett, jöllehet már több év óta rajzolt és festett. Pénzt kelle kölcsön venniök, s ez által adósságba verék magukat.

A nagyanya naponkint elment a templomba, a boldogságos szűz képe előtt imádkozni, Ferencznek pedig, midőn egyszermásszor nagyanyját meglátogató, e szép verseket kelle elénekelnie:

Oh te áldott, szent
Malaszttal fölkent
Menny-ég dicső királynéja,
Szeplőtelen szűz Mária!
Nézd inségünket,
Szánj meg bennünket,
S légy szükségünkben vezérünk,
Szent fiad nevére kértünk!

Midőn egykor a nagyanya imája után a templomból haza felé megy, az uton találkozik egy kereskedővel, kinél az előtt szolgált. A nemeslelkű férfiú résztvevőleg kérdé, hogyan folynak dolgai. Erre elkezdé panaszolni bajait, gondolván, hogy ezen embert imádságára a boldogságos szűz küldötte eléje, és nem csalatkozáék hitében. Miért nem adta, monda mosolyogva pártfogója, ezt előbb tud-

tomra? Ne busuljon öregem! unokája ezután tőlem mindig húsz forintot vihet el havonként. — A megindulás könnyei hullának a nemeslelkű ember kezére.

Ezen gyámolítás segélyével Ferencz egy kép készítéséhez fogott, s azt beküldé a műtárlatba. De nem találkozott senki, kinek a kép megtetszett volna. Festett mást, de ezt sem vették meg. Erre meghal hirtelen jóltevője, s a család jaja és baja meggyült. Az anya, nagyanya és Ferencz szomoruan követék a halotti kíséretet, s midőn már mind eltávoztak, jóltevőjük sirjánál maradván, keservesen sirának. Másképp úgy sem halálhataék meg jótéteményeit.

Másnap szomoru hangon így szólt Ferencz szüleikhez: Mi szerencsétlenek és szegények vagyunk; jól tudom hogy én vagyok oka e nyomornak. De bizom az Istenben; ő minket el nem hagy. Még egy képet készítek; és ha ez sem sikerül, akkor mint szobafestő keresem meg kenyeremet.

Mindent, a mit csak nélkülözhettek, eladtak a szegények, csak hogy festéket és vásznat vehessenek a képhez. Ferencz akkor egy képet rajzola, mely két nőt ábrázolt, kik jóltevőjük sirjánál imádkozva térdeplének; hátuk mögött meghajolva állá egy fiatal ember, ki sírva mély fájdalomba merült. Ferencz soha nagyobb kedvvel és szorgalommal nem dol-

gozott mint ezen a képen. Három hónap alatt a kép kész volt, melyet a Rajna melléki Kölnbe küldte a műtárlatba.

Hetek multak és még ők mitsem hallának a kép sorsa felől. Már félték, hogy szomszédaiktól ki fognak gúnyoltatni, midőn egy reggel a levélhordó levelet hoz, melyért egy forintot kelle fizetni. Annyi pénz az egész házban sem volt. A levélhordó már el akar menni, midőn a nők térdre esve kérik tőle a levelet. A jajgatás megindítá őt. A levelet ott hagyá, s Ferencz mohón fölnyitván olvasá. Olvasás közt arca mintegy megdicsőüle, s örömmel elkiáltja magát. Nagyanyám, anyám, apám, én képiró vagyok! kétszáz forint utalványoztatott a képért.

Ki irhatná le örömét e családnak! Mindnyájan akarák a levelet olvasni, de csak Ferencz olvashatá azt. Egy gazdag ember vette meg a képet, s egyszersmind egy másikat rendelt hasonló nagyságban.

Villámgyorsasággal hirdetik a nők a szomszédságban e váratlan szerencsét. Az elzálogosított öltönyök kiváltattak, egy kis lakoma is rendeztetett, melyben a levélhordónak is részt kelle vennie. Urak is érkeztek ugyanazon városból, képeket megrendelni.

Nem sokára a család jobb szállást vett föl. Az apának nem kelle többé napszámban dol-

goznia, s az anya- és nagyanyának is jobb dolga lett; és Ferencz soha el nem felejté a mit ezek érette áldozának.

Kitartás, jámborság és Istenben helyezett bizodalom vezetnek a kívánt célhoz.

Isten bennünket jó emberek által segít. A jótéteők iránti hála soha jutalmatlanul nem marad.

Előbb idegen földön ismertetett el Ferencz műve. Ily eset nem ritka.

Midőn Üdvöztők saját hazájában taníta, a zsidók csodálkozva mondák: Honnét ennyi bölcsesség és csodaerő? Nem az ácsnak fia-e ez? Nem Máriának híják-e anyját? S rokonai nincsenek-e mind köztünk? — S boszonzkodának rá. Jézus pedig monda: A próféta sehol nem becsültetik kevésbre mint saját hazájában.

45. Három király.

Ékes vitéz sereggel
Jön napkelet felől
Három király, vezérül
Egy csillag megy elől.

Hegyen, völgyön sietve
Megy a három király;
Vezércsillag tündöklő
Világosságból áll.

Tündöklük a sok fegyver
S a három korona:
De sokkal szebben fénylik
Vezércsillag maga.

Nem tartja a zarándok
 Hadat se viz, se hegy:
 Folyvást halad a merre
 Vezérsillaga megy.

És megy, halad szünetlen
 Az égről jött vezér,
 Mig Betlehem előtt egy
 Istállót el nem ér.

Itt állt meg tündökölve
 E kis hajlék felett;
 S fényétől eltelt észak.
 Dél, nyugat és kelet.

S ékes kíséretével
 A három fejdelem,
 A királyok királyát
 Imádva, térdepel.

A kis Jézust imádják
 Ki ottbenn született,
 S szegény jászolban nyugszik
 Arany bölcső helyett.

E jászolhoz közelgve
 A három bölcs király,
 Földre borul ismét a
 Kisded lábainál.

Imádja buzgósággal
 A messiás királyt,
 Kinek szülőhelyén a
 Vezérsillag megállt.

Kiáltja mind a három:
 Üdv a gyermeknek itt!
 Ez hozta meg a földnek
 Az ég áldásait.

S adván a kis Jézusnak
Aranyt, tömjént, mirrhát,
Honukba visszatértek,
Áldván az ég urát.

46. A betlehemi pásztorfiú.

Azon éjjel, mely fényt árasztott a földre
S az igazság örök napját föltünteté,
Midőn a Megváltót szeplőtlen szülője
Betlehemben szegény jászolba fekteté

Angyali karoknak dicső énekével
Hívatra, pásztorok siettek hozzája,
A bölcsőt ragyogni csodálandó fénnyel
Látják, hisznek s szívők a kisdedet áldja.

És napfelköltével ismét eljövének, —
S jeléül őszinte jóakarathoznak,
Az isteni gyermek kegyes szülőjének
Galambot, gyümölcsöt és báránykát hoztak, —

Egy pásztorfiú volt velők Betlehemből,
Ki mint szegényárva semmit sem vihetett.
Ő neki semmie sem volt mindezekből.
Csak tiszta szive volt, s abban hit, szeretet.

És hogy kijelentse e hív szeretetet,
Jó szívvél megfújja pásztorfurulyáját,
Ezzel köszöntvén az isteni kisdedet,
Hű nevelőatyját s szüzanya-dajkáját.

Eljött minden reggel, s a kis Jézuskának
Fújt egyet, mint neki Isten tudni adta.
S szívre szóló hangját jámbor nótájának
A szent kisded mindig örömmel hallgatta.

De a mint egy reggel szokás szerint eljön.

A szegény hajléknál sok fényes szolgát lát;
Bámul a csoporton s az arany- ezüstön,
Mely borítá kelet három szent királyát.

Kik biborpalástban a porba hullának,
Értvén a jóságos Istennek nagy titkát,
Imádva hódoltak az Istenfiának,
Adván neki tömjént, aranyat és myrrhát.

Látván ezt a szegény pásztorfiú, nem mert
Most közelebb menni kis furulyájával,
Csak távolról nézte a sok szép idegent
Együgyü szívének szent jámborságával.

De a szent szűz anya mindjárt észrevette
A jó pásztorfiút, a mint távol állá;
Magához szólítja, kitérnek mellette;
S a szűz kegyességgel így szóla hozzája:

„Csak a szeretet ad az aranynak becset,
Melyet a királyok hoztak jámborsággal;
A te szivedben is ég ily hű szeretet, —
Jer hát, a mint szoktál, elő furulyáddal.“

És a pásztorfiú furulyázni kezdett,
S oly szivreható volt szivből jött nótája,
Hogy öröm fogott el ott minden jó lelket, —
A kis Jézuska is mosolygott reája.

47. A megtért ifju.

Szent János evangyelista gyakran meglátogató a keresztény községeket, hogy nekik

az Isten igejét hirdesse, s őket a hitben megerősítse. Egy ily apostoli látogatás alkalmával észrevett egy szép ifjat, kiben ő a jóra igen fogékony lelket sejtett. János a püspökhöz fordulván, így szóla: Ezen ifjat különösen ajánlom figyelmed és gondviselésedbe; lelke üdvét szivedre kötöm. A püspök megígéré az apostolnak, hogy az ifjúról lelkismeretesen fog gondoskodni. Ezután nem sokára visszatért szent János Efezusba.

A püspök az ifjat házához vette, oktató, és elkészíté őt a szent keresztség föl vételére. Egy idő múlva annyi bizodalmat helyezett az ifjú érzületébe, hogy szoros föl vigyázásával föl hagyott. Ez alatt az ifjú a püspök tudta nélkül könnyelmű ifjak társaságába vegyült, mi őt különféle hibákba ejtette. Társai őt kicsapongásokra, sőt az utazók fosztogatására is rávették. Mi több, rövid idő alatt a rablócsapat főnökévé lön.

Egy alkalommal ismét meglátogató szent János a községet, melyben az ifjat legelőször látta. Miután az egyházi ügyeket elrendelte, így szól a püspökhöz: Hol van azon ifjú, kitén évek előtt különös gondviselésedre bíz tam? A püspök, ki elkeseredve értesült az ifjú tévedéseiről, fölsohajtván, könyek közt monda: Azon ifjú meghalt!

Hogyan? micsoda halállal? kérdé szent János. — Ő meghalt Istennek — gonosztévő

utonálló haramia lett! — Most egy erdős hegyet tart elfoglalva a csapattal, melynek ő főnöke.

Sz. János ezt hallván, keservesen megsiratja az ifjú elestét. Azután összeszedvén magát így szól: Adjatok lovat és kalauzt! én fölkeresem őt. Ugy a mint volt, lóra ül, elsiet a hegyre. Ott a kiállított rablóőr azonnal elfogja. Ez volt szándokom, monda ő; vezessetek főnöktökhöz: Elvezeték a főnökhöz! Ez akkor is föl volt fegyverkezve. De a mint az evangelistát megismeré, elszégyenlé magát s futásnak eredt.

A szent férfiú megfeledkezve éltes koráról, utána fut és kiált: Fiam, fiam, miért futsz atyád elől, ki fegyver nélkül van és öreg? Mit se félj! Ne csüggedj el! ha életed módját megváltoztatod, nyitva áll az ut Istenhez, bűneid bocsánatát elnyered. Örömet teszek éretted mindent. A halált is elszenvedném éretted, valamint az ur elszenvedé érettünk. Fordulj vissza, hidd el, Krisztus küldött engem te hozzád.

Az ifjú ember lesütvén szemeit, gondolkozva megáll a lelkiatyja előtt. Azután eldobá fegyvereit; mély bánattal meghatva, sirni kezd és bocsánatért esdett. Az ifjú elhagyá társait, s atyját barátját követé. Ez vele imádkozék, s mindent elkövete, hogy szeretetével egészen megnyerje. Sz. János nem hagyá őt el, mig,

mint az igaz töredelmesség példáját, a községnak ismét bemutathatá.

Ekkint a szilárd hit és az apostol rendíthetlen szeretete a töredelmes bűnöst ismét visszavezette az üdvösség útjára.

48. Jézus Krisztus.

Zengjünk vig éneket,
Hálát, dicséretet
Jézusnak, ő az ég
Honából érkezék
E földre, hogy legyen
Üdvünk ez életen.

Te légy szövétnekünk,
Jézus! s maradj velünk,
Hogy örvendj jó korán
Erényünk illatán,
S ha testünk sirba hull,
A mennyet add díjul.

49. A kereszt.

Ha vándorútnak szent keresztnél elvezet,
Juttasd eszedbe mily dicső e jelenet!
Le a kalappal, mert keresztény a neved!
Rajt' üdvédért az Istenember szenvedett.

Második szakasz.

Közlemények az állatországból.

50. Az oroszlán.

Az oroszlán hazája Afrika. Állatok királyának neveztetik, minthogy nagy erővel és parancsoló külsővel bir.

A macskafajú ragadozó állatokhoz tartozik, s leginkább hússal táplálkozik. A himet szép sörénye különbözteti meg a nőténytől. Ordítása messze elhat, melynek hallatára a legbátrabb lovat is rettegés fogja el.

Lajos a thüringiai gróf, szent Örzsébetnek férje, egy ausztriai herczeg rokonától, egy nagy oroszánt kapott ajándéku. Lajos az állatot kettős rostélyu kalitkába záratta.

Történt, hogy Lajos egy reggel korán fölkelvén könnyen öltözve, csupán egy köpenyt öltvén magára, az udvaron föl s alá járt.

A szolga, kinek kötelessége volt az orosz-
lánnak eledelt vinni s kalitkáját tisztogatni,
a kalitka kisebb ajtaját nem zárta be erősen.
Az oroszlán rettenetes alakjában egyszerre a
gróf előtt terem. A gróf egyedül és fegyver
nélkül volt, de nem vesztvén el éberségét,
és öklét az oroszlánnak szegezvén, keményen
rá kiálta. Erre az állatkirály elveszti retten-
tőségét, s a gróf lábaihoz földre borul, és
farkát csóválja, mintha benne urát ismerte
volna. A toronyőr meghallván a lármát, kimegy
a torony erkélyére, s látja a veszedelmet; lár-
mát üt, elékiáltja a cselédeket és az oroszlán-
ört, ki azt ismét kalitkájába vezeti.

Mindnyájan meggyőződtek arról, hogy
Isten az ő urokat azért szabadítja meg, mivel
mind ő, mind asszonyuk Örzsébet igen eré-
nyesek valának. A vár kapujára emlékjelül
oroszlánnal küzdő férfiú vésetett.

51. A tehén.

A tehén ismeretes háziállat. Lábai két
részre oszlott, hasított körmei (csülkei) van-
nak. Eledelét (a takarmányt), miután lenyeli,
ismét visszaveszi (visszakéri) szájába s újra
megrágja. Ennélfogva kérődző állatnak mon-
datik.

A tehén adja a tejet, melyből irósvajat
és sajtot készítnék. Nyers bőrét a timár ki-

készíti. Tehát igen hasznos állat; s némely családot egészen kitart.

Egy faluban lakott egy özvegyasszony, öt árvának anyja; igen szegény levén, kézi munkájából csak szűken táplálhatá családját. A mit csekély földjéről aratgatott, gyermekeinek a szükséges kenyérre is alig volt elég. Egy évben rossz termés volt, s hozzá még egyetlen tehene is elhullott, s ez őt és gyermekeit igen nagy szükségbe dönté. — Erre a szegény anya igen elkeseredett és monda: Koldulnom nem lehet; a dolog és szorgalom nem használ! jobb lenne, ha meghalnék! A mint egy vasárnap így aggódva üldögél, meghallja a falubeli harang szavát, és ez reá nézve ényhítő szózat vala, mert az ötlött eszébe, hogy majd így harangoznak nem sokára az ő termetésére is! — Erre belép a szobába leánya, s mond: Anyám, már misére harangoznak. Majd én házőrzőnek maradok! — Ezt azért mondá a leány, mivel anyja vasárnap a szent misén kívül predikációt is hallgatott, s mindig vidámabban jött haza. Az özvegy tehát szomoru szívvel a templomba méne, s ott egy oszlop mögé vonult, hogy szomoru arczát ne lássák. A mint predikáció előtt a „Jőj el Szentlélek“-et kezdik énekelni, ő elfojtott keserűségében alig vala képes a néppel énekelni, s könnyeit alig titkolhatá el. És midőn a plebános elmondá, mennyire szeret ben-

nünket az Isten; mily kegyes hozzánk . . . minden szó könnyebbített szivén. — Szent mise után megvigasztalódva ment haza, s meg-meggondolta a predikációban fölhozott e mondatot: Az igazak imádsága meghallgattatik. — Isten, monda ő, látta könyeimet; megszünteti azokat, ha jónak találja.

E községből egy vagyonos ember, szinte a templomban levén, észrevette az özvegy szomorúságát. Az Isten kegyességéről mondott predikáció ennek is szívére szolgált, s az özvegyet látván, gondolá magában: Ennek szívét titkos bú emésztí, azért Isten kegyességének meggondolása is könnyekre fakasztja, s alig ha oly nyugodtan jön Isten házába mint én. Ugyanazért az özvegy felől kéz alatt tudakozódék. — A mint egy este az özvegy gyermekeivel együtt az alig pislogó mécs mellett ült, s egymást vigasztalva föltevék magukban, hogy folyvást szorgalmasan fognak dolgozni, így szóla az anya: Előbb neveljünk föl egy kis kecskét, azután majd talán ismét tehetünk szert tehenre. A mint az anyae szavakat mondá, úgy tetszék nekik, mintha künn az ajtónál tehen bögést hallottak volna, a mi újra elszomorítá őket, mert eszökbe jutott elesett tehenök.

De az ajtón csendes kopogást is hallván, megijedének, miután pedig az ajtó megnyílt, belép egy ember s mond: Im egy jó bará-

totok köszöntet, s küldi nektek e tehenet. s e néhány zsák rozsot. Erre elbámulának, s előbb hogysen kérdezősködhettek, vagy megköszönhatték volna, az ember már eltávozott. A tehen pedig künn egy fához volt kötve. Fekete volt ez fehér foltokkal tarkázva, és sokkal szebb az előbbinél. A gyermekek örvendező lármával vezették az istállóba, a rozsot pedig a kamrába vitték, s anyjuk sirt örömében. Másnap maga jóltévőjük jött el az özvegyhez és monda: Tegnap ön a szentegyházban könyeit mutatta be Istennek, azért ő megvigasztalá önt. Én már rég tartoztam hála áldozattal. Ő gazdagon megáldott engem. Azért legyen ön oly jó és fogadja ezt tőlem, mint tartozást, melyet örömet rovok le. Köszönöm Istenemnek, hogy a templomban szívet megindította, hogy önön segítsék. — Ezt mondván a férfiú, vigasztalva valának el egymástól.

Az Isten kegyes voltának meggondolása így vigasztalta meg az özvegynek szívét, s így indította könyörületre a jóltévőt.

-
1. Jó állat a tehenke, reggel tejecskével vendégel, délben pedig hússal, levecskével.
 2. Túrós lepényt, galuskát sem lehetne enni, ha nem hagyná magát a jó bocza megfejni.
 3. Mert a túrót nem másból csinálják mint tejből a vaját sem köpülik másból mint tejfelből.

4. Szappant főznek faggyából, hogy tisztán járhassunk; nagyon sok gyertyát öntnek, hogy este láthassunk.
5. S nehogy borzas maradjak fölkelvén az ágyból, édes mamám fésűt vett a bocza szarvából.
6. Hát a bőre mivé lesz! lószerszámot varrnak abból, és tartós csizmát a munkás magyarnak.

52. A juh.

A juh, gyapja miatt talán még hasznosabb, mint a szarvasmarha. Belőle mindent használhatunk: tejét vajnak és sajtnak, gyapját posztó-, kelme- és kalapnak, húsát asztalunkra, faggyát gyertyára, bőrét pergament-, czipő- és keztyűre, nyíratlan bőrét bundafélékre, belét hegedűhúrokra, ganéját szántóföldeink és kertjeink megtrágyázására.

A juh együgyű, gyenge és félénk állat; magát védelmezni, s magán segíteni nem képes. Jöjön feléje csak egy kis kutya s ugassa meg, azonnal szétfut az egész nyáj, s félelméből alig képes magához jöni. Egy kis gyermek szétriaszthatja őket, s az anyabirkák még annyi bátorsággal sem birnak, hogy bárányaikat védelmezzék, holott a tyuk is szembeszáll csirkéiért. A juhok pásztorukat könnyen megismerik, s örömet engedelmeskednek neki. A hová ez megy, oda mennek ők is, s szavára jobban hallgatnak, mint némely gyermekek szüléik- vagy tanítóikéra, nem is

szélednek el, hanem mindig körülötte együtt-maradnak. Ekkép legelnek a mezőn gond nélkül, s táplálkoznak oly füvekkel, melyek nekik legjobban ízlenek, míg végre haláluk órája üt. Ekkor nyugodtan mennek a vágóhelyre, s oly kevéssé védelmezik saját életüket, mint védelmezik fiaik életét. Sok elvesz közölök az ugynevezett kergesség- s mételyben, s más ragályos nyavalyában.

Május és néhol september hónapban is tisztára mosatnak és megnyíratnak. Egy jó termetű juhról 2—4 font gyapjút is nyírnak.

A juh csaknem az egész föld kerekiségén. meleg és hideg tartományokban, megél; de nem mindenütt kaphatni róla egyenlő mennyiségű és finomságú gyapjút.

Tánczos számár.

Egy csacsinak igen jól ment dolga,
 Könnyebben élt mint sok munkás szolga.
 Szénát, zabot elegendőt kapott,
 S télen nyáron csinos ólban lakott.
 De ő ezen sok jót keveslette.
 A mint farsang végén észrevette,
 Hogy a juhász dudaszónál mulat,
 Ugy elhagyá a jámbor indulat,
 S oly kedve gerjedett tánczolásra,
 Hogy már gondolni sem tudott másra.
 Csak úgy turkált mindent maga mellett,
 Minden rossz volt neki, mi sem kellett.

Végre egy macskát fogad dudásul,
 S azzal a befagyott tónak indul.
 A sima jégre alig hogy rá lép,
 A tó körül összecsendül a nép. —
 Rá kezdik a Csacsinszky nótáját,
 Füles ur összeüti bokáját.
 De alig hogy kettőt, hármat ugrik,
 Szörnyű ordítással hasra rogyik.
 Dudás ur ijedtében elszaladt,
 S a nép nevettében majd megszakadt.
 Szegény csacsi! nem ok nélkül nyögött,
 Mert jaj! a keresztesontja eltörött,
 S a nagy ravágyónak harmadnapon
 Bőrét árulgaták a piacon.

53. Az egér.

Az egér fürge kis állat. Élénk és ravasz szemei vannak. Hamvas szőre finom és puha, feje hegyes. Félénk, és a legkisebb zörrenésre is elbujik. A süldisznótól s macskától jobban fél mint az embertől. Az ember fogót, csaptatót állít föl kiirtására, de egyik a másik kárán okul. Mert hogy szaglása igen finom a fogóhoz vagy csaptatóhoz, mely társát becsipte, nem egykönnyen közeledik. Sült szalonnán legörömostebb nyalakodik. — Az egér szárazon legörömostebb van, de úszni is bír, csak hogy nem sokáig. Az öregek igen gondoskodnak fiaikról. A fiatalok sokszor igen okatlanok, s meggondolatlanul mennek a veszély- és halál torkába. — A házi egerek igen kártékonyak, sok holmit összerágnak.

Ellenök egy jó 'macska többet ér, mint a fogó vagy méreg. Még kártékonyabbak a mezei egerek, mivel ezek a zöld vetéseket és gabonát pusztítják, de legnagyobb kárt tesznek az elvetett magban.

54. A vakand.

A vakandnak első lábai lapátidomúak, s ormánya hegyes. A földet föltúrja; az ember mégis igen igaztalan irányában, ha azt gondolja, hogy a vakand a növények gyökerit is elrágja. Ezt nem ő teszi, hanem a lótetű és férgek, melyeket a vakand fölkeres és megemészt. Igaz, tőle az nem igen szép, hogy ily alkalommal a kerteket, réteket és mezőt elcsúfítja turásaival. Ez okból méltán irtják ki onnét, hol nagyon elszaporodik.

55. A nyúl.

A vadászat alá tartozó állatok közt legismeretesebb a nyúl. Minthogy ezt a vadász igen üldözi, ritka mulik ki természetes hálállal. Mégis a síkföldön nem ritka a nyúl, sőt egy kis kimélet mellett sokkal több, mint a földmivesek kívánnák; mivel a nyúl igen szapora állat. Mikor ellensége közeledik, fé-

lénksége már futásra készti. Ha arra kerül a sor, hogy megmentse magát, oly fortélyos, hogy az ember föl sem tenné felőle. Így például mikor fölugrik, először keresztül-kasul szökdel, hogy üldözőjét tévedésbe hozza, s nem is fut egyenesen fekhelyére, hanem tévutakon, hogy üldözője eltéveszsze a nyomát. Le-lehasal erősen a földre, s a kutyák és vadászok elsietnek mellette, mi földszinű külseje levén, könnyen megtörténik. Nyáron nem igen bántják, részint mivel bőrének ekkor nincs becse, részint mivel a vadászat ez által jövőre megrontatnék. Hogy az erdőtlen vadászkerületekben a ragadozó állatok s viharos idők ellen némiképen megóalmazhassák magokat a nyulak a bokrokat gondosan meghagyják. Nagyobb erdőségek- és hegyekben nagyobbak ugyan a nyulak, de ritkébbak mint a síktéren, valószínűleg mint-hogy ott rókák, nyestek és egyéb ragadozó állatok által üldöztetnek, és talán, mivel a szántóföldek dús táplálékai ott hiányzanak, melyekben ők minden esetre nagy részben a földmives rovására lakomáznak. Legnagyobb kárt okoznak a nyulak télen a fiatal gyümölcsfákban, oltványokban, melyekről a gyenge héjat lerágják. Ugyanazért e vadállatokat, daczára izletes húsuknak, haszonvehető bőrük- és szőrüknek, valamint azon gyönyörnek is, melyet a vadászat egyeseknek nyújt, meg-

szaporodni nem hagyják. A nyúl jóllehet igen gyors, még sem távozik messze eredeti fekhelyétől.

A nyúlról sok hasonlatosság, közmondás és talány van. Így például mondják a félénkről: „Félénk mint a nyúl;” „nyúlszívü.” Az ébren alvóról: „Ébren alszik mint a nyúl.” Továbbá: „Tudja hol fekszik a nyúl;” vagy: „Kicsiny a nyúl, mégis megfuttatja az agarat;” vagy: „Hamar cselet vet az öreg nyúl;” vagy: „Hosszú mint a nyúl farka.” „Mikor fél a nyúl?” „Miért fut a nyúl a hegyre?” „Miért nyúl a nyúl?” „Mikor fájnak a nyúlnak a fogak?” „Mikor megy a nyúl hegynek?”

56. A fiú és az evetke (mókus).

Tudom a mogyorót mily nagyon szereted,
Jer hozzám, evetke, eltartlak tégedet.

Megköszönöm szépen! — felelt az evetke, —
Elmennék, csak tőled kijöni lehetne.

Szólt a fiú: Ne félj, mind a mit csak szeretsz,
Elődbe mindennap bőven terítve lesz.

Felelt az evetke: Nem szorulok rája,
Fogságban senkinek sem kedves konyhája.

Inkább itt maradok és itt keresgélek
A szabad erdőben, a miből megélek.

Ágról ágra gyorsan kedvemre szökdelek,
Kedvesebbek nekem itt az eledlek.

Elégnél is többet mindenkor találok,
Ha reggeltől estig jól utána járok.

Es csak mindig legjobb ize vagyon annak,
A mit fáradsággal keresek magamnak.

57. Az iramgím (nyargalócz).

Minden égalj számára alkalmas állatokat teremtett az Isten, hogy az embernek szolgáljanak. Nekünk a lovat és szarvasmarhát; a sivatag puszták lakóinak a tevét; a jeges észak lakóinak az iramgímet adta. Nincs állat, mely e lakhatlan földre alkalmasabb volna, mint az iramgím; a szamojéd és lapp-népnek mindene ez: lova, fejőstehene s vágó-marhája.

Az iramgím a szarvasok neméhez tartozik; a közönséges szarvastól mindazáltal rövidebb lábai és rövidebb nyaka, melyet vizirányosan hord, megkülönböztetik. Azonfölül szarva vékony és sokágú, és végén lapátalakú.

Vadan különösen Lapphon és Grönlandiában találtatik. A déli részben azonban nem tenyészik; már a szentpétervári éghajlatot (Oroszországban) ki nem állja. Az iramgím legelője hóval borított pusztaság, hol tápsze-reit a hó alól kaparja, túrja ki. Az orrán és lábain levő kemény bőr igen könnyíti ez élelem-kereset-módot. Tartása kevésbe kerül mindaddig, míg a hólepelt maga el bírja kaparni; de ha a tél esővel kezdődik, s így

a földet jégkéreg borítja el, akkor a legnagyobb szükségét szenvedí. Ekkor kénytelen a gazda vén fényüket levágni, hogy állatait ezek zuzmójával tengesse. Különbén az iramgím főtápszere az iramzuzmó. Ezt ő habár két-három lábnyi mélységre van is a hó alatt, megérzi.

Minthogy élelmét az iramgím maga keresi, a tulajdonos kénytelen télen nyáron nyájával ide s tova vándorolni; de ezen állata bőréből készített bundája őt a hideg ellen megvédi, a világos éjek ébren tartják, s a kutyák játékai elűzik unalmát. Állatai ezen zuzmótól, kivált az iramzuzmótól, télen jól meghiznak, nyáron ellenben ismét megsoványodnak.

Az iramgímet fejhetni május közepétől kezdve october végeig. A fejés kétszer történik napjában, reggel és este, a tej megsalszik, s belőle sajtot készítenek.

Az iramgímet tizenhat éves kora előtt vágják le. Húsa megszáráttatik vagy fölfüstöltetik, s télre eltéttetik; mivel a lakosok tavaszkor és nyáron hallal, őszkor pedig hófajddal élnek.

Az iramgím homlok- és lábbőréből igen jó lábbelit, szarvaiból enyvét, bőréből ruhát és köpenyt szoktak készíteni, ezt a svédek is megveszik; inaikból végre fonalat sodornak. Kétszáz házból álló község 30,000 iramgímet

is birt s évenként ép ennyi bőr küldetett külföldre. E bőroket többnyire átluggatják a nyüvek, s ez becsőket csökkenti.

Télen az iramgím szánt húz egy kötél-nél fogva, mely lábai közt nyúlik el; a gyeplő pedig szarvára köttetik. Csupán egy személyt, s körülbelül tíz font terhet húzhat; de azzal azután hat, sőt tíz mérföldnyi utat is megtesz ugyanannyi óra alatt, csak néha-néha kifúj-hassa magát, s egy darab havat vehessen szá-jába. Ha elfárad, előbb körülnéz, azután földre veti magát; ekkor, hogy az utat tovább folytat-hassa, legalább egy óráig legeltetni kell őt.

E hasznos állat nélkül a magas észak lakói még szegényebbek lennének, mint a minők most hozzánk képest, sőt kérdés: vajjon ez állat nélkül hazájokban megélhet-nének-e.

58. A kutya mint inas.

Egy barátomnak, így beszélé valaki, volt egy kutyája, melyet úgy kitanított, hogy minden reggel, midőn fűttyentett neki, az ablak mellett levő asztalra ugrott. Ekkor szájaiba adá a kutyának a tobákszelenczét, melybe pénzt tett, s az átellenben levő házra mutatott, hol tobákárus lakott, és czimere egy pipázó török volt. Azután ha rákiáltott: „Azor! indulj!” a kutya naponként átfutott a

tobákárushoz. Az ajtót, ha kaparta, kinyiták neki, a szelenczét elevevék, s tobákkal megtöltve ismét hazavivé. Ezen barátom ekkör Bécsben lakott. Nehány év múlva Prágába költözött. Esetleg ott ismét olyan házban vett szállást, melynek átellenében hasonlóul tobákáros lakott, s ennek czimere szinte pipázó török volt. A kutyát ismét az asztalra szólítja, átadja neki a szelenczét a pénzzel, mutatja az átellenes házat, s mint máskor ismét a szokott „Azor! indulj!” szavakkal szólítja. Az úr kíváncsian néz ki az ablakon, vajjon kutyája itt is teljesíti-e parancsát. De a kutyát nem látja, várakozik rá, de hiába; aggódni kezd, kimegy az utcára s füttyöl . . . de a kutya nem jön elé. Minthogy a kutyát igen szerette, kihirdetteté hogy eltévelyedett, s a megtalálónak 10 frt. jutalmat ígért, de mind hiába. Hamadnapra végre kaparást hall az ajtón, kinyitja, és Azor volt, de nagyon elnyomorodva. Leteszi ura lábához a tobák-szelenczét s maga is oda fekszik. Csak sok idő után jött ismét magához. A szegény állat a tobákat Bécsből hozta.

59. A dühös eb.

Ha a kutyát rosszul tartják sokszor dühbe vagy veszettségbe esik. Ezen irtóztató betegség kezdete bizonyos kedvetlenség-, levert-

ségben mutatkozik. Magánosságot keres, nem eszik, a helyett, hogy ugatna, csak morog, füleit, farkát leeresztve, szédeleg, mely állapot lépéseit is ingadozókká teszi. Mindenkit álnokul rohan meg, s minthogy kezdetben nem könnyen vehetni észre ez iszonyú betegséget, azért hagyjunk békét minden kutyának.

Ha a düh egészen kitört, akkor a kutya lihegni kezd, nyelvét kilógatja, szája habzik, s a víztől irtózik.“ Majd tántorog, mintha álmos volna, majd ismét egyet ugrik, s e közben az egyenes útból kitér. Szemei zavarosak és könnyeznek, nyelve ólomszínű. Szemlátomást fog, s minél közelebb van életének vége, dühössége annál nagyobb.

A dühös vagy veszett ebnek marása igen veszélyes, következései legborzasztóbbak, s a leggyorsabb segílyt igénylik. Mindenek előtt a megmartnak sebet jól ki kell nyomni, s a vért és a nyálat, vagy inkább tajtékot, belőle kimosni, és azután is a sebet lúggal, szappannal, meszes vagy sós vízzel, vagy ennek hiában legalább tiszta vízzel mosogatni. A sebet tüzes vassal kiégetni is jó. Mivel pedig a veszett eb marásától a megsebesült is ugyan azon borzasztó betegségbe szokott esni: lehető leggyorsabban értelmes orvost kell híni a beteghez, s az ő rendeleteit pontosan teljesíteni.

60. Az emlős állatok.

A majom, kutya, farkas, róka, macska, oroszlán, nyest, medve, vakand, mokus, egér, nyúl, ló, szamár, teve, szarvas, kecske, juh, szarvasmarha (ökör, tehén), disznó, elefánt, a vízben élő cetek és mások is piros meleg vérrel birnak, s fiaikat szoptatják. Kisdedők csecsemőnek vagyis csecsszopónak mondatik. Azért emlős állatoknak neveztetnek. Ezek a legtökéletesebb és legnagyobb állatok. *)

61. A tyúk.

A tyúk házi állat. A nőtény jércének, a hím kakasnak hivatik. A kakas nagyobb mint a jérce. Testét egyiknek is másiknak is toll fedi. A tyúknak főrészei a fej (fő), nyak, derék, szárnyak és a lábak. Feje gömbölyű, ennek tetején van a taréj, alant a torokon két gömbölyű piros husdarab. Csőrében fog nincs, de annál élesebbek annak szélei. Füle, melyben fülcsigák nincsenek, tolla alá

*) A mint az idő és körülmények engedik, az emlős állatokról többet is lehet eléadni. Főadatul szolgálhat az ismeretes emlős állatok leírása, mondatok alkotása, p. a. ló, juh, disznó, kutya, szamár stb. hasznos voltáról.

A többször átolvasott darabok irassanak le.

van rejtve. A tyúk előre is hátra is csavar-gathatja nyakát. Dereka tojásdad; melle erős-háta széles. Farktollai fölállanak, s a kakaséi ívesek mint a sarló. Szárnyain evezőtollak, lábain ujjak és karmok vannak. A tyúk lábain állhat, mehet, és velök kaparhat, csőrével csíphet és magot ehetik, szárnyaival repülhet, de nem oly gyorsan és ügyesen, mint a többi madarak. Igen jól lát és hall.

A jérceze tojik. Ha tojott, rá kodácsol. A tojásnak külső része tojáshéjnak neveztetik, ebben van a tojás fehére és sárgája. A jérceze kotlik, és mintegy három hétig folyvást a tojáson ül. A tojásból kis csirkék kelnek ki. A mint a csirkék a tojásból kibujnak, azonnal ide s tova futkosnak. A fiastyúk hiven őrzi kicsinyeit és gondoskodik felőlök; összehíja őket enni s gondja van rá, hogy mindegyik kapjon valamit. Napközben viharos időben gyakran, éjjel pedig majd mindig szárnyai alá veszi és melegen tartja őket. Ha a fiastyúk ragadozó madarakat vagy bármily ragadozó állatot, p. macskát vagy nyestet vesz észre, azonnal aggódva híja és szárnyai alá gyűjti fiait s védi az ellenség ellen. Oda vezeti őket, hol maguk is találhatnak magvakat vagy férgeket; sőt kicsinyei számára ki is kaparja és húzogatja azokat a földből. A tyúkok szemes gabonával, kenyérrel és férgekkel táplálkoznak, néha fővenyt is nyel-

desnek; örömet élnek együtt s pedig békében. A jércze a csirkékről gondoskodik, a kakas pedig az egész jérczesereg fölött örködik; s más kakas irányában veszékedő, — de a jérczékkel békében él. Halkal és büszkén lépdel a jérczék mellett mint egy vezér. Lármáját kukorikolásnak nevezzük. Igen éber állat; hajnallodván kukorikolással jelenti, hogy nem sokára megvirad, s mintegy serkenti a mélyen alvókat, hogy ébredjenek napi munkájokra.

Közmondássá vált a tyúk- és kakasról: „Tyúkokkal fekszik le.” — „Vak tyúk is talál néha búzaszemet.” — „A gonosz titkot a tyúk is kikaparja.” — „Mely tyúk sokat kodácsol, keveset tojik.” — „Any nyit tud hozzá mint a tyúk az abc-hez.” — „A kakas is úr a maga szemetdombján.”

Csirkeharcz.

Két bolondka kis kakas, mint az öklömnek fele, tréfaságból birkozott, s egyikök sem unt bele.

Vigan folyt a harc, a mig egyik sem sértette meg másikat, — de végre hej, mégis összevesztenek!

S a szerencsétlen vizsály a miatt keletkezett, hogy mulatságuk közé durvaság szövetkezett.

Tarka a bubós csibét porba sujtá hirtelen, ez meg őt nyakoncsipé, Nesze! ugymond, szentelen!

S lön harag, de nagyszerű, — azt mondja a kronika, hogy tarójuk úgy pirult mint az érett paprika.

Tolluk ég felé meredt, s egyik a másik nyakát megcsikarva, mérgesen küzdék a szilaj csatát.

Hej de szörnyű vést hozott rájuk a harc. Fölfelé nem figyelvén, vércse im mind a kettőt elnyelé.

A bika.

Mum, mum, bika! vaskarika, mum, mum, bika mú! Agyonlövünk, piff paff — pú! Így lármázott egy kis sereg parittyázó pajkos gyerek a bikára. De torkára forrott a gúnykaczaj. Jaj, a bika! jaj-jaj! sikolt már a sereg, s a földön hentereg. Leverte a bika; mint a vaskarika két szeme úgy forog, szájából hab csorog, s ezt bembeli fölöttök: Iskola b a veletek!

A kecske.

A kecské négylábu állat, szarvat visel és szakállat. Sajtot csinálnak tejéből, czípőt, topánt a bőréből. Szőrének is hasznát veszik, husát juhhús gyanánt eszik.

Szereti a kertészséget, ha rágondol mindjárt béget; de a lombos ágacsának, s a nagyfejű káposztának sehogy se lenne kedvére, ha rábíznák ő kelmére.

62. Az éneklő madarak élete.

Az éneklő madarak vidám életet élnek. Ha a tojásból kikelnek, vagy egészen mezte-

lenek, vagy csak szürkés pehelylyel fedvék és tehetetlenek. De az öregek nagy gonddal táplálják őket, s midőn tápszerrel jönnek a fészekbe fiaikhoz, ezek csiripelve tátogatják eléjük sárga csőreiket. Éjjel pedig szétterjesztett szárnyakkal ül a fiasmadár fészkére, s gondosan betakarja őket, hogy meg ne fázzanak, vagy meg ne ázzanak esőtől, harmattól. Mikor a kis pipék tolla annyira megnő, hogy már repkedni birnak, odahagyják fészkeket, s bokorra vagy fára szállnak, és a napon sütközve várják az öregeket, melyek férget, szúnyogot vagy más bogarat hordnak haza, s fiaik szájába dugdossák. Mert arra, hogy maguknak tápszert keressenek, sokáig ügyetlenek a kis madarkák. De ha megtanulják ezt is, és közeledik a tél, nagy részint melegebb tartományokba költöznek, s ott bevárják, míg telünk elmulik. Mikor pedig a fák rügyezni kezdenek, s a cserjék és bokrok kizöldelnek, visszatérnek hazájokba, s vig csiripelésökkel hirdetik, hogy itt a tavasz. Néha roszul is járnak szegények. Némelykor t. i. a kora meleg idő elámítja őket s útra kelnek. Ekkor, ha martius- vagy aprilisben havas és fagyos hideg napok jönnek közbe, a szegény vándorok közül némelyek vagy megfagynak, vagy éhen vesznek el. De ha az idő kedvez, akkor zöld bokron vagy virágos fán megszállnak, ott ugrándoznak, énekelnek

és játszanak egymással kedvökre. Fűszálat, szalmát, szőrt, mohot, tollat s több effélét összehordanak, s kikelendő fiaiknak elrejtett helyeken meleg és puha ágyat — fészket — készítenek. Ezután a jérce tojik, s tojását kikelti, míg az alatt a hím neki énekelget. Ha a kincsinyek kikeltek, az öregek minden idejüket azok ápolására fordítják. Ha e munkát hiven teljesíték, egy mostoha idő következik rájuk, a vedlés ideje, melyben t. i. régi tollukat elhányják, s újakat kapnak. Ez időben betegesek, nem énekelnek s mintha szégyenlenék meztelenségöket, a legsűrűbb bokrokba rejtőznek, míg új tollaik ismét egészen meg nem nőnek.

63. A vándor és a pacsirta.

Kis pacsirta! főnrepülve vig dalod mért előzi meg a fölkelő napot? Istent áldja énekem, hogy lételt adott nekem s táplálatot. Még anyámtól öröklött szokásom ez; vándor! ugy-e te is szinte így teszesz?

A pacsirta főnrepülve énekel, és a vándor szinte vigan útra kel, szíveikben béke van, a nap nekik boldogan s vigan telik el, és az égben Istennél tetszést nyere mind a kettő hálája s dicsérete.

64. A veresbegy.

Tavaszi elején, martius- és aprilisben se-regestől megérkeznek vándorútjokból a veres-

begyek, s kellemesen zengedezik énekeiket bokrok- és sövényekben. E kedves madárkának, mely körülbelül hat hüvelyk hosszú, és szárnyaít ki terjesztve nyolcz hüvelyk széles, csőre, lába és karma feketés; háta olajzöld-szinű; szárnyainak alsó csucsai sárgás pettyesek, ezeket tükörnek nevezik. A hímnek nyaka alja — begye — barna-piros. A hím-től alig különbözik a jércze; mégis halványabb piros a begye, és világosb lábai kiéssé elütnek amazéitól. Veresbegyet minden lombos és tűleveles erdőben találhatni. Vidám kis madár, sokszor, kivált ha jól érzi magát, le-lebukik; igen kíváncsi, mindenfelé tekintget, s mi neki föltűnőnek látszik, megnézi; gyorsan szökdécsel, örömetst repdes közel a földhöz és fürdik, ha nincs költözködőben. Tápszerei: férgek, bogarak, bogyók, különösen bodza és vadberkenyefa-bogyók. Áprilisben az erdőben keres rejtekhelyet, ott a földön valami gödröcskében mohból fészket készít, melyben a jércze 4—6 sárgás-fehér tojást rak le. Fiai pelyhesek mint a libák. A hímnek éneke különösen alkonyatkor igen kellemes. Szobában is tarthatók a veresbegyek s szép énekeikkel az embert mulattatják; de hogy bajuk ne legyen, vagy szabadon repkedve kell őket hagyni a szobában, vagy tágasb kalitkában tartani. Fogságukban többnyire reszelt murokkal — sárga répával ke-

nyérmorzsával, apróra vagdalt hussal, megtört kendermaggal tápláltatnak; néha hangyatojást és lisztférget is kapnak. Sokan, különösen faluhelyeken, ősszel szeretik szobákban a veresbegyet, mert ott szabadon repkedve, rövid idő alatt egészen kipusztítja az alkalmatlan legyeket, s nem sokára úgy megszokik és megszelidül, a mint csak madártól telhetik. A veresbegyet kíváncsisága és gondatlansága miatt könnyű megfogni. Mikor őszkor költözöben vannak, örömet időznek az erdők szélein és kertek sövényein, hol sokat elfognak közölök.

Különösen kedvelik e madarakat Tirolban. Midőn a tiroli földmives az erdőben télre fát vág, a hasogató fejsze viszhangjára a veresbegy oda száll a legközelebbi fatörzsökre ül, s köszönti a favágót s vele társalog. Ha a tiroli gyermek veresbegyet fog, az a családban igen hamar otthonossá lesz. S ha a férfiak az asztal körül ülnek, s a nők rokkája pereg, akkor a veresbegy a kályhaszáron, vagy a képen a szobasarokban guggolva gyönyörűen, mondhatni csodaszépen énekel.

Néha a veresbegy télen át is megmarad nálunk, ha vagy az elköltözést elmulasztotta, vagy akkor beteg vagy fogva volt, s ekkor önkényt bevonul az emberek lakába, és befogadva a vendégszeretetért hű ragaszkodást tanúsít védője iránt.

65. A madárka és a gyermek.

Madárka. Kedves gyermek! te megfogni kívánsz ugy-e engemet és kalitkába bezárni Ily kőszived hogy lehet? Láto! nekem jó anyám van, ki miattam bánatában majd egészen eleped, nélkülözve engemet.

Gyermek. Én nem bántalak, madárkám, én tőlem nyugtod lehet. Csak vigyen hát jó anyádhoz a gyermeki szeretet. Tollasodjál, tanulj szállni, tanulj szép dalt hangicsálni, mit nekünk majd erdei társiddal fogsz zengeni.

66. Talány.

Ha a nyár visszajő, én is
Visszatérek a mezőre;
Nem maradok én sem némán
A madarak énekére.

Nekem sem fészke, sem hazám,
Nem hoz nyugtot sem nap sem est;
Magzatimat mások mégis
Fölnevelgetik örömet.

Ha olvasni, írni tudnék,
Ide jegyezném nevemet;
Oh, de hisz ez fölösleges:
Szavam elárul engemet. *)

67. A madarak.

A tyúk, gólya, sas, bagoly, holló, pacsirta, pinty, fecske, papagáj, galamb, strucz,

*) Első nyelvgyakorló és Olvasókönyv 77. sz.

páva, lúd stb. madarak. Tollas testök és piros meleg vérök van. Tojnak, s a tojásból kelnek ki fiaik. A madaraknak csőrük, két szárnyok és két lábok van.

68. A béka.

Tavaszkor látni az álló- vizekben gyakran oly állatoeskákat uszkálni, melyek halaknak látszanak, de nem azok. Testök tojásalakú és a mogyorónál kisebb, meglehetősen hosszú mozgékony fark nyulik ki belőle, melynek segítségével a vízben ide s' tova sebesen mozognak, ritkán egyedül, hanem csoportosan. Ezek porontyoknak neveztetnek; és ha vizsgáljuk, alig hiszszük el, hogy ezek azon békáknak fiai, melyek a fűben ugrándoznak és kúruttyolnak, s melyeknek farkaik nincsenek de van négy hosszú lábok, melyeknek ugrás és uszás közben jó hasznát veszik. És mégis úgy van. A békatojás — vagy inkább békapete — a vízszinén fekszik, s a nap melegé által keltetik ki. Ebből lesz az ugynevezett poronty, s első tápszerét a vízben keresi. Egy hónap múlva már más alakban tűnik föl. Hátnál mind a két oldaláról lábai nőnek s farka mindegyre rövidebb lesz. Második hónap múlva már első lábai nőnek, s farka elenyészik, a bőr leválik a testéről és a porontyból béka lesz, mely

többé nem csak vízben, hanem fűben, bokrok alatt, sőt fákon is keresi tápszerét.

A béka élénk, virgócz állat s több lányi távolságra elugrik. Szép tavaszi éjszakákon százanként versenyeznek a kuruttyolás- és brekegésben s oly hangosan, hogy lármájok messzire elhallik. Legelőször megszólal a zöld vagyis a leveles béka, mely a békák közt legkisebb, de legszebb; felső része világos zöld, alsó része fehéres sárga, fekete oldalesíkoskával. Örömet ül a fák lombjain, s midőn brekeg, torkán egy diónyi nagyságú hólyag támad. Későbbben kezd brekegni a réti- vagy kertibéka, jóllehet téli álmából előbb ébred föl mint a leveles béka. Ennek sokkal nagyobb teste sárgásbarna, fehéres foltokkal és hátán fekete csíkokkal. A füves kertek és veteményes földek legkedvesebb helyei: ott leskelődik. Ha bogarat lát, mozdulatlanul ül, míg közel jő hozzá, s ekkor villámsebességgel rohan reá, kinyújtja nyálkás, tapadós nyelvét, s lenyeli a nélkül, hogy megrágná.

A vizi- vagy kecskebéka legkésőbbben kezdi brekegését, de azután legnagyobb lármát csinál. A három között ő legnagyobb, felső részén fű-szinű, fekete foltokkal és a hátán három sárga csíkkal, alsó részén fehéres fekete foltos. Igen falánk, nem elégszik meg csupán legyekkel és pillangókkal, hanem csi-

gával is táplálkozik, legjobb ugró a békák között. Sokszor a partról a tóba egy ölnyi ívet is ugrik. A rétibéka és vizibéka megehetők. A hátulsó czombjaik tápláló s könnyen emészthető eledelt adnak, s majd úgy izlenek, mint a csirkehus. A levelesbéka időjós is; mert lármázni szokott, ha eső közeleg.

Egy béka sem kártékony; sőt hasznosak, mert az alkalmatlan legyeket és szúnyogokat ezrenként elfogdossák. Azért pajkosságból soha se kinozzuk azokat, se meg ne öljük. Adott Isten azoknak is ellenséget, mely tör rájuk mint ők a legyekre és szúnyogokra. Legnagyobb ellenségek a hosszúlábú gólya, s annak rokonai: a daru, gém s a dobosgém (bölönbika).

Minthogy a békák nem vándorolhatnak el, ha a tél elérkezik, iszapba ássák magokat, s ott megdermednek, míg a tavaszi nap őket ismét fölébreszti.

69. A gyík.

A gyík arasnyi hosszú, orsóidomu, pikkelyekkel és paizsszal fedett teste van. Feje széles és csaknem négyszögű. Az állán és ínyén sok foga van, nyelve hosszú és hegyes; szája igen széles. Fülei a fej hátsó részén vannak, de fülesigái nincsenek. Nyaka kurta

és vastag, a deréktól alig megkülönböztethető; dereka hosszú, s hegyes farkba végződik. Négy lába van, s mindegyikén lábujjai éles karmokkal. A gyíkot leginkább láthatni nyáron tövisbokrok, kőrakások és épületdülledékek között, hol örömet sűtközik. Ha közelebb jő hozzá az ember, azonnal fut s elbujik. Élelme légy, szúnyog, bogár, tücsök; hónapokig is eltűri az éhséget. Késő ősszel mélyen bemászik a földbe, nagy fák odújába s egész télen át alszik; előbb bőrét leveti, azaz: megvedlik. Tavaszkor ismét eléjő lyukából. Farkát könnyen elveszti, mely azonban ismét megnő. A gyík egyáltalában nem mérges; harapása alig hat a bőrön keresztül, s épen nem veszedelmes. Ez ártatlan állatkától tehát legkevésbé sem kell félni, s ennél fogva pajzanságból ne üldözzük, se meg ne öljük.

70. Az úszómászók (hüllők).

A békák-, kígyók-, gyíkok-, krokodilok-, és tekenősbékáknak piros hideg vérök van: Minthogy ezek nagyrészt majd szárazon, majd vízben tartózkodnak, úszómászóknak, vagy kétlakiaknak nevezetnek. Mozgásuk többnyire csúszó-mászó vagy ugráló.

71. A pisztráng.

A gyermekek örömet mulatnak a tiszta patakokban s nézgelik a halakat, melyek a vízben vidáman uszkálnak. Föntebb a patak partján ül a halász; kezében tartja a horgot, szigonyt, s szeme a vízre van szegezve. Ha a horog fonala megrándul, hal függ s hánykolódik a fonalon. Ekkor oda futnak a gyermekek, hogy lássák a halat.

Mily szép hal! pikkelye fénylik mint az ezüst. Fölül a háta kevéssé barnás, fekete pontokkal; oldalai sárgásak, a hasa fehér, kék gyűrűcskékbe foglalt szép piros pettyekkel.

Ez pisztráng, mond örömmel a halász. Nézzétek, még most is lélezkzik kopótyuin, itt a fejének mindkét oldalán; de szeme már meredt. Hat úszószárnya van; kettő kopótyúja födele mellett, kettő a hasán, egy a hátán, s egy villaidomu szárnya a farkán. Nézzétek a szájában hegyes fogait mindkét állának szélén, még ínye s nyelve is fogakkal van megrakva. A pisztráng fogai erősek, nemcsak a szúnyogot, legyet és férget emészti meg, hanem a kis halakat is. De tegyük be a vízzel teli dézsába, mert csak vízben élhet meg a hal, kivüle nem sokára meghal.

A pisztráng csak friss és tiszta vízű patakok-, folyamok- és tavakban elődik. Nyil-

sebességgel halad a vízben. Finom hallása, látása és éles szaglása van. A mint a vízparton valakit észrevesz, azonnal elrejtí magát. Midőn legyet les, hirtelen fölszökken jó magasra a víz fölé.

A pisztrángnak jól megadják az árát; mivel husa finom és jóízű.

72. A halak.

A pisztráng, ponty, csuka, harsa, kecsége, lazac, hering, ángolna, mind halak. Kopótyújokon lélekzenek, úszószárnyukkal teszik magukat mozgásba, s csak a vízben élhetnek. Vérök hideg, csontvázuk porcogók- és szálkákból áll. A halak takaróját legnagyobb részt pikkelyek teszik, melyek legtöbbnyire fénylenek mint az ezüst. A halak igen elszaporodnak és pedig tojások által, melyek ikrának neveztetnek.

73. A cserebogár.

A cserebogár teste fej-, mell-, hátsórész- és tagok- vagy izekből áll.

Fején két mozdíthatlan szeme van szemhéj nélkül, két tapogató-szarva (csápja) és a szája az evőeszközökkel.

Melle három, hátsó része hat gyűrűből áll (gyűrűs állat), és menetelesen hegyesen végződik. Mindkét oldalán háromszögű fehér folt látszik. Szárnytakarója barna-veres.

A cserebogár tojásaiból pondrók (pajorok) kelnek ki. Ezek növénygyökerekkel táplálkoznak s ezért károkat tesznek. Minden évben hámlanak. Negyedik nyáron mélyen beássák magukat a földbe, és hernyókká lesznek, melyeken a cserebogár alakja már világosan fölismerszik; végre ősz felé, vagy csak tavaszkor kiképzett cserebogarakká változnak át, melyek kezdetben puhák és fehéresek. Májusban a földből fölfelé törekesznek, s aztán napfényre jönnek s falevelekkel élődnek,

Nap lementekor vigan repdesnek; a zajt zsibongást szárnyaik zörgése okozza. A cserebogár élete legfőlebb két hónapig tart. E rövid idő alatt gyümölcs- és erdei fákön érzékeny károkat tesznek. S ezért szükséges őket közös erővel összegyűjteni és kiirtani.

74. A koldus gyermek.

Egy este egy gyermek a a malomba ment koldulni. A molnár, ki embereivel ép az asztalnál ült, különben jószívű ember volt, de a fiatal koldusokat nem szenvedhette. Azért így szólította meg a gyermeket: Ily fiatal ficz-

kóknak nem adunk semmit, dolgozzanak és tanuljanak. Vajjon jársz-e iskolába? Hadd halljam mit tudsz! Találd ki, mi ez:

„Egy picziny de elszánt katonát ismerek, a kinek szuronya csupa tűz és méreg. Sátorából naponkint kiszáll a csatára, de télnek idején soha el nem hagyja. Ostrommal veszi be a legszebb várakat, a miket hegyeken völgyeken találhat; betör a pinczékbe s ott arany kehelyből a legjobb, legédesb mustot hörpöli föl. Aztán finom liszttel rakja meg markait, s abból építi föl éléskamrácskáit: ez apró kamrákba édes mustot tesz el, s télre így látja el magát eledellel. Ha mindenki olyan szorgalmatos volna, télen, nyáron annyi ember nem koldulna!”

Mire a gyermek felelvén mond: „A picziny katona a méhecske, és a mérges szurony fullánkja, sátora a köpű. A váracsák a virágok s a pinczék bokrétaik, s a kelyhek a virágkelyhek, s a must a bennök létező édes nedv. A liszt a finom virágpor, s a kezek a méhecske lábai; a kamrák maguk a sejtlyukak, s a must a méz, melyet a méhecske a virágból gyűjt s télre megtakarít.

Helyesen, mond a molnár; mivel mégis tanultál valamit, kapsz te is egy kis vacsorát.

75. A gyermek és a méh.

Gy. Ejnye, hogy meg vagy már rakva s még sem elég a lakoma! Hagyd csak el a fa virágát, tudom megadod az árát!

M. Tán biz azt hiszed, hogy csupán nyaláncságból járok e fán? S mérő unalomból hordom e nagy terhet lábaimon? Még eddig alig ismeréd a méheknek bölcsességét; ők mind közre munkálkodnak, hogy szükségét ne lássanak! társadalmok jólétére fárad, izzad mindegyike. Ha jó polgár akarsz lenni, ne röstelj hozzánk benézni: lásd mint engedelmeskedünk azon egynek, a ki fejünk.

A fiú még ottan állta a nélkül, hogy egy szót szólna; s az örök a kis méhecskét ajtajukon beereszték.

A tücsök és méhek.

Egy dologtalan tücsök kóborolni ment; s a kis méhecskéek előtt arról énekelt, hogy a tücsök milyen szegény s a hörcsök milyen dús legény.

A méhek meghallgáták gyászos énekét, többen meg is könnyezék árva életét, köpüjökben leülteték s mézzel jól megvendégelék.

Jóllakott már a tücsök, szerte szétekint, végig nézi a köpüt, egy nagyot köhint, nagyot sohajt, ismét köhög s kihallgatásért könyörög.

Haljuk, halljuk! zúg a nép, — föláll a tücsök, minden harmadik szava „a dús hörcsökök,” — látván, hogy egykedvű a nép, két hallgató vállára lép.

És rivalg: hogy a kövér höresökök fáját, mint a számtalan bogár eleven baját, ki kellene pusztítani s buzájokat fölosztani.

E beszédre a herék éljeneztenek. De a jámbor dolgozók így feleltenek: Kaparj kurta! neked is lesz. Ebszerzemény kutyául vesz!!

76. A selyembogár.

Látjuk nyáron a szép tarka pillangókat, lepkéket ide s tova repkedni, és sokszor hiába futkósunk utánok. Ezen pillangók hernyókból lesznek. Így nevezzük a pillangók tojásaiból kimászó nyű-alakokat. Ezek bábokká változnak át. A hernyók igen falánkok (nagyehetők), s azért a fákban és növényekben sok kárt tesznek. De azon hernyó, mely a fehér szederfa leveleivel táplálkozik, a leghasznosabb állatok közé tartozik. Ezt közönségesen selyembogárnak (selymérnek) nevezzük, és azon lepkét, mely a hernyóból lesz, selyemfonónak. Ez néhány nap alatt 300—500-at tojik, melyek csak akkorák, mint a köleszemek; és mintegy hét nap alatt a melegség kikelti őket. A hernyó eleinte csak $\frac{1}{4}$ hüvelyknyi hosszú, de igen gyorsan nő. Mintegy húsz nap múlva magát beköti, mire 3—4 nap kivántatik; azután bábbá lesz. A báb selyemtakarója (selyemgubó) 1000—2000 láb hosszú fonalból áll, mely csodálatos módon

van összegombolyítva, és ragadós nedvvel megszilárdítva. Ha a báb kifejlődésére a szükséges időt meghagyjuk, akkor a lepke átrontja a takarót. Ez a legéktelenebb lepke fehérés homályos barna hullám vonalakkal, s az előszárnyakon szinte barna foltokkal. Csak azon lepkéket engedjük kimászni, melyeket tenyésztésre akarunk használni, mivel különben a fonatot nem könnyen gombolyíthatni le, minthogy a fonalat a kibuvó lepke megszagatja. A selyemtojások többnyire sütőkemenczébe tétetnek, hogy a meleg a bábokat megfojtsa. Azután a tova nagy gond- és ügyességgel legombolyíttatik. Egy font selyemhez mintegy 2000 báb szükséges. Ausztriában legtöbb selyem tenyésztetik déli Tirolban. Nálunk kevés nyoma van.

77. A hernyók.

Örsike egy este anyjával az erdőn ment keresztül. Az út mellett volt egy csalánbokor s ezen néhány hernyó. Nézze csak ez utálatos férgeket! kiált föl Örsike. Csakugyan azok, mond anyja; de nem lesznek mindig ilyenek; hozz csak néhányat magaddal haza és tartsd jól.

Örsike utánok nyúl, de azonnal jajgatva rántja vissza kezét, nem figyelt arra, hogy

a csalán csíp. Meggondolja tehát magát, s kihúzza zsebéből kendőjét, kezére tekergeti s vigyázva szakasztja le a csalánt. Örömmel viszi haza a hernyókat, beteszi a csalánnal együtt egy nagy üvegbe, papirost köt föléje. s apró lyukakat szúr a papirosra, hogy fris levegőt kapjanak.

Öt napig folyvást vendéglé hernyóit a kis leány, s örömmel nézé, mily mohón emésztik meg a betett eleséget. Hatodik nap is akar nekik élelmet betenni; azonban csodálatos dolog! a mint a papirost elekarja venni, a hernyó mind rajta függ, és oly erősen, mintha oda voltak volna enyvezve, de a hernyók hosszúkás gömbölyű bábok lettek. Éltek s ide s tova mozogtak.

Ismét eltelt néhány hét, midőn Örzsike üvegét megnézte, s mit látott? Ekkor már az üvegben merő szép tarka lepkék voltak. Egy lepke még bábtakarójában volt, de lábával gyöngéden szétnyomá azt és belőle kibujt. Kis szárnyai össze voltak tekergetve mint egy darab papiros. Sebesen fölfutott az üvegen, és a papirosra függedt. Szárnyai lassanként kifejlődtek s egy negyedóra múlva tökéletesek lettek. Örzsike kitevé az üveget a kertbe. fölnyitá s a lepkéket szabadon bocsátá. Ha ezután a kertben ide s tova sétálgatott, s hasonló lepkét látott. mindannyiszor

örvendett s gondolá: Te is bizonyosan az én üvegemből való vagy!

78. A pók.

Ezen állat testének néhány bibiresóiból vékony szálakat fon. Ezen szálak finomságuk miatt szabad szemmel alig láthatók. Figyeljünk csak jól azon ügyességre, melylyel a pók a számtalan szálakat egybefonja; a mint futva vagy függve ezeket meghosszabbítja, azután ismét összegöngyölgeti s magát a magasra fölhúzza. Mikép igazgatja el és méri meg hátulsó lábaival a szálakat, s készít magának leshelyet, hogy prédáját elkaphassa, ezt láthatta mindenki.

A mi a pókot utálatossá teszi, az külseje és azon vélemény, hogy mérges. Igen is, né melyikök, mint p. a keresztpók, csakugyan mérges, de az emberre nézve nem veszedelmes. Nincs okunk félni a póktól, s azért esztelenség némely [fiuk- vagy leányokban azon nyugtalanság, melyet a pók megpillantására elárulnak. Jobban tennék, ha a pókhálót olyan helyekről, hova nem illenek, lesöprenék. Mert jóllehet a pókok sok alkalmatlan bogarat elpusztítanak, mégis inkább el lehet tűrni néhány legyet vagy szúnyogot, minthogy ablakainkon vagy falainkon pókhálók lebegjenek.

A pókot időjósnek is használják; mert oly felettebb érzékeny minden legcsekélyebb légváltozás iránt, hogy több nappal előre tudja: meleg, hideg, derült vagy borús idő lesz-e. Tapasztalás szerint fürge munkálkodást visz végbe a pók hálóján, midőn szép, derült időt érez, ellenben a borús, zivataros idő előtt kuczójába vonul, s hátat fordít annak ki-járása felé.

79. Az izálatok (bogarak).

A cserebogár, méh, darázs, hangya, hernyó és lepke, selyembogár, légy, szúnyog, tücsök sat, izálatoknak nevezetnek.

Vagy fejök és mellök, vagy mellök és hátsórészök közt rovátkáik (gyűrűik) vannak, miért is rovaroknak s gyűrűs, állatoknak is nevezetnek. A fejökön tap van, s ezzel tapintanak. — Lába legtöbbnek három pár és szárnya 1—2 pár. Csaknem mindnyáján tojnak s leginkább növényekre, melyekkel a kikelt kicsinyek táplálkoznak.

80. A földgilisza (esőkukacz).

Ha meleg eső után a kertbe megyünk, látunk a földön ide s tova mászkálni vereses férgeket. Eső előtt nem voltak láthatok, mivel

a földben tartózkodtak, de most kibujtak, minthogy a nedvességet szeretik. Ezen állat-kákat földgilisztáknak nevezzük.

A gilisza teste mintegy két hüvelyknyi hosszú, hengerded, csaknem oly vastag mint egy tollszár s mindkét végén hegyes. Ha a gilisztát szorosan vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy teste merő karikákból áll. Ezen karikáknál fogva kinyújtózik, s összehúzódik, és így helyéből mozdulhat.

Termő földdel és rothadt levelekkel táplálkozik. Megeszi a fiatal növény finom gyökereit is; őt pedig a tyúkok és egyéb állatok emésztik föl.

81. A nadály vagy pióca (vérszipó).

Teste mintegy 3—6 hüvelyk hosszú, laposos-hengerded, s bőre szembetűnőleg gyűrött. Ez fölül barnafekete vagy barnazöld, 6 rozsdaveres, feketefoltos 'hosszú csikkal; alul szürke és feketés foltokkal. Feje és dereka össze vannak nőve. A nadály testének mindkét végével tapaszkozik. Egyik végén van a szája, melylyel harap s aztán vért szí, ezért nevezik vérszipónak is. Feje széle körül van alig látható tíz fekete szeme. A nadály kigyódzó mozgással uszik, s szájával fogódzva és testét maga után rántva mászik. Leg-

inkább álló vízben él, s vérrel táplálkozik, mit halak, békák- és más állatokból szí ki. Gyúladásokban sokszor használnak az orvosok nadályokat, oly formán, hogy a beteg test-részre illesztik, s kiszivatják velök a fölösleges vért. Azért gyógyszerházakban mindig kaphatók. Sokáig eltarthatni őket tápszer nélkül is, ha rendesen tiszta vízzel láttatnak el.

82. A csiga.

Ha tavaszkor és nyárban langyos eső esik, s reggel kimegyünk a kertbe, mezőre vagy erdőbe, számos csigára akadunk, melyek az utakon mászkálnak. Különösen föltűnő a barna földi csiga héj nélkül, mely elég vastag és hosszú. Ha szorosabban megvizsgáljuk, látni fogunk fején négy csapocskát, melyeket mint annyi szarvat kinyujt. A két felső hosszabb és vastagabb; melyeknek lapos gömbölyű előrésze közepén fekete pontok láthatók.

Ha az ember e szarvacskákat csak kevéssé is érinti, vagy csak hozzájuk közeledik, azonnal behúzza azokat a csiga. Ezek az ő tapogatói (tapjai). Teste előreszének jobb oldalán van egy nyílás, melyen lélekezik. Teste szélén sárga szegély nyúlik lefelé; hasa fehéres-sárga; egész teste pedig nyálkás é puha. Érintésre gömbalakba húzza magát össze.

Lassan szokott mászni, s utján nyálkás nyomot hagy maga után.

Némely csigának gömbölyű tekerceses héjuk (csigaházuk) van hátukon, s ha a csigát érintik, azonnal e házába húzza vissza magát. Ilyen a barnás kerti csiga, mely meg is ehető, sőt sokan csemege gyanánt élvezik.

A csigák tojásaikat a földbe rakják. A fiatalok egészen hasonlítanak az öregekhez s azok is hordoznak már hátaikon házacskákat. Ez velök nő és megkeményedik. Télen a csiga behúzza magát házába s nyílását betapasztja.

Talány.

Tarka-barka a háza,
Maga szarvas állatka,
Bárhova megy sétálni,
Házát a hátán viszi.
Ha megérinted szarvát,
Házába vonja magát.

Nem nehéz kis talányka,
Ki fejti meg, hogy mi a ? . . .

Harmadik szakasz.

A természet,- és föld-ismeretből.

83. A világ.

Egy tiszta nyári napon az atya fiával Lajossal együtt egy dombon állott, melyről a vidékre köröskörül messze elláttak, és a körülfekvő helységeket házastól, kertestől és szántóföldestől megláthatták.

Atyám! — kiált Lajos — mily kellemes itt lenni; mily messze láthatni innét köröskörül!

Ugy van, innét messze láthatni, mond az atya; és ha amoda azon kék hegyekig mennénk, melyeken az ég a földdel érintkezni látszik, több napig volna mit utaznunk. Mindamellett ez, a mi itt előtted köröskörül elterjed, a földnek csak kicsiny, igen kicsiny része. Magasabb hegyen nagyobb kört láthat-

nánk; de az is csak csekély része volna a földnek.

Ázon kör, melyet magunk körül láthatunk, látkörnek neveztetik. Látásunk csak annak széléig terjed. Az ég ott a látkör szélein is magas. Az égi testek ott is fénylenek: nappal a nap, éjjel a hold és számtalan csillag. Az ég fölöttünk a nap-, hold és csillagokkal a föld alattunk a hegyek-völgyek-és vizekkel, mind összesen egyszóval világnak neveztetik.

Hogy ki teremtetette a világot oly csodálatossá, nem szükség mondanom. A szentírás első szavai eléggé megmondják azt: „Kezdetben teremté Isten az eget és földet.“

84. Istennek dicsérete a természetből.

(Dávid 103. Zsoltárából.)

Uram, Istenem, nagy vagy te, ki erős fenékre alapítád a földet úgy, hogy nem fog ingadozni soha.

A hegyek fölemelkednek, és a völgyek alásülyednek arra a helyre, melyet rendeltél nekik.

A völgyeken forrásokat nyitasz, melyek a hegyek közt folydogálnak; hogy azokból igyanak minden mezei vadak.

Megöntözöd a hegyeket a magasságból, müeid gyümölcseivel megtelik a föld.

Mily nagyok müeid, Istenem! mindent bölcsen intéztél el, tele a föld javaiddal.

Ime, ez a nagy és tágas tenger, benne számtalan halak, apróbb és nagyobb állatok uszkálnak.

Mindnyájan te töled várják, hogy eledelt adj nekik annak idejében.

Mikor vetsz nekik, gyűjtenek; ha kinyitod kezedet, megtelnek jóvoltodból.

Ha elrejtéd orczádat, megzavarodnak, ha elveszed lélekzetöket, meghalnak és a porba visszatérnek.

85. A nap világossága.

Midön Isten az eget és földet teremtetten, a föld sötét és üres vala. „S monda az Isten: Legyen világosság! és lön világosság! Látván pedig Isten a világosságot, hogy jó, elválasztá a világosságot a sötétségtől, a világosságot nappalnak, a sötétséget éjjelnek nevezvén.“ — „És alkota Isten két világítót; a nagyobbik világítót, hogy fényeskedjék nappal, és a kisebbik világítót, hogy fényeskedjék éjjel a csillagokkal együtt. Ezeket az égnek boltozatára függeszté, hogy világítsanak a földnek.“

A napnak világossága teszi a nappalt; a napnak lenyugta után következik az éj, s a

tiszta égen megjelennek a csillagok és gyakran a hold is.

A csillagokat és holdat miért láthatni csak éjjel? Mivel a napnak hatalmasb világossága nappal a föld- és égnek minden világosságait meghaladja és mintegy elhomályosítja.

Midőn a nap lenyugszik, néha látjuk az égen a hold sarlóját, de világossága igen halvány. Idővel mindegyre világosabb lesz, a mint a nap alábbszáll látkörünkben. És csak akkor látjuk egész világosságában, midőn eléjjeledik s ekkor föltűnnek egyes csillagok is. Ezeket előbb nem vehetők észre, mivel tőlünk sokkal távolabb esnek mint a hold. De valamint a hold néha már nappal is az égen van, a nélkül hogy láthatnók, úgy a csillagok is egész nap az égen vannak.

A nap nem csupán a mi földünket világítja meg, hanem bizonyos csillagokat és a holdat is. Hogy a hold is a naptól nyeri világosságát, abból is beláthatjuk, hogy mikor a nap épen lenyugszik s a hold is épen nyugvóban van, akkor a holdnak csak azon része világít, mely a nap felé áll.

A nap világossága ránk nézve Isten legfőbb jótéteményei közé tartozik. Ezt a jó Istennek eléggé sohasem hálálhatjuk meg.

86. A nap és hold.

Egy atyának két fia volt Péter és József, kiket ő gyöngéden szeretett. De meg is érdemlék mind a ketten az atyai szeretetet, mivel jámborok és szorgalmasak voltak, és örömet használtak fel minden alkalmat, hogy szüleiknek örömet szerezzenek. Valahányszor az atyának foglalatosságai engedék, magához szólítá őket s velök mulatott. Délutáni órákban, ha az idő alkalmas volt, néha együtt kísétálának. Ennek a gyermekek mindig örültek, mivel tudták, hogy őket atyjok az Isten szabad ege alatt sok szép- és nevezetes dologra figyelmezteti, mire ők, vezérlete nélkül, nem jöttek volna.

A hosszú hideg tél e sétákat félbeszakasztotta. Végre visszatért az ohajtott tavasz: a hó elenyészett; a fű mindenütt kibújt a nedves föld alól, és a fák rügyeiből kifejldeztek a gyenge zöld levelek; a kég ég és a szelíd lég kiédesgeték az embert a szabadba sétára; s Péter és József is atyjok kezét fogva kifelé sietének.

Jóllehet a tájékat utasaink jól ismerték, mégis ez ma nekik a tavasz ékességében mintegy újnak látszék. Nem győzték eléggé nézni a fris zöld mezőket, a fák fiatal lombjait, a

gyönyörű tájékot, mely előttök az esti nap fényében elterült.

A levegő ma különösen tiszta, mond az atya, s az ég derült, mi első tavaszi napokban nagy ritkaság. Menjünk föl azon magas dombra és nézzük a lenyugvó napot.

Fürge léptekkel haladtak a magasra, honnét messze távolba nyílt előttök kilátás. A gyermekek egészen elragadtattak, látván ez Isten szép világát, mely köröskörül lábaiknál kiterjedve feküvék. Hallgatva néztek a nyugati ég felé s a nap épen alkonyodóban volt. Bárány-felhők lebegtek előtte, és fényétől körülszegélyezve ama kék hegyek felé huzódtak, melyek mögé a nap nem sokára lemerült.

A nap búcsúzik tőlünk, édes gyermekeim, mond az atya; nálunk mulatásának végső pillanatai mily szépek! Elnyugvásában, hasonlít oly haldokló emberhez, kinek földi vándor élete Isten előtt kedves volt. Nem világította és melegítette-e meg földünket? Nem törte-e meg a tél erejét, s a fát, a bokrokat, mezőket és réteket nem serkentette-e új életre? Istentől arra rendeltetett, hogy jót tegyen, és hiven teljesíté Isten akarátát, s most nyájasan vesz búcsút tőlünk, hogy nyájasan ismét vissza térjen.

E képet naponként elénk tartja a menygyei Atya; és ez intésül szolgáljon nektek,

édes fiaim, hogy a jóban állhatatosak legyetek és Isten szemei előtt járjatok. Így majd azon óra, melyben benneteket az Úr ez életből kiszólít, ép oly szép lesz, milyennek a nap lenyugvását láttuk.

Ekkor a nap már hegyek mögé rejtezett, s ezek fölött ragyogtak az esthajnal pirosló arany sugárai.

De átellenben a homályos égen föltűnt a sarló alakú hold. A gyermekek figyelmeztették rá atyjokat. Mily tisztán világít, mond Péter; de nem mindig van ily alakja. Jól mondog viszonzza az atya, most gyermek korában van. Naponként fog nőni s világossága hasonlóul növekedik, még majd egész tányéralakban fog látszani. Néha felhők födik el, s előlünk eltakarják. És a mint most nő, néhány nap múlva úgy kezd fogyni, s végre egészen eltűnik. A hold csakugyan életünknek képe.

Valamint t. i. a hold nő és fogy, ép úgy nő az ember ifjúságában s ismét elgyengül agg korában; valamint a hold egy ideig fénylik, ép úgy fénylik az ember is jelességei által, melyeket Istentől nyert; és végre a hold eltűnik és láthatatlan lesz és — meghal az ember is. A fellegek, melyek a holdat elfödik, mond az atya tovább, ép olyanok mint a nyomorúság, mely az embert meg-meglepi; folytonos fényben és vidámságban még egy ember

sem élte le életét; mindenkinek megvoltak borús és szomorú napjai. De a ki Isten parancsai szerint él és szívét tisztán tartja a bűntől, ha vonulnak is át fölötte fellegek, lelkének nyugalma mégis háborítlan marad.

87. A holdvilág.

Már bevégzé fényes utját a nap, mely rámérve volt: s im alig hogy észrevettük, már feljött a szende hold.

Mily nyugodtan, mily szelíden futja át az ég terét, mint a jószándéku ember, a ki senkinek se vét.

És mintegy kérdezni látszik, nyájasan mosolygva rád; „jót tevé-e ma?“ s tovább megy kíváncván jó éjszakát.

88. Mennyire van és mily nagy?

A nap úgy tűnik föl előttünk, mint közép-nagyságú kerek-tányér. De csak azért látszik oly kicsinynek, mivel igen igen távol van a földtől. A hold sokkal kisebbnek látszik mint a mekkora. A nap- és holdnak távulsága földünk-től oly nagy, hogy ez égi testekhez a madár sem juthatna el. A felhők is csak bizonyos magasságra emelkedhetnek. Mind a madarak-, mind a felhőknek ismét vissza kell jönniök a földre. A tudósok ki tudják számítani,

mily távol van földünk-től a nap és hold. A tudósok úgy találták, hogy a nap 400 szor távolabb van tőlünk mint a hold. A hold mintegy 50 ezer mérföldnyi távolságra van földünk-től. Ha pedig valamely test távol esik, mindig kisebbnek látszik mint ha közel van. Látjuk ezt a pacsirtában, mely a szántóföldről levegőbe emelkedik. A csillagok csak igen kicsinyeknek látszanak, mivel tőlünk kimondhatlan messze vannak. Szemünk után ítélve a nap körülete körülbelöl egyenlő volna a holdéval; holott pedig a nap sokkal nagyobb a holdnál.

89. A nap az év folytában.

Naponként fölkel a nap és naponként lenyugszik. Évenként változnak az évszakok: a tavasz, nyár, ősz és tél.

Délben áll a nap legmagasabban. Ha ekkor ábrázatommal a nap felé fordulok, előttem lesz dél, hátam mögött, délnek ellenében észak; jobb kezemre hol a nap lenyugszik, nyugot esik, s bal felől, hol a nap kel, kelet van.

Martius (böjtmás hava) 21-dikén a nap reggeli 6 órakor kel, és esti 6 órakor nyugszik. A nappal és éjjel ekkor egyenlő ideig tart, (tavaszi nap-éj-egyenlőség). Ekkor kezdődik a tavasz. E naptól kezdve a nap futásában min-

dig nagyobb ivet csinál; a melegség növekszik; s nyárhoz közeledünk. A napok hosszabbodnak, mivel a nap tovább marad látkörünkön.

Junius (Szent-Iván hava) 21-ikén kezdődik[a nyár; a nap körülbelől reggeli 4 órakor kel s esti 8 órakor nyugszik. A nappal ekkor leghosszabb s az éjjel legrövidebb. A következő napok ismét kurtábbak; a meleg még folyvást tart.

Szeptember (Szent-Mihály hava) 23-ikán a nap épen akkor kel, mikor, martius 21-ikén. A nappal és éjjel ismét egyenlő, (ősz nap-éj-egyenlőség); de a nappal egyre rövidebb s az éjjel hosszabb lesz. A meleg fogy, mivel a nap sugarai földünkre, (országunkat érte, mindig rézsutosabban esnek.

December (Karácson hava) 21-ikén legrövidebb a nappal; a hideg nő, s új évkor már közönségesen jégen csuszkálva mulatunk. Ettől kezdve a nap mindig korábban kél; a napok ismét hosszabbodnak, míg martiusban a nappal és éjjel ismét egyenlő lesz.

S ha egy év elmúlik, ugyanezen tünetmények rendben ismét előfordulnak.

90. Talány.

Négy testvér évről évre jár. Sétányuk a világ.
De mind külön megy, és nekünk mind ajándékot ad.

Az első zöld ruhát visel, könnyelműn szálldogál.
Bimbó, virág és zöld levél terem a merre jár.

A második már komolyabb: napfényt hoz és
esőt: búzával telt aranykalász kíséri nyomban őt.

A harmadik megtölt pajtát, kamrát és aszalót:
legédesb élvezetünkre hoz almát, bort, diót.

Kedvetlenül, borongva jő a negyedik ide, s
a pusztá erdőt és mezőt hóval takarja be.

Ki mondja meg, ki e csodás szokású négy rokon?
Mindenkij tudja, nemde? s így nem kell kimondanom.

91. Az évszakok.

Virulni kezd a rét, fészket rak a madár,
Mégyszólal a kakuk, a pacsirta dalol.
A fák virágain s a nyiló ibolyán
Harmat rezeget: időnk tavasz felé hajol.

Éget, süt a nap, száll a rózsá illata,
Nő s bekötözik a hasznos selyembogár,
Mégyszárgul a kalász, peng a fényes kasza,
Keresztbe rakják a kékéket: itt a nyár.

Szánt vet a földműves, a gólya vándorol,
Hullong a falevél, a fecske messzesszáll,
Szűrét van, hordják a hort a sajtó alól,
Mosolyg az alma: im az ősz is hogy beáll.

Elnémul a dal, és csak a fejsze zuhog
Vagy a vadászkürt zeng a bércezen odafönt,
Irongál a gyerek, a nap havon ragyog,
Jégpánczélt ölt a víz: a bus téli beköszönt!

92. Talány.

Tavaszkor gyönyört lelsz bennem,
Nyáron hűvesítlek.
Őszkor rólam táplálkozol,
Télen melegítlek.

93. A nap és föld.

Látszólag a nap megy naponként kelettől nyugat felé, s a föld mintha helyben állna. Ugy látszik, de a látszat csal. Mi azt gondolnók, hogy a föld áll, s hogy a föld roppant nagy lapos térség (lapály), melyen itt síkság; ott hegyek, másutt pedig völgyek vannak.

Ha p. gyors-szekeren vagy vaspályán utazunk, úgy látszik. mintha a fák és házak jönének felénk. S pedig tudjuk, hogy az utas halad feléjük és a házak helyben állanak. Áll ez a föld- és napra nézve is: a föld nyugodni látszik, pedig ez van mozgásban. A nap látszik naponként ívalakban menni keletről nyugatra, pedig a föld forog nyugatról kelet felé. Nem is lapos a föld, hanem gömb (teke) idomú. Ez is égi test mint a nap, hold és csillagok; — valamint ezek úgy a föld is szabadon lebeg a megmérhetlen térségben, s levegővel van körülvéve.

Ha azon irányban, merre a nap lenyugszik, mindig messzebb és messzebb utaz-

nánk, úgy évek mulva ismét arról jönnénk vissza, hol ránk nézve a nap kel.

Ha p. Pestről Bécsbe, s onnét tovább Német- és Angol-országokon keresztül a tengeren át Amerikába utaznánk, s onnét ismét tengeren át Ázsiába, s Ázsiából a Kaspi-tó s Fekete-tengeren át a Duna torkolatához. végre a Dunán fel ismét Pestre jönnénk vissza ismét haza érkeznénk a nélkül, hogy valahol a földnek végét találtuk volna. De hol is lehetne vége a tekének vagy-is gömbnek? — Mióta gőzhajóink és vaspályáink vannak, a földet nem egészen két év alatt körül utazhatni. És ezt már némelyek meg is tették.

A fő nyugatról kelet felé tengelye körül 24 óra alatt végzi forgását, s ebből támad a nappal és éjjel. A föld azon részén, mely a nap felé van fordulva, nappal van; azon pedig, mely a naptól el van fordulva, éjjel van.

A föld a maga tengelye körüli forgása alkalmával nem marad ugyanazon egy helyben. Egy más mozgást is tesz, t. i. megkerüli a napot, mely földünknel sokkal nagyobb. E mozgást a föld 365 nap, 5 óra, 49' és 12" percz, tehát egy év alatt végzi.

Míg a föld naponként nyugatról kelet felé tengelye körül forog, évenként is nyugatról kelet felé megkerüli a napot. Az első mozgásból támad a nappal és éjjel, második mozgásból az év.

94. A nyár és tél kötődése.

- Ny. Jer ki hozzám a szabadba, és tánczolj velem;
Oh ugyan jer, oly unalmas idebenn nekem!
- T. Nem kell nekem a tetánczod, biz én nem megyek;
Jobb nekem itt a szobában a kályha megett.
- Ny. Nézd, künn mint örül amaz, s mint ugrál ittemez;
S halld a csalogány mi édes dalban ömledez!
- T. Hagyd örülni, szökni, zengni a szegényeket:
Jobb az ágyban, . . nem kívánok mádréneket.
- Ny. Így tehát, ha már a jó szót be nem fogadod:
Ki zavarlak, . . . de a házat mégis itt hagyod!
- T. Ha kihajtasz is, talállok alkalmas helyet:
A havasok pusztá csucsán töltöm életemet.
- Ny. Ottan is bolygatni foglak, s úgy jársz mint ma itt:
Mert utánad küldöm a nap lángsugárait.
- T. Ha ottan is bolygatandasz, tudom mit teszek:
Kelleténél is korábban nyakadon leszek.
- Ny. Jőj, ha tetszik: majd talállok én is menhelyet:
A zöld erdő lombja árnya majd elrejteget.
- T. Ottan is bolygatni foglak: lesz fagy, hó, meg dér,
S meglátod, hogy pár nap múlva az erdő fehér.
- Ny. Akkor kis viragaimmal alább költözöm:
Mélyen, lenn a fű alatt, nem árt a hóözön.
- T. Én meg majd fehér leplemet rátok borítom,
Ekkor aztán végre nem lesz veled több bajom.
- Ny. Én pedig segítségemre hívom a napot,
Jól tudom, hogy nem sokáig tartózkodol ott.
- T. Mit nekem, ha tova űz is, mindig lesz helyem:
E világból ugyan soha ki nem űz engem.

95. A tavasz utáni vágy.

1. Hó és jég olvadozni kezd, a tél már véget ér, hópelyhek nem szállonganak, a mező nem fehér.

2. A kankalin nyilik, s reá az ibolyácska jön,
ezt aztán anyámnak csinos bokrétává kötöm.

3. A nap főlészárítgatja az utczákon a sarat, s
mi újlag laptázhatunk a szünidő alatt.

4. És 'nem sokára zöld lészen mező, kert és
berek, s számlálják a kakuk szavát a kába gyermekek.

5. Mily szép a föld; oh Istenem, te ékesítéd
azt! örömmel tanulok, csak már láthatnám a tavaszt!

96. A tavasz.

„Földről küldve jöttem én; hogy itt lakjam a
föld színén; a legesodásb a legszebb művek tárháza
vagyok köztetek.“

A bűzös négy fal s por közöl gyerünk ki, jobb
kivül! S mit újra szült a kikelet, járjuk be a mezőt,
hegyet!

97. A hold és tüneményei.

Mi a holdat egy alkalommal egy juhászhoz
hasonlító, ki nyáját, a csillagokat kíséri *).
De nem láttatja magát minden időben, s ha
látható is, nem jelenik meg mindig ugyanazon
alakban.

*) Van erről az Első nyelvgyakorló és Olvasókönyvben
55. sz. alatt egy dal; ki tudná azt még könyv nélkül?

A hold, mint a nap és csillagok, keletről tűnik föl az égen, s a nyugati részen látszik lealkonyodni.

Bizonyos időben épen napnyugta után, keletről tűnik föl teljes alakjában a hold; s mivel egészen világos tányéralakban mutatkozik, azért azt mondjuk, hogy akkor holdtölte van. Éjfélkor áll legmagasabban; azután nyugat felé ereszkedik, és reggel, midőn a nap keleten föltűnik, ő nyugaton lenyugszik, miután egész éjen át világított.

Midőn teljes megtelt a hold, az utáni napokban csaknem egy egy egész órával későbbben kel föl s nyugszik le. De azt is vesszük észre, hogy világossága is mindig fogy, és pedig először jobb kezünkre eső oldalán. Holdtölte utáni hetedik napon már csak a tányér bal része világít; és e fényalak (☾) utolsó negyednek neveztetik. Ekkor éjfél tájban kel s dél felé nyugszik. Ezentúl a hold naponként körülbelől egy órával későbbben jön fel. Világos része egyre fogy, míg végre hét nappal későbbben (tehát holdtölte után két hétre), épen semmi sem látszik belőle. A hold ugyan az égen van ekkor is; csaknem egyszerre kel és nyugszik a nappal; hanem sötét oldalával van felénk fordulva, s azért nem láthatjuk. Ekkor szokjuk mondani: hogy újhold vagy újság van.

Kevéssel ezután nyugat felé pillantjuk

meg az égen sárlóalakban; de éle a sárló jobb felén (☾) van. Világos oldala naponként növekszik, és hét nap múlva az újhold után, nyugat felé félig megvilágítva látjuk az első negyedét. Délben kel fel és éjfélig világít. Ezután mintegy hét nappal, s így az első holdtölte után körülbelől 29 nappal látjuk ismét egész teljében, napnyugta után s egész éjen át világít. Körülbelől egy hónap telik el, és e négy fő tünemény ismét előfordul, de a hónapnak nem épen azon napjain köszönt be.

98. Mondatok (103. Zsoltár).

Az Ur teremte a holdat az idő meghatározására, s a napot, mely tudja lemenetelét.

Sötétséget parancsolsz és éjjel lesz; s ekkor mind kimennek az erdei vadak, az oroszlán ordító kölykei, hogy ragadozzanak és Istentől eledelt kérjenek.

Ha föltámad a nap, visszavonulnak és hajlékaikba helyezkednek; az ember pedig kimegyen az ő dolgára, hogy foglalatoskodjék napestig.

99. A levegő.

Földünk gömbalaku, s szabadon lebeg a világtérben. A földgömb léggel van körülvéve. A levegőt nem látjuk, mert szintelen.

Távolról a levegő kéknek látszik, azért kék az égboltozat is. De hogy a levegő is test, érezzük, midőn kezünket vagy az ajtót gyorsan mozgatjuk. A mozgásban levő levegő vagyis a szél, hajókat és szélmalomokat hajt. A szél hajtja a felhőket is, melyek fölöttünk a levegőben uszkálnak, mint vizen a hajók.

Levegő van mindenütt, bárhova menjünk, nagy hegyeken úgy mint a völgyekben, vizekben úgy mint szárazon, sőt minden barlangban és gödörben is. És minthogy igen finom, a testek legkisebb lyukacsaiba is behat.

A levegő az emberek, állatok és növények életének főtartására elkerülhetlenül szükséges. Valahányszor lélekezünk, levegőt szivunk be; valamint az állatok is; a növények nem zöldelhetnének, nem virágozhatnának, sem gyümölcsöt nem teremhetnének levegő nélkül.

A levegő nem mindenütt tiszta. Oly szobában, hol sok ember lélekezik, p. iskolában, a levegő nem tiszta, s azért az ilyen szobákat télen-nyáron szellőztetni kell. Faluhelyeken a levegő tisztább mint nagy városokban. Hegyen frisebb mint völgyben. A felső levegő mindig nyomja az alsót; ez a nyomás miatt sűrűbb lesz; ellenben a felső higabb. Tehát minél közelebb van a levegő a földhöz, annál sűrűbb.

100. A levegőből szállott leverődések.

A levegőben tömérdek láthatlan vizpára van mindig. Ezek a nedves föld-, vizenyős helyek-, de leginkább a tengerből emelkednek föl. De a levegőből ismét különféle alakban leverődnek a földre.

A harmat, melyet sokszor reggelenként a növényen látunk, nem esőcsepp, mivel leginkább tiszta világos éjjeleken jelenik meg, hanem a levegőből közvetlen a tárgyra leverődött viz. Nagyobb hidegekben e viz megszokott fagyni s dérnek neveztetik. Így verődik le meleg szobában is a gőz az ablak hideg üvegtábláira és pedig ezek belső lapjaira, s úgy látszik mintha izzadnának; és nagyobb hidegben azon különféle jégvirágokat alkot.

Ha a levegő meghűl, akkor a víz, gőz és pára pusztá szemmél alig látható apró golyócskákká sűrűdik, s ezek könnyűségöknél fogva a levegőben úszkálnak. Ez az úgynevezett köd, mely különösen nedves napokra következő hideg éjeken képződik; vagy őszkor és télen, midőn a víz melegebb mint a levegő, füst gyanánt emelkedik föl a folyamok- és tavakból. A homályos gőz, mely forró vízzel megtöltött edényből kipárolog,

épen ez a tünemény, melyet a vizből kifejlődött meleg gőz meghűlése idéz elő. — Melegebb évszakokban csak a magasabb, hidegebb levegőben mutatkozik köd, s a különféle alakokra változó felhőket képezi. Hogy a felhő nem más mint köd, belátjuk, ha magasabb hegyekre fölmásznak, melyeknek csúcsait erős meghűlés következtében sokszor fődik felhők. Nyáron a felhők igen magasan lebegnek, őszkor pedig és télben nedves köd-alakban közönségesen a legalacsonyabbombokat, sőt magát a földet is érintik.

E vizes részek néha cseppekké változnak, s mint eső hullnak a földre le.

Télen eső helyett hó esik a földre. A hópelyhek finom, sokszor gyönyörű csillagokká képződött jégtűkből állanak.

Azon jég szemek, melyek néha nyáron esnek, jég esőknek neveztetnek. Ez a földmivesnek gazdag vetéseit és a kertész ültetéseit nem egyszer egészen tönkre teszi.

101. A szivárvány.

Tapasztaljuk, hogy néha csendes nyári esőzéskor a nap gyönyörűen süt. Ha ekkor a nap az esős felhő átellenében van, s világos fénysugarai ugyanabba lövellenek, igen szépen színezett s pompás ívet látunk az égen, mit szivárványnak nevezünk. A szivárvány

jele és bizonyossága azon szövetségnek, melyet Isten az özönvíz után Noéval és az emberi nemmel kötött. Szemléld a szivárványt és dicsőítsd azt, a ki alkotta!

Mily szép a hétszínű szivárvány! Fölül piros, azután sötétsárga, ezután világossárga, ismét zöld, rá világoskék, azután sötétkék s alul violaszínű.

S tudod-e az ég melyik táján látni dél előtt szivárványt? melyik táján van akkor midőn délután látjuk?

Tölts meg egy üveget vízzel s tedd egy ív fehér papirosra, úgy, hogy a nap reá süssön, s aztán mondd meg, mit vettél észre az üveg mögött!

Nevetséges azt tartani, hogy ott, hol a szivárvány vége a földre ér, arany tálak vannak. Azt is ok nélkül hiszik némelyek, hogy azon növények, melyeken a szivárvány vége nyugodott, különös jó szaggal illatoznak.

Botorság az is, hogy a szivárvány a folyamokat, tavakat és a tengert fölszíja, s a vizet a felhőkbe vezeti, mely azután esőalakban lehull.

102. Az égiháború.

Sokszor látunk nyáron sötét, fekete felhőket emelkedni; a szél összebb-összebb

szorítja őket; s ezek a zivataros felhők. Ezekből néha tűz pattan ki, mit villámnak nevezünk. Ez vagy a föld vagy más felhő felé irányul. A villám közönségesen magas, hegyes tárgyakba, p. fák-, tornyok- vagy házakba üt, s ezeket gyakran meggyújtja. Ugyanazért nagy zivatarban veszedelmes a szabadban fa alatt megállani; s ott oltalmat keresni; mivel éppen ott könnyen érhet bennünket a villám. Villámlás után nem sokára tompa morgást hallunk, mit mennydörgésnek nevezünk. Minél közelebb van hozzánk a zivatar, annál gyorsabban követi a villámot a dörgés. Némelykor a villámra nyomban oly iszonyu csattanás következik, hogy az ablakok is megrezzennek bele; ekkor mondják, hogy a villám leütött, vagy lecsapott a mennykő. Mig a zivatar tart, villámlik és dörög az ég — az eső szakad, s a földet megtermékenyíti. Végre a felhők elhuzódnak, szétoszlanak, az ég kiderül, s a nap ismét tisztán ragyog mint azelőtt.

103. Utasító szabályok zivatar idejére.

Ha zivatar idején künn a szabad mezőn vagy, soha fa alá ne menj! S ne tartózkodjál magas tárgyak közelében; de gyorsan se fuss, se gyalog, se kocsin, se lóháton. — Zivatar

idején tüzet ne rakj, hanem inkább ha tűzelsz is, oltsd el, — a konyhában is! A szobaajtót tartsd nyitva, de még is úgy, hogy léghúzás ne legyen, s inkább a szoba közepén tartózkodjál, ne pedig a fal, vagy ablak vagy kemencze mellett!

Egy Franklin nevű jeles férfiú, ki a villám mivoltáról sokat gondolkodott, föltalálta a villámhárítót, melyet most magas épületekre és hajókra is alkalmaznak, hogy azokat a villám káros és veszedelmes hatásaitól megtalmazzák.

104. Nyáron.

Harmattól csillog mező és liget! Minden növényen drága gyöngy ragyog! Édes madárdal zeng fejem fölött! A cserje közt nyájas szellő susog!

105. A tűzoltó eszközök.

A tüzet legtöbb esetben vízzel oltjuk el. Oltószerül szolgál még a föld, homok és hamu is. Ha tudnillik az égő testre ilyféle szereket tetemes mennyiségben hányunk, ezek befödik fölepét és a levegőt hozzá nem bocsátják. A tűz pedig azonnal elalszik; mihelyt a levegőt tőle elzárjuk. Ha vaj, zsír vagy olaj gyúlad meg, eloltására vizet nem szabad használnunk, hanem lisztet, hamut vagy ho-

mokot kell rá vetnünk. Ha a zsíros folyadék edényben van, akkor födelet nyomjunk rá szaporán. A födél a levegőt tőle elzárja.

Néha a kémény is kigyúl. Némely kéménynek fölül födele van. Ezt ilyenkor le kell eresztetni, s ezzel a léghúzás megakasztatik, s a tűz nem sokára elalszik.

Erdőégéskor a tüzet csak úgy akadályozhatni meg, ha a közellévő fák kivágatnak s körös körül árok ásatik.

106. Az ó és új világ.

(A földrészek és tengerek.)

A földnek fölepén látunk magasabb és mélyebb helyeket. A mélyebbek tágasabbak és vízzel telvék. E vizet tengernek nevezük. A tengerből a száraz föld kiemelkedik.

A föld fölepének csaknem három negyedet víz fõdi, és csak egy negyede szárazföld.

Két hatalmas összefüggő szárazföldtömeg van, egy a keleti szárazföld vagy az ó világ, a másik a nyugati vagy az új világ, mind a kettőt a világtenger környezi. A legnagyobb szárazföldtömeg a keleti féltekén látható, a legnagyobb vízterület pedig a nyugati féltekén.

A keleti szárazföld körül dél-keletnek, tömérdek sziget van.

Az ó világ áll Ázsia-, Afrika- és Európából; az új világ Amerikának neveztetik.

Északon a két szárazföld igen közel esik egymáshoz, s csak egy tengersizos választja el Amerikát Ázsiától. Ellenben délre nyílt tenger környezi az egymástól messzeeső szárazföldtömegeket.

A déli tengerbe leginkább Dél-Amerika nyúlik be, s utána a nagy félsziget Afrika. Dél felé mind a két szárazföldrész csúcsban végződik.

A keleti szárazföldet a nyugatitól egyfelől a csendes tenger, más felől az atlanti tenger választja el. A legszélsőbb északi és legszélsőbb déli részen vannak a Jeges tengerek.

A szárazföld közönségesen 5 részre osztatik; s ezek: Europa, Ázsia, Afrika, Ausztrália és Amerika.

Az egész föld Nyugati-Ázsiából népesegett be. Amerika két nagy tömegből áll; ezeket a panamai földszoros kapcsolja össze, valamint Ázsiát és Afrikát a suezi szoros. Észak- és Dél-Amerika közé behat a nyugat-indiai tenger, ép úgy, mint a földközi tenger Afrika és Europa közé *).

*) Tartalmából ismétlés végett sok kérdés tétethetik; kezdetben földabrosz segélyével, azután probakép a nélkül is.

107. Kolumbus.

Négyszáz év előtt Amerikát még nem ismerték. Csak Kr. sz. után 1492-ik évben fődözte föl Kolumbus. Ez Genua egy külvárosában egy kis házacskában született, hol atyja posztócsináló volt. Ugy nevelték, a mint egy szegény gyapjúszövőtől telt; tanult olvasni, írni és számolni, s gyapjút gerebelt, — míg hajlamát követve, 14 éves korában tengerre szállt. Minél tovább tartózkodott a tengeren, annál jobban érezte ott magát. A tengeri életnek minden baját, veszélyét nyugodtan és bátor lélekkel állotta ki. Minthogy akkor a hajósnak egy országban sem volt alkalma annyi újat látni, tanulni, mint Portugalliában, azért ő is oda ment, és többször elhajózott Afrika nyugati partjára, s végre egy ügyes hajósnak unokáját nőül vette. Ekkor naplók- és földabroszokból, melyekhez ezen férfiúnál jutott, szorgalmasan kezdte tanulni, s mindinkább megerősödék azon véleményében, hogy nyugat felé az Atlanti tengeren túl még kell lenni szárazföldnek. Örömet vállalkozott volna ő azonnal ennek fölkeresésére, de nem volt pénze, hogy több nagy hajót felszerelhetett volna.

Először a portugalli királyhoz fordult; de ennek Afrika körülhajúzása feküdt mindenek

fölött szíven; és mivel Kolumbus beszédes ember volt, a király és szolgálai mind azt, mit ez mondott, merő ábrándnak tartották, s elutasították. Azután Genuába utazott, hogy szülővárosának szerezzen az új fölfedezéssel dicsőséget s hasznot. De a tanácsnokok azt gondolák; hogy talán esze sincs igazán helyén. Ekkor boszorkodva fordult a spanyoludvarhoz.

Spanyolországban akkor katholikus Ferdinand és neje Izabella uralkodának. Midőn Kolumbus a királyi párhoz néhány hajóért folyamodott, azon feleletet nyerte, hogy fölösleges pénzök nincs; tehát várakozzék. És így hét egész esztendeig hitegették üres ígéretek- és biztatásokkal Spanyolországban, mit nem tűrhelvén, már többször el is akara onnét utazni. Végre a királyné kegyességéből három hajó felszereltetett, melyekkel fölfedezéseire útnak indulhatott. Kinek öröme volt nagyobb mint Kolumbusé! Legott 120 embert fogadott maga mellé.

1492-diki augusztus 3-ikán hagyá el a kis hajóhad a palosi kikötőt nem messze Kádixtól, s nem sokára beért a kanári szigetekre. Itt a hajókat ki kelle javítani, miben egy egész hónap telt el. Ezután az ismeretlen nagy tengerre hajóztak; hajói csakhamar a forró övbe jutottak, s kedvező szél által nyilsebességgel hajtattak tovább. Mi-

után 400 mérföldet meghaladtak, s a hajósok még szárazföldet nem láthattak, elkedvtelenedtek, megfélemlettek s azt követelték Kolumbustól, hogy forduljon vissza. De ez szilárdul a mellett maradt, hogy az utat folytassák, állítván, hogy a szárazföld már nem lehet messze. Valóban a tenger fölött itt-ott mutatkoztak is madarak, sőt láttak kákaféle növényt is, egy darab deszkácskát, egy kézzel faragott botot és egy bokor ágat piros bogyókkal a tengeren uszkálni. Kolumbus ekkor már szárazföld közellétéről többé nem kételkedett, s megparancsolá, hogy este a vitorlákat húzzák be, s éjen át ébren legyenek. Ő maga is szemeit állandóan nyugat felé szegezte. Október 11-kén éji 10 órakor a távolban világosságot vettek észre, mely egy helyről más helyre folyvást mozgott, s következő nap egy matróz az árboczkosárból első hajnali szürkületkor szárazföldet pillantott meg. Föld, föld! kiálta le örömtelve. Mindnyájan a hajó fedélzetre rohantak s ujongatva kiabálták: Szárazföld, szárazföld! Ekkor egy ágyut sütöttek el, s ezzel a fölfedezést a más két hajónak tudtára adták. A mint megviradt, pompás fákkal és bokrokkal ékes szigetet látnak maguk előtt. Kolumbus szive mélyéből hálaimát mondott Istennek, s örömmel hangoztaták mindnyájan a Téged Isten dicsérünk-et. Azután admirál-egyenruhájába öltözve

egyik kezében kivont kardját, másikban egy zászlót tartván, postahajón a szárazföldre evezett, s a spanyol király nevében azt birtokába vevé, s a szigetet S. S a l v a d o r, az az Szent Szabadító szigetének nevezé. Nem sokára mutatkoztak benszülöttek is, kiknek meztelen testök tarkára volt festve, bőrük pirosbarna és hajuk fekete. De azonnal szétfutának, s csak lassanként sikerült őket rábirni, hogy közeledjenek; gyönyörrel nézék a nekik nyújtott ajándékokat: a klárisokat, üveggyöngyöket, tükröket, csörgetyűket és egyéb apróságokat, s taglejtéseikkel jelenték, hogy a spanyolokat égből szállott felsőbb lényeknek tartják. Örömmel vevék észre a spanyolok, hogy arany lemezt hordanak füleikben; s ez őket a tulajdonképeni aranyföld nyomozására ösztönözte. Kolumbus három nap múlva tovább hajózott délnek, s még több szigetet fedezett föl. Mindenütt ugyanazon emberfajt találá, azonfölül még soha sem látott oly buja növénytenyészetet és a magas fákön pompás tollakkal ékeskedő madarakat.

Több napi utazás után elérte a nagy K u b a - szigetet. Itt vette legelőször észre a dohányzás szokását, mely azután majd az egész földkerekségén elterjedett.

Kubából még más nagy szigetet is fedezett föl, melyet a benszülöttek Haítinak neveztek; Kolumbus Hispaniolá-nak ne-

vezte el, minthogy Spanyolországhoz némi hasonlottsága volt. A kezdetben félénk lakosok végre bizalmasak lettek, s tisztelet-jelentő taglejtések közt hozának neki gyümölcsöt, gyökereket, papagájokat és halakat. Kazik-jaik vagyis fejedelmeik közül egy meglátogató Kolumbust, s a hajó belsejét a legnagyobb kíváncsisággal szemlélgeté. Az indiánoknak itt is sok aranylemezök volt, melyeket csekélységekért örömetst becsseréltek. Kolumbus ezen sziget több partján kikötött, és mindenütt ugyanazon jószívű népre talált. Egy kazik meghívá őt magához, s a spanyolokat legbarátságosabb nyíltszívűséggel fogadta, s legjobb eledeleivel vendéglé meg őket.

Kolumbus fegyvergyakorlatra állítá ki embereit, kikkel, midőn őket az indiánok bámulva nézték, elsüttette fegyvereiket. A vad indiánok erre magukon kívül lettek, s midőn Kolumbus még ágyút is süttetett el, ijedtökben a földre borultak. A golyó egy hajó oldalát fúrta át. A vadak meg nem foghatak, mikép okozhatá az ágyú, mely a szárazon maradt, a hajón e lyukakat, s e látványra még inkább megerősödének azon véleményben, hogy vendégeik az égből jöttek, s igen megtisztelve érzék magukat, hogy Kolumbus az ő szigetökön faházat építtetett

melyre gerendákat és deszkákat hordani örömet segítették.

Miután Kolumbus azon 39 embert, kiket abban a faházban hátrahagyott, a benszülöttek iránt szeretetteljes bánásmódra intette, viszsza hajózott Spanyolországba, magával vivén 12 indiánt, sok ritka madarat és a szigetnek egyéb természetményeiből is. A következő években még háromszor hajózott Kolumbus Amerikába. De az irigy emberek rágalmaikkal illeték a bátor férfiút, s fáradságaért hálatlansággal fizettek neki a spanyolok.

108. Tájékozás.

Mi az ausztriai császárságban lakunk. Ez Európában *) fekszik. Ha a földabroszra tekintünk, látjuk, hogy Európától keletre Ázsia van, nyugatra pedig az atlanti tenger. Észak felől van a jeges tenger, délre pedig a közép tenger (Európa és Afrika között). Azon tartományokban, melyek tőlünk keletre fekszenek, a nap előbb kel föl mint nálunk; nekünk onnét jö fel a nap.

A tőlünk nyugatra fekvő tartományokban pedig a nap későbbben nyugszik le mint ná-

*) A Császári birodalom fekvése mutattassék meg földabroszon. Ezen darab olvasása közben földabrosznak hiányzani nem szabad.

lunk. — Ha p, nálunk 12 óra van, akkor az atlanti tengeren hajókázóknak még délelőttjük, de Ázsia lakóinak már délutánjuk van.

Hol kél föl nekünk, mely tájon a nap? *) Ezen tájékat mi keletnek nevezzük. E szerint hol van nyugat? — Hol észak s hol dél? — Ha arczunkkal északra fordulunk, a következő vers szerint könnyen megmondhatjuk (meghatározhatjuk) a négy égtájékat;

Elöttem van é s z a k, hátam megett van dél,
Balról a nap l e m e g y, jobbról a nap fölkel.

Ha egyenesen mindig délnek utazunk, mily tengeren kell keresztül mennünk? — És melyik világrészen kötünk ki, ha ezen irányt követjük? Hazánkból mely irányban kellene mennünk, hogy az atlanti tengerre érjünk! — A ki mindig tovább utazna kelet felé, eljutna Amerikába is? — Mely tengeren kellene utaznia? — (E mellett nem szabad megfeledkezni arról, hogy földünk tekeidomú.)

109. A postalegény.

Bizony nincs boldogabb ember a postalegénynél: egyre nyargal paripáján s vigan gond nélkül él. Sarkantyúja messze csillog, vigan szól a sípja, ostorának csattogását hegy, völgy visszaadja. Bárcsak postalegény volnék, lovamra pattanva messze nyargalnék e helyről s fúnám: trára trára!

110. A föld lakosai.

Vajjon kérdezted-e már a naptól, hova megy esténként, midőn a hegyek mögé hú-

*) Ezen irány földabrosz nélkül mutattassék meg.

zódik? Én azt tartom, hogy a hegyek mögött is laknak emberek, s azokhoz siet, s ott is süt a rétek-, mezők-, virágok-, városok- és falukra. Vagy kérdezted-e csak egyszer is a patakot, mely itt előttünk csergedez, hova futsz, barátom? — Ennek nyugta soha sincs, lefut a folyamba s vele egyesülve itt-ott szép városok mellett halad el, egész be a tengerbe. Vagy vetted-e már észre, mint repdesnek őszkor ide s tova tornyok körül és fölött a fecskék, s a kék légben így sivalkodnak: Jerünk! Jerünk! — Több száz mérföldnyire terjed útjuk, messze országokon és magas hegyeken át, melegebb tartományok felé.

Ha valaki ez utat a nap társaságában megtehetné hegyeken völgyeken át, vagy a patakkal a tengerig, vagy a fecskékkel melegebb tartományokba! Mennyit látna és halalna! Mert az Istenadta földkereksége telve mindenféle változatossággal. Sok millió ember lakik a földön, s termetők, és színök különféle. Fehérbőrű és pirosarczú emberek, mint mi vagyunk, laknak Európában, és kelet felé Ázsia nagy részében, sőt még Afrikának azon részében is, mely hozzánk legközelebb esik, és még sokan beköltöztek Amerika- és Ausztráliába is. Afrikában összenyomott fejű, lapos orrú, göndör gyapjas hajú négerek (szerecsenek) laknak; Amerikában réz-

szinű indiánok; Ázsiában sűrű fekete haju, sárga mongólok, kiknek kis szemei igen szűk nyilásuak. Ausztráliában végre barna és vad malajok laknak.

A forró földövben csak a legmagasb hegyeken havazik. Ott az erdők mindig zöldek és lombosak, s szüntelen csevegnek és lármáznak bennök a tarkánál tarkább papagájok és különféle majmok: a föld gazdag és sokféle gyümölcsöt terem a nélkül, hogy az embernek sokat kellene bele vetnie, vagy ültetnie. De az erdőkben mérges kigyók is leskelődnek; az oroszlánok, tigrisek és egyéb ragadozó állatok az embereket is megtámadják. A hideg földövben ellenben még a fenyőknek is igen zordon az ég; ott a föld terméketlen és pusztá; több mérföldnyire mehet az utas a nélkül, hogy emberre találjon. De Isten az erdőkben mindenféle szőrösbőrű állatokat táplál, hogy az emberek a kemény hideg ellen bundákkal s ködmönökkel ótalmazhassák magukat. És jóllehet nagy a hideg, a lakosok mégis örömet laknak ott, mert minden tartománynak megvannak saját örömei, de saját nyomorúságai is. Isten ezt bölcsen így intézte.

III. Az Isten hatalma.

Mély a tenger s messze terjed: oh de az Isten hatalma mélyebb a tengerfenéknél, s tágasb mint a föld határa.

A vizekben mennyi a hal, s az Ur gondot visel rájuk, mindegyiknek megadja az elegendő táplálékot.

A dühöngve zajló hullám meglapul parancesszávára; s a hajócskát így vezérli messze fekvő tarmányba.

112. A szent föld.

Keleten fekszik Palesztina, hol Üdvözítőnk született s megváltásunk nagy munkáját véghezvitte. Palesztina tőlünk délkeletre van, a földközi tenger keleti partjain. Északon határos Szíriával, kelet- és délfelől Arábiával,

Palesztinának neveztetik e tartomány a filiszteusokról, kik egykor ott laktak: Kánaánna a kánáneusok-vagy phöniciabeliektől, kik ugyanannak nyugati partjain telepedtek le. Hébernek országának neveztetett mint Ábrahám utódainak lakhelye, ki héber volt, azaz a tulsó részről származott férfiú; mint bevándorlott, ki az Eufrátes folyamon át keletről jött. Mivel pedig Isten Ábrahámnak megígérte, hogy e tartományt maradékainak tulajdonul adja, azért ígéret földének is neveztetett. Izrael földének is hitták Jákob után, kinek Isten e disznevet adá. Judeának vagy Zsidóországnak pedig Judától. Jákob fiától, neveztetett.

Palesztina egészbe véve hegyes tartomány. Északra van a Libanon, azaz havas-

hegy, délre a földközi-tenger partján Karmel hegye, a tartomány közepén pedig Efraim hegyei.

Palesztinának legjelentékenyebb folyama a Jordán, mely észak felől délnek foly több mint 20 mérföldnyi hosszúságban. Ez képezi a Genezareth tavát, vagy galilaeai tengert is, s a Holttengerbe ömlik. A Genezareth tava környékén, hol Bethsadia, Kafernaum és Tiberias fekszenek, gyakran és örömet tartózkodék Jézus. Ezen helyek, valamint Nazareth, Kána és Naim is Galilaea tartományban feküdtek. Galilaeától délre volt Samaria tartománya, Samaria és Sichem helységekkel.

Palesztinának legdélibb része Judaeának nevezetett a földközi- és Holttenger közt. Ezen legnépesebb tartománynak fővárosa volt Jeruzsálem. A városnak egy dombján, a Sionon, állott Dávid palotája. Morea hegyén pedig a templom. A városhoz közel volt a Golgothahegy, hol Krisztus fölfeszítettett. Nevezetes helyek voltak még Jericho, Emmaus, Bethlehem. Jeruzsálem és az olajfák hegye közt foly a Cedron (Kidron) patak, Jozsafát völgyében.

Palesztina keleti része Peraeának hivott. Ott Jézus csak ritkán időzött. *)

*) Szemléltetés végett a tanító Palesztina nagy részének fekvését az iskolai táblára fölrajzolhatná.

Palesztina meleg termékeny tartomány; benne a földmivelés és marhatenyésztés nagyban űzetett. A gyümölcs- és kertművelés is igen virágzott; különösen nagy nyereséggel járt az olajfa-tenyésztés, melynek gyümölcséből, az olajbogyóból, igen jeles olaj készítettett. Bővelkedett e tartomány füge- s pálmafákkal és borral is.

113. A megtért néger.

Egy szegény néger, ki Afrika partjain vásároltatott meg, a nyugatindiai szigetekbe (Amerikába) vitetett. Ott keresztény lett, s ura őt, mivel jó magaviselete miatt megkedvelte, bizalmával ajándékozta meg, s fontosabb ügyeket is biza reá.

Egy nap a gyarmatos húsz rabszolgát akara venni. Elmegy tehát hű emberével, Tamással a vásárra, hol ily szerencsétlenek árúba bocsáttatának, s megparancsolá neki, hogy választaná ki azokat, kiket legalkalmasabbaknak lát a munkára.

Tamás a többiek közt egy törődött ősz embert is ura elé állíta ennek nagy bámulására, hogy ezt is vásárolja meg. Ura beleegyezését azonban nem nyéré meg, s a szegény öreg nem is vétetik vala meg, ha a

rabszolga-kereskedő őt a húszra ráadásul nem igéri. Átvétetett tehát ő is.

Midőn haza érkeztek, Tamás az öreggel egyre leggyöngédebben bánt, — saját gunyhójába szállásolá őt, asztalához ülteté, mikor fázott, a napra vezette, s ha melege volt, a kókuszfák árnyékába ülteté; szóval mindent megtön, a mit egy gyöngéd jó fiú szeretett édes atyjának csak megtehet.

Az úr látván a föltünő ragaszkodást, melyet Tamás szolgatársa iránt tanusított, álmélkodék, és okát akarván tudni, kérdé: Atyád-e ez? Nem, uram, nem atyám. Talán bátyád? Nem; nem is bátyám.

Hát talán nagyapád vagy más egyéb rokonod? mert hihetetlen, hogy oly sok jót egészen idegennel tégy. Nem, uram, ő nem rokonom, sőt még csak nem is barátom. Tehát mondd meg, miért viseltetel hozzá annyi szeretettel?

Ő ellenségem; felelé a néger; ő engem Afrika partjain a fehéreknek eladott; de nem szabad őt gyűlölnöm mivel atyám (a hitterjesztő, missionarius) mondá: „Szeressétek ellenségeiteket, jót tegyetek azokkal, kik titeket gyűlölnék, s imádkozzatok azokért, kik benneteket üldöznek és rágalmaznak, hogy gyermekei legyetek a ti atyátoknak, ki mennyekben vagyon, ki napját bocsájtja a jókra

és gonoszakra, s esőt ad az igazakra és hamisakra is.

114. Ausztria.

Europa körülbelül ötször kisebb mint Ázsia. Európában ránk nézve legfontosabb birodalom az ausztriai császárság, melybe van foglalva hazánk is.

Ha Europa földképét vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy Ausztria csaknem Europa közepén fekszik.

Tovább látjuk, hogy a császárságot olasz és német tartományok (hol?), az Oroszbirodalom (hol?), azután Törökország (hol?), és végre az adriai tenger (hol?) veszik körül.

A birodalom délnyugati részén nyulnak el a havasok, Europa legjelentékenyebb hegy-sége. A havasokból (alpokból) legtöbb apró folyam ömlik a Dunába, mely a birodalom közepén foly. Onnét jő az Inn és Enns*) folyam. Hol a havasok vége mintegy a Dunába vész, ott fekszik Bécs, a birodalom fő- és császárunk, apostoli fejedelmünk székvárosa, melyben csaknem fél milliom ember lakik.

*) Az Enns folyón túli tartományt (Ober der Enns) a magyar operencziának nevezte el, és innen a szólásmod: „Az operenczián is túl.” Ki tudná ezt megmutatni a földabroszon?

Bécs felől a Duna keletnek, a nagy magyar síkságon, a mi hazánkon foly végig.

Ezen síkságot északról a Kárpátok, keletről pedig az erdélyi hegyek övedzik.

A magyarországi síkságon a Dunával ismét több nagy folyam egyesül; a havasokból a Dráva és Száva, a Kárpátokból a Tisza.

A havasok déli oldalán a velencei rónaság terjed el, melyen keresztül a Po folyam az adriai tengerbe ömlik.

Magyarország határos kelet felől Galiczia-Bukovina- s Erdélylyel; dél felől a szerb vajdaság- és temesi bánság-, Tót- és Horvátországgal; nyugatról Krajna- és Stajerországgal és az ausztriai főherczegséggel; észak felől Morvaország-, Szilézia és Gácsországgal (Galiczia).

A havasoktól északra, a birodalom nyugati szélén van a Cseherdő; a birodalom északi részén van az Érczhegység, az Óriáshegy és a morva-sziléziai hegy. A Cseherdőtől foly a Moldva az Elbébe, mely az óriás hegységből ered, és az északi tengerbe ömlik. A morva-sziléziai hegységből foly az Odera észak felé a keleti tengerbe, a Morva vize pedig dél felé a Dunába.

A Kárpátokból északnak foly a Visztula a keleti tengerbe.

Ausztriában legmagasabb hegyek a havasok és Kárpátok. A birodalom fő siktartományai a magyar és velencei vagy-is Po melléki rónaság.

115. Az auzztriai császárság alkatrészei.

A császársághoz ezen országok tartoznak: *) az Enns folyamon aluli és fölülüi ausztriai főherczegség, Csehország, a morva örgrófság, a sléziai herczegség, a krakói nagyherczegség, a gácsi és lodomériai királyság, a bukovinai herczegség, az erdélyi nagyfejedelemség, Magyarország, a Szerbvajdaság és temesi bánság, Horvát- és Tótország, a katonai határörvidék, dalmát királyság, az istriai örgrófság és Triest városa, a görczi és gradiskai hercegi grófság, a krainai, korontói, stájer és salzburgi herczegség, a tirol-i fejedelmi grófság Vorarlberggel, végre a velenzei királyság.

Ezen tartományok elválaszthatlan alkatrészei az ausztriai örökös birodalomnak, melynek uralkodója a mi legkegyelmesebb császáruk s apostoli királyunk I. Ferencz József a habsburg-lotharingiai ágból. Egyes részei koronaországoknak is neveztetnek.

A császári méltóságnak jele a kétfejű sas a rajta nyugvó koronával, birodalmi aranyalmával, a kormánypálca és kard. Ezen czimer pénzeinken is látható.

*) Kerestessenek föl földabroszon.

Ausztria nevét az ösországtól, az ausztriai főherczegségtől vette. Ez egykor a német császári birodalom keleti része volt. Lassanként mostani nagyságára emelkedett, s jelenleg az európai leghatalmasb államok közé tartozik.

1. Nézzétek a földképen és nevezzétek meg a koronaországokat, melyek Magyar, Erdély, Cseh s a többi országokat, körülveszik.

2. Keressétek ki minden koronaország fővárosait.

3. Hol fekszik Bécs, Pest-Buda, Esztergom, Pozson, Szeged, Debreczen, Sopron, Kassa, Nagyvárad, Temesvár, Prága, Brünn, Krakó, Lemberg, Kolozsvár, Nagy-Szeben, Zágráb, Grác, Lajbach, Klagenfurt, Triest, Velence, Verona, Innsbruk, Salzburg, Linz?

4. Mely koronaországokon kellene utaznotok ha Budáról Veronába, vagy Szegedről Triestbe akárnátok menni?

5. Mely koronaországok környezik Magyarországot? vagy Csehországot?

6. Ausztriában a legnagyobb négy város: Bécs, Velence, Prága, Pest, Mindegyiknek több lakosa van 100,000nél, Bécsben pedig 400,000nél több ember lakik.

Ezek után következnek: Lemberg, Triest, Szeged, Debreczen, Padua, Verona, Grác,

Brünn, Buda, Pozsony, 40,000—70,000 lakossal.

7. A legnagyobb koronaországok, Magyar-, Galiczia-, Erdély- és Csehország.

8. Az összes birodalom népessége mintegy 35 millió.

116. A dunai utazás.

Tegyük rövid idő alatt együtt egy nagy utat, a Duna folyását követvén. Utazzunk ujjunkkal a földképen, így még gyorsabban megyünk mint a vaspályán,

A Duna eredetét a bádeni Nagyhercegségben a fekete erdőségben (Schwarzwald) kell keresnünk. Csak Ulmnál ülhetünk kis hajóra, mit aztán Donauwörtnél gőzhajóval cserélhetünk fel. Innét Bajorországon keresztül mindig keletnek megyünk; utunkban érintjük Ingolstadt, Regensburg és Passau városokat. Passaunál a Duna az Inn folyam-mal nagyobbodik, s bejö az ausztriai földre. Ekkor elhaladunk Felső-Ausztria fővárosa Linz mellett. Tovább utazásunkban Alsó-Ausztrián keresztül a hatalmas folyam partjai igen gyönyörűek; itt utjában sokfelé oszolván szigeteket képez. A mülki gyönyörű apátság mellett sebesen halad Krems felé, azután Klosterneuburg mellett a Leopoldhegy alatt; hol az utas vágyteljesen sóvárog látni a biro-

dalmi fővárost, benne a szent István gyönyörű tornyát, a tágas császári várat, mely császáruk és királyunk lakhelye. Tovább menvén keletnek, hazánkba Magyarországra érünk a szép fekvésű Pozsonyba. Pozsony alatt a Duna két ágra szakad és a Csalóköz szigetét képezi, mely Komáromnál végződik, hol a Duna ágai ismét egyesülnek. Itt van az erősségéről világhírű komáromi vár; továbbá Esztergom *) roppant főtemplomával, a hajdan híres Visegrád, **) a jóízű gesztenyéjéről nevezetes Maros, és Vác szép székestemplomával, hol a Duna keleti irányából egyszerre déli irányba kanyarodik. Vácson alul mindjárt több szigetet képezve, hazánk fővárosához Budapesthez érkezik el, mely testvér-városok között fölötte nagyszerű lánczhid van építve. Váctól déli irányban foly Vukovárig, honnét kezdve megint többnyire keletre foly, s Belgrádnál (a Száva torkolatánál) kezdve Ausztria és Törökország közt határt képez, és Orsovánál a török földre megy át. Így Passautól le Orsováig a Duna ausztriai folyam. Végre keresztül folyja Oláhországot, s több ágra szakadva a fekete tengerbe ömlik.

De most már a Duna bennünket idegen földre vezetett. Vissza kell tehát sietnünk;

*) Ki született, keresztelkedett és koronáztatott meg Esztergomban?

**) Miről volt Visegrád hajdan híres?

mert mindenütt jó, de legjobb otthon. Ha azonban kerülő vízi úton akarunk Ausztriába visszatérni, a fekete tengerről el kell vitorláznunk a konstantinápolyi tengerszoroson s a Dardanellákon át a sziget-tengerre (Archipel) és Görögországot körülhajózva az Adriai tengerbe, melynek végén a híres kikötőjű Triestnél kiszállunk a hajóból. Már most hazajövet micsoda koronaországokon kell keresztül utaznunk?

117. A haza és külföld.

Bárcsak én madár lehetnék; hegyen völgyön átrepülnék, tengereken általszállva, visszamennék a hazámba.

Oh mert, igaz, szép a világ, bár láthatnám minden zugát: de mégsem lennék hazámtól örömet sokáig távol.

Negyedik szakasz.

A történetekből.

118. Krisztus Jézus.

Azon időben, midőn a világ bűnbe és gonoszságba mélyen volt süllyedve, a megváltás után sovárgott emberi nemnek keletről jöve föl az igaz világosság. Krisztus az Isten fia emberré lön, hogy mindazokat, kik ő benne hisznek, megváltsa és üdvözítse, Már az ő szövetség profétáinak: jövendölései egy szabadító és Megváltó eljövetelére czéloztak. De a zsidók messiásukban egy hatalmas és dicsőséges földi királyt vártak. Csak kevesen foghatták meg, hogy a világ üdvözítője Judeában, Bethlehem városában, alázat- és szegénységben születék. A szent evangelisták elbeszélik nekünk az ő gyermek- és ifjúkorát, tanítókép fölléptét, csodatételeit, halálát a ke-

resztfán, feltámadását és mennybe-menetelét. A megátalkodott világ hitetlenségében megvetette az evangéliumot, az üdvösség örvedetes üzenetét. És midőn az apostolok és utódaik ez üdvös követséget Palesztinában, Kisázsziában, Romában és még messzebb is elterjesztették, kegyetlenül üldöztetének; de az üldözések csak megdicsőítésére szolgáltak a keresztény vallásnak, mely Europa tartományaiban gyorsan elterjedett.

119. Sz. Péter és Pál.

Szent Péter, kire az Ur anyaszentegyházában a főpásztori hivatalt bizta, valamint Jézus iránti szeretettől lángolt, és az evangéliom igazságaért hő buzgalommal volt eltelve: úgy fáradhatlanul is munkálkodott, hogy az Isten országát mindig messzebb és messzebb kiterjeszsze. Először ugyan Jeruzsálemben, Judaea- és Samariában hirdette az evangéliumot, azután pedig Syriába utazott, ott az ántiochiái egyházat mint püspök hét évig kormányozta, és Kisázsziának több vidékén predikált. De még terjedtebb hatáskört is találta az apostol.

Azon boldogság, hogy az igazságért szenvedjen, ez apostoli fejedelemnek nagy mértékben jutott osztályrészül, miután apostoli

munkásságának valódi színhelyére Romába jött. Az isteni bölcsesség végzete szerint Roma a világváros választatott ki az anyaszenegyház látható fejének székhelyül. Sz. Péter különösen arra volt rendelve, hogy ott különféle időkben a Megfeszítettnek tanítását hirdesse, s végre a pogányok apostolával sz. Pállal, a hit igazságát vérével is pecsételje.

Romában a kereszténység már szilárd lábon állott, midőn sz. Pál oda érkezett. De ő mint fogoly jutott oda; mégis megengedettettneki, hogy azon katonával, ki őt őrizte, egyedül maradhasson.

E szelid fogságban mily eredménynyel munkálkodott az apostol az evangelium terjesztésén, maga mondja a filippiekhez írt levelében, e szavakkal: „Atyámfiak, hogy megtudjátok, hogy az én dolgaim (szenvedéseim) inkább az evangelium előmenetelére lettek; úgy hogy az én fogságom (melyet Krisztusért szenvedek), tudva lett minden ítélőhelyben és egyebütt mindenütt; és sokan az Urban való atyafiak közül megbizakodván az én fogságomból, bátorságosban, félelem nélkül kezdék hirdetni az Isten igéjét.“ Két évi fogsága után szabadon bocsáttatván, ismét útnak eredt predikálni, s csak Nero alatt, a keresztények üldöztetésekor jött ismét a fővárosba. Ekkor hő kívánsága, meghalni és Krisztussal lenni, beteljesedett. De mind a

két apostolfejedelemnek sokáig kelle börtönben szenvednie; s csak azután következék a halálos ítélet. Ez történt Kr. u 67- vagy 68-dik évben junius 29-kén, midőn mindketten vérökkel tanuskodtak a hit mellett. Sz. Péter keresztre feszítettetett, és pedig, mint több szentatya bizonyítja, fejjel lefelé, mivel méltatlannak tartotta magát arra, hogy az Isten fiáéhoz hasonló halállal haljon meg. Sz. Pál, mivel romai polgár volt; nem ítéltetett a gyátlázatos kereszthalálra, hanem pallos által végeztetett ki. Beszéli, hogy midőn halálra vezették, három romai katonát térített Krisztus hitére, kik azután nem sokára szinte mint vértanúk multak ki.

120. Jeruzsálem pusztulása.

Judaea a romai birodalomhoz tartozott és romai kormányzó által igazgattaték. De a zsidók csak kénytelenségből lettek alattvalói a romaiaknak s ellenők föl-föllázadának. Vespázián császár hadisereget küldött Judaeába. A zsidók kétségbe esetten védelmezik magukat és sok ezer vérzett el közölök. Később Titus vevé ostrom alá Jeruzsálemet.

A keresztények megemlékezének arról, hogy Jézus a város elpusztulását megjövendölte, s odahagyák azt. Ellenben a zsidók

ezrenként veszének el. Éhség és betegségek üttötek ki a túlnépesült városban. Az ember-szerető Titus kegyelmet ajánla nekik, de midőn látá, hogy a zsidók legtulságosb makacssággal állnak ellent, ostrommal vevé be a várost és mivel a zsidók a templomba vonulának, e pompás építmény is lángok martaléka lőn. Így teljesedett be Krisztus Urunknak ama mondata: „Bizony mondom nektek, kő kövön nem marad, mely el nem pusztíttatnék.“

Több százezer holttest vettetett ki a város falain, a kik pedig életben maradtak, azok fogságba hurczoltattak, s ezzel Zsidóország végképen elpusztult. A zsidók szent tárgyai Romába vitettek. És ez idő óta a zsidók elszórva élnek az egész föld kerekiségén.

121. Szent Szeverin.

Midőn Jézus a földön járt, azon vidék, hol most Bécs fekszik, Pannoniához tartozott. Ezen tartományt azon népek pusztíták el, melyek rombolva vándorlának ide s tova, és a nagy romai birodalmat is szorongaták. E népek Krisztus tanait még nem ismerék.

Csak Jézus mennybemenetele után néhány század mulva jöttek hitehíjjesztők a német népekhez, hogy nekik az evangeliumot hirdes-

sék. A Duna partjain is járt az ötödik században ilyen hittedjesztő, t. i. Szeverin. Ő messze földről, keletről jött ide; szörköntös takará testét, és némi csekély táplálékot kivéve, mást nem hordott magával mint egy botot, melynek felső végén kereszt volt. Nem messze Bécestől kinyugodta magát. A vidék elannyira megtetszék neki, hogy hajlékot építene ott magának. De valamint a földmivesnek a földet, melybe a magot el akarja vetni, előbb megszántani, porhanyítani és tisztogatnia kell, úgy Szeverin is kénytelen volt a vad nép szívét a kereszténység szelid tanaira fogékonynya tenni. Legelőször is azon volt, hogy a rablás és öldöklés által szorongatott országban némi biztonságot szerezzen. Egyedüli fegyvere a kereszt volt. Ezt tehát egy kösziklára feltűzé, s egy a vidéket rettető rabló banda főnökéhez megy, s komoly hangon így szóla hozzá: Add ide fegyvereidet! A rabló álmélkodva vizsgálja a jámbor férfiút, s mivel őt másvilági lénynek vélte, önkényt odaadá fegyvereit. Szeverin megáldá azokat, s ismét visszaadá e szavakkal: Ezután Isten dicsőségére és a nyomorgatott ország védelmére használd fegyvereidet! A rabló meg levén lépve, megigéré a szent férfiúnak, hogy kívánságát teljesíteni fogja. Szeverin megtanítá őt és társait az igaz Isten ismeretére, s hirdeté nekik az evangelium

tanait. Később a mai Szievering közelében, hol most Heiligenstadt nevű falu fekszik, zárdát épített.

Onnét többször bejárta a kegyes férfiú Bécs (mely akkor Faviana-nak neveztetett), Salzburg és Passau vidékét mindenütt oktatva és jóra serkentve a népet, s mindannyiszor tettel és szóval tőn tanuságot, hogy ő a népnek hű barátja, igazi jótevője.

Midőn egykor késő vénségében kunyhója előtt ült, egy rendkívül természetes és erős ifjú jöve hozzá. Ez Odoaker volt, egy német fejedelem, ki seregével Olaszország felé húzódott. Midőn Odoaker Szeverintől áldást kért, a jámbor öreg fölemelé kezét s monda: Bátran mehetsz az Olaszföldre! Te ott hatalmas királylyá leszel, és a nyers bőrt, mely vállaidat fűdi, nem sokára drága bibor fogja föl váltani. De ez nem tart sokáig, mert egy náladnál erősebb, koronádtól s életedtől fog megfosztani.

És a mit Szeverin megjövendőlt, be is teljesedett. Odoaker Olaszország királyává lön, de rövid idő múlva Theodorik, a keleti gothok királya, legyőzte őt.

Azalatt szent Szeverin meghalt; földi maradványai Nápolyba vitettek, s ott eltemetve nyugszanak.

122. Szent Bonifác.

A kereszténység legnevezetesebb hirdetője Németországban Winfried vagy Bonifác nevet viselt. Angolhonból jött, hol a kereszténység már előbb virágzott. A pápától küldve utazgatott, mint mainzi érsek rendbe hozta a német egyház ügyeit.

720-dik évben azon helyre jött, mely ma Geismernak neveztetik, hol azon időben pogányok laktak; ugyan ott állott egy vén tölgyfa, mely a zivatar istenének volt szentelve, s alatta a vidék lakosai áldozni szoktak. A pogányok azt hívék, hogy azon fát megsérteni nem szabad. Hogy Bonifác e babonás hitet közölők kiirtsa, fejszét vágott belé. A körülállók ezt véteknek tartván, várták, hogy a mennydörgés istene Bonifácot azon pillanatban halállal fogja büntetni. És midőn a fát földre teríté, s őt még sem érte semmi veszély, a pogányok átlátták eddigi hitök hiúságát, s felvették a szent keresztséget. Szent Bonifác a kivágott tölgyfát egy kiseded templom építésére használá, melyet azután szent Péternek tiszteletére szentelt.

Bonifác az Úr szolgálatában 70 munkateljes évet élt. A friezek megtérítésének gondjaival soha sem hagyott föl. Ezek közt

t. i. még sokan ragaszkodtak a pogány hithez. Midőn Lullustól, ki a pásztori hivatalban utódja lőn, elbúcsuzott, így szóla hozzá: A mi kötelességemben áll. — teljesítnem kell. Föl-
 oszlásom ideje közel van. Remélem, hogy nem sokára az örök dicsőségbe jutok. De te, fiam, folytasd az elkezdett munkát, végezd be a fuldai szentegyház építését, s az idő terhe alatt leroskadt testemnek nyughelye ott legyen. Azután meghagyá Lullusnak, hogy az útra szükségesekről gondoskodják, s egyszersmind azon kívánságát fejezte ki, hogy, ha netalán ezen útjában történnék halála, testét Fuldába hozassa. Frieziába érkezvén, ifjú hévvel predikált az öreg, ezreket térített meg, a bálványképeket lerontotta s szentegyházakat épített. Ugy volt, hogy a megke-
 reszteltek a bérálás föl vételére nála bizonyos nap össze fognak gyülekezni. Ekkor Bonifác társaival együtt a Burda folyam mellett volt letelepedve. A kitűzött nap reggele megviradt, s Bonifác új hiveire várakozott. Egyszerre zajt vesz észre, s gondolá, hogy hivei jönnek: azonban egy boszút forraló pogány csapat rohant rá, mert összeesküvének, hogy isteneik ellenségét tovább életben nem hagyják.

Épen akkor vitéz ifjak is voltak Bonifácznál, kik őt védelmezni akarák. De a szent öreg tiltakozott, mondván: Hagyjatok

föl védelmemmel, kedves fiaim, én már régóta epedve várom e napot. Legyetek erősek az Úrban, s helyezzétek reményteket ő benne! A papokhoz pedig így szóla: Testvéreim, bátrak legyetek; azok ott a testet ugyan megölhetik, de a lelket nem. Örvendjete az Úrban; ha állhatatosak lesztek, halálotok óráján ő az örök boldogság jutalmát adja nektek, s Krisztussal élni fogtok örökké.

A szent férfiú örömet hala meg vértanui halállal június 5-kén 755-ben.

123. Szent Adalbert.

Szent Adalbert egy legelőbbkelő cseh nemzetségből származott. Libicz várában született az Elba folyam mellett. Már ifjú korában nagy buzgalommal tanulá az isteni tudományt Magdeburgban, s ott pappá is szenteltetett. Midőn hazájába visszatért, Dietmár első prágai püspök utódjává választatott 982-ben.

Adalbert püspök megyéjének minden vidékét bejárta. Géza, a magyarok fejedelme őt udvarába hívá meg s nagy tisztelettel fogadá. *) Itt megkeresztelé Géza fiát szent Istvánt és sokakat a magyar népből. Azután

*) Lásd az Első nyelvgyakorló és Olvasókönyv 85. sz.

Krakóba ment, s azon helyen, hol később tiszteletére egy kápolna építtetett, a hozzá tódult tömérdek népnek gyakran hirdeté az Isten igéjét.

Adalbert igenigen jámbor férfiú volt. Minél fölebb magasztalta őt a világ, annál alázatosabb lön; távol minden büszkeségtől. A püspöki jövedelemnek csak negyedrészt tartotta meg saját szükségeire; a többit szegényekre s egyházakra fordítá. Étel- és álomban mértékletes volt. Kedves foglalkozása volt betegeket látogatni, szentségekkel ellátni, szegényeket ruházni, az ifjabb papokat a papi hivatal kötelességeire oktatni. Erényeinek híre a szomszédnépek közt is annyira elterjedt, hogy már élteben szent férfiúnak szokták nevezni.

Csehországban némely kellemetlenségekkel kelle küzdenie. Nevezetesen nagyon szívére vette, hogy a nép között még folyvást tartó pogány szokásokat ki nem irthatá. Előkelő honfiai közül is többen makacsul ellene szegültek. Ez végre annyira elkedvetleníté őt, hogy hazáját elhagyván, Romában zárdába vonult.

De a csehek nem sokára megbánák, hogy jeles főpásztorukat maguktól elidegenítették. Küldöttek tehát utána Romába néhány férfiút a szent atyát megkérni, hogy Adalbert hozzájuk visszatérjen. Megigérék, hogy neki

mindenben engedelmeskedni, s a keresztény szokásokhoz alkalmazkodni fognak. Adalbert engedve a kérésnek, visszatért Csehországba 12 benczével, kiknek számára Boleszló herceg a Prága mellett még ma is fennálló szent Margit zárdáját alapította!

De rövid idő múlva Adalbertnek új okot adtak a csehek elégedetlenségére, ígéretöket nem tartván meg. Vissza ment tehát másodszor is Olaszországba, s onnét Mainzba, hol őt III. Otto császár gyóntatóatyjává választá. Adalbert elhatározván magában soha többé Csehországba nem menni, utoljára Lengyelországba költözött, hogy onnét hirdesse a balti tenger körül levő pogányoknak az evangéliumot. A lengyel herceg a szükségesekkel ellátá őt egész a tengerig, hova a Visztula folyamon utazott. Ott kiszállván, elmene a még pogány poroszokhoz. De azok nem akarák őt meghallgatni, sőt roszul bántak vele és fenyegették. Látván tehát, hogy a poroszokkal nem boldogulhat, a szinte pogány luticziakhoz útnak indult. Utja közben Romowe nevű ligetbe érkezett. Ezt a poroszok szent hely gyanánt tisztelik. A mint itt ki-nyugodni akart, nagy számmal rohanák meg őt és kegyetlenül meggyilkolván, testét szétvagdalák. Kisérői, testvére Radim (szent Gaudentius) és Benedek nevű pap, a pogányok által szabadon bocsáttattak. Ezek Adal-

bért vértanu háláláról a lengyel herceget értesítették, ki Poroszhonba embereket küldé és tetemeit nagy pénzen megvételé, s Gnénben eltemetteté. A szent tetem később Prágába vitetett, hol most is szent Vitus templomában tiszteltetik.

124. Nagy Károly.

A frankok hatalmas német nép valának. Ezekben s királyukban, Pipinben a kereszténység erőteljes védőre talált. Pipinnél még hatalmasb lőn fia, Károly, ki a frank birodalmat tetemesen megnagyobbította. Csaknem egész Német- és Francziaország, valamint Spanyol- és Olaszország egy része is e nevezetes uralkodónak meghódolt. Sokáig kelle háborút viselnie, nevezetesen a longobárdokkal, kikről Lombárdia vette nevét. Továbbá megtámadta az avarokat, s földüket az Enns folyamtól kezdve, egész a Rábaig elfoglalta. Ezen országrészt keleti tartomány név alatt birodalmához kapcsolá s bajor gyarmatokkal megnépesíté. Legtovább tartott a pogány szászok ellen viselt háborúja, kik az Elba folyam mellékén laktak. Károly e vitéz népet meghódítván, a keresztény hitre térítette. Püspökségeket alapított, és kolostori iskolákat állított. Károly császárnak mint hatalmas és jámbor férfiúnak híre egész Európában, sőt

még tovább is elterjedett. Mindenütt nagynak nevezték őt.

Nagy Károly a kereszténységnek és a kereszténység fejének harmadik Leo pápának nagy ótalmazója volt. Miért is ez Károlynak, midőn 800-dik évben karácson napján szent Péter templomában Romában térdelve imádkozott, a császári koronát fejére tette; a nép pedig így üdvözlé őt: Győzelem és élet a fölséges Károlynak, az Istentől megkoronázott nagy és békehozó császárnak!

Károly császár sok háborút viselt ugyan, de nagy birodalma belső állapotáról sem feledkezék meg. Mindenek előtt a hadsereget rendezte. A gazdagok lovas, a többi nép gyalog hadszolgálatot tőnek. A kiszabott fegyvereket, u. m. paizst, lándzsát, ivet és nyilat kiki tartozott magának megszerezni. Fő gondja volt Károlynak, hogy birodalmában mindenkinek igazság szolgáltassék; mivel sokszor megtörtént, hogy az erősb a gyengébbet elnyomta. Hogy ennek elejét vegye, a birodalom minden részébe biztosokat küldött. A vámot és adót, melyet a nép fizetett, nagy takarékoszággal használta föl. Saját jószágait jól igazgatta, a Rajna vidékén nemes fajta szőlőt ültettetvén, megalapította a híres rhenusi bortermesztést, s a kertek és földek jobb mivéléséről is gondoskodott.

De nagy Károly azon is igyekezett, hogy

a kereszténység műveltségét és szellemi életét népe közé oltsa. Ő maga, ifjúságában kellő oktatást nem nyert; de férfi korában megtanult írni is. A német nyelvet kedvelte, s udvarában tudós férfiakat gyűjtött össze. Közben-közben az iskolákat is meglátogató, a serény tanulókat fölbatortatá és megdicséré, a resteket megdorgálá, s az erkölcsteleneket megbünteté. E mellett ép úgy bánt az előkelő gazdagokkal, mint az alacsony sorsu szegényebbekkel. Olaszországból énekeseket hozatott, hogy a frankokat az egyházi énekekre oktassák.

Kevéssel halála előtt fiával, Lajossal, az aacheni szentegyházba ment, ott letevén az oltárra a koronát és sokáig imádkozék. Azután fölemelkedvén az egész nép jelenlétében fiának szívére köté, hogy igazságot gyakoroljon, a gyengéket és ügyefogyottakat védje, s ótalmazza az egyházat. Meghalt 814-ben munkás életének 73-ik évében.

Aachenben temettetett el, még pedig császári diszöltözékben, széken ülve, fején koronával, oldalán császári karddal. Károly a szentek sorába igttatott, s emlékéért az anyaszentegyház halála napján január 28-ikán üli meg.

125. Az első ausztriai határgróf.

Nagy Károly birodalmának keleti határait az avarok ellen egész erejével ótalmazta, és a vadpogány népet egész a Rába folyamig visszanyomta. A pogányok remegtek hatalma előtt, s birodalmába rablókép beütni, s őt haragra ingerelni többé nem merészték.

De a nagy császár halála után a vadszomszédok bátorsága ismét föléledt. A Duna és Tisza közti rónaságon az erős és bátor magyar nép telepedett le. Felettébb kedvelé e nép a harczot, melyben ifjúságától fogva gyakoroltaték. Gyors paripáikon csapatonként rontottak a magyarok a szomszéd tartományokba, s azok békés lakosait rettegésben tarták. A magyarok ekkor még mind pogányok voltak, azért nem ismerék a szeretet parancsát, melyet az isteni Üdvözítő mennyből hozott.

Leginkább ki volt téve a magyarok megtámadásainak a német birodalom keleti része.

Arról gondolkozott tehát Otto császár, hogy e határszélekre erős őrt állítson, ki e szilaj népet ne csak féken tartsa erős karjával, hanem a kereszténység szelid tanaival is megbarátkoztassa. Ő erre a hős és jámbor

Babenbergi Lipótot választá, s ez lőn a keleti határszálen az első határ- vagy örgróf.

Lipót már ifjú korában is vitéz dalia volt. Egykor Otto császár atyját egyedül kíséré vadászatra. Egy hatalmas medvére bukkantak, s a császár, az egy Lipóttól kísérvé, az üzőbe vett állatot messze be az erdőbe követé. A medvé hirtelen üldözői ellen fordul, fölágaskodik s mancsaival mérgesen megragadja a császár lovát. Ez tüstént íjához kap, hogy a dühös állatot lenyilazza; de az íj, igen feszült levén, elpattant. Erre Lipót saját életével nem gondolva, oda siet és íját a veszély pillanatában a császárnak nyújtja. A medvé eljettett, s a császár mentve lőn.

A császár érzékenyen köszöné meg az ifjúnak ekkép tanúsított hűségét. Arany és ezüst, monda ő, tettet megjutalmazására nem elég. Vedd a szétpattant íjat; és ha majd egykor kegyelmemre szükséged lesz, hozd azt hozzám. Isten meg fogja engedni, hogy hálámat méltókép behizonyítsam irántad.

E történet után sok idő folyt el. Lipót erős férfiúvá fejlődött, és vitézségét sok ízben behizonyította. A császár meghalt s fia II. Otto követé őt a trónon. Meghalt Burkhardt gróf is, kit a császár a keleti határszélekre rendelt, hogy a birodalmat a szomszédok betörései ellen óalmazza.

Lipót ismerte ezen tájékat és igen ohajtá,

hogy császári ura iránt, hűségét és bátorságát ez oly veszélyes állomáson kitüntethesse. Elment tehát Veronába a császárhoz, ki ott a birodalom nagyjaival tanácskozik, s a trón elé tévén a szétpattant íjat, ama kegyért esedezék, hogy mint határgróf a keleti határszéleken szolgálhasson.

Otto császár alig hogy megpillantá a szétpattant íjat, azonnal boldogult atyja jutott eszébe, s Lipótban fölismerte a hű bajnokot, ki atyja életét megmenté. Örömmel is teljesítő kérelmét, és Lipót határgróf lőn a keleti széleken.

Ez történt Krisztus születése után 974-dik évben.

Fülséges Lipót tartományba
 Így jutott vala uralkodásra,
 A Bábenberg grófok elseje,
 Kit igazságban, hírnévben,
 Jámberságban, nagylelkűségben,
 Annyi vitéz utód követe.

126. Lipót tettei a keleti határszéleken.

A keleti határszélek utóbb Ausztriának neveztettek. Midőn Lipót átvette, csekély tartomány volt az a Duna mentében az Enns és Erlaf folyamok közt. De Isten úgy akará és

a csekély tartományból idő jártával nagy birodalom keletkezett. Az úr gazdagon megáldá adományival, hogy lakosai, ha jámborok lesznek, boldogul élhessenek. E nagy birodalomnak a mostani ausztriai császárságnak nagy része a mi hazánk is.

Midőn Lipót, a fönséges, e tartományba jött, a magyarok ismét nagy erővel rontottak be; de Lipót bizva Isten segítségében, összegyűjté hiveit s az ellenséget a tartományból kiűzé.

A Duna mellett egy kösziklán lakhelyül erős várat épített; és hol az ellenség az országba könnyen betörhetett, hasonlókép várakat építtetett. Gyakorlott s harczra kész hivei ezekben laktak. A mint ellenség mutatkozott, azonnal fegyvert ragadtak s azt visszariasztották.

Végre belátván a magyarok, hogy a hős Lipóton nem győzedelmeskedhetnek, itthon maradtak s a keleti határtartományt (a mai Ausztriát) nem háborgatták többé.

Lipót nemcsak hős vitéz, egyszersmind jámbor keresztény is volt. Fő gondjai közé tartozott az országba papokat hozni, kik a lakosokat a keresztény hitben megszilárdítsák. Ezek templomokat és kolostorokat építettek, egybegyűjték a hiveket köz isteniszolgálatra, az Isten igéjét hirdették, a szentségeket kiszolgáltatták, a népet a föld-

mivelésre oktatták, hogy mindennapi kenyér-
röket kézimunkájokkal keressék. Így védel-
mezte Lipót a keleti határszéleket az ellenség
berontásai ellen, s alattvalóinak boldogságán
így munkálkodott. Meghalt tiz év múlva, s
az általa alapított mőlki apátságban temette-
tett el. Valamint ő, úgy utódjai is jóltévoői
voltak az országnak. Kétszáz ötvenkilencz
esztendeig uralkodott Ausztriában a baben-
bergi nemzetség.

127. Ki Istenben bízik, nem esálatkozik.

1203-dik évben Imre király uralkodott
Magyarországban. Örömet ment volna ő a
szent földre, hogy Jeruzsálem városát vissza-
foglalja, melyet a hitetlenek a keresztényektől
elvettek. De saját országában is sok rendezni
valója volt; aggasztá őt azon gond, hogy mig
országától távol lesz, majd szerencsétlenség
érheti hazáját. Hogy tehát távollétében or-
szága király nélkül ne maradjon, összehívá
a nemeseket, fiának, Lászlónak megkoroná-
zására, kivel az ég őt kevés idővel előbb
ajándékozta meg.

De a királynak testvére, Endre is a ko-
rona után törekedett. Már két ízben küzdött
a trónért Endre; ekkor harmadszor ragada

fegyvert. Büszkeségében nem tűrhette, hogy egy gyermek eléje tétessék. Gyorsan összehívta tehát barátait e helytelen szándéka teljesítésére, s az ország nagyai és a hadsereg legnagyobb része hozzá állának. Imre király hívei kis számmal voltak. Ezek félvén, hogy a dolog urokra nézve rosszul fog kiütni, tanácsolák neki, hogy fusson el. De Imre Istenben bizván, tanácsukra nem állt, hanem bátor szívvel testvére ellen indult. Endrének nagy és jól fegyverzett seregével már szemközt harcra készen állott a király híveinek kisded csapatja.

De az isteni gondviselés úgy akará, hogy a vita vérontás nélkül végződjék.

Környezve híveitől, kik királyukért készek voltak vértörtet ontani, térdre borulva busongott Imre király forró imáit küldve Istenhez, ki lelkének aggodalmait, elhagyatott sorsát és a rajta elkövetett igaztalanságot legjobban tudta. Egyszer csak hirtelen föl-emelkedék, s mintha egy gondolattól egészen átszellemült volna, arca kiderül, leölti fegyverét, egy vesszőt ragad kezébe s embereinek sorai közt, kik mindezt bámulva nézik, neki indul, s szilárd léptekkel egyenesen az ellenség tábora felé tart. Oda érkezvén imigy kiáltta föl: „Isten kezében életem! Meglátom, ki meri felkent királya ellen kezét fölemelni?” Elbámultak erre ellenségei is, és tisztelet-

teljesen vonultak vissza e csodálatos jelenet elől. A király pedig testvéréhez megy, oda nyújtá neki kezét és a föllázadtak közt övéihez vezeté. Ekkor félelem lepte el az ellenséget; remegve dobá el fegyvereit, s térdre esve kegyelemért esedezett. Imre király mindnyájoknak megkegyelmezett, csak Endrét ejté fogságba, nehogy újra inségbe hozza az országot lázongása által. Így a királyi korona birtokáért hosszabb ideig tartott viszálykodásnak vége lett.

De Imrének ohajtása, a szent földre menni, nem teljesült. Nem sokára, hogy az ifjú László Magyarország királyává koronáztatott, atyját súlyos betegség lepte meg. Imre életének végét közeledni érezvén, magához hivatá a fogságból testvérét Endrét, s fiát Lászlót nagylelkűleg gondjára bizá. Erre Imre alig 30 éves korában meghalt, szilárd bizodalmat helyezvén Istenben, ki mindent jóra fordít.

Midőn a király halála után az országban ismét nyugtalanság támadt, a királyi özvegy, fiával Ausztriába futott, hol őket Lipót herceg szeretettel fogadta, és lovagias pártfogásába vette.

128. Habsburgi Rudolf.

Habsburgi Rudolfnak, a mi császári házunk ősatyjának törzsvára Habsburg, Schweiczban az aargau kantonban (kerületben) fekszik. Rudolfot a jámbor és hőslélkü grófot Isten nagy dolgok végbevitelére választá ki. Ekkor Németország igen szomorú állapotban volt. Az országutakon is történtek orgyilkolások; az utasok kiraboltattak, elvetemedett urak gonosz zsoldosaikkal virágzó falukat és városokat lángba borítottak, s nem találkozott bíró, ki a hatalmas gonosztévőket megfékezte volna. Kiki tehát úgy iparkodott magán segíteni a mint tudott.

Vágyva vágytak a német fejedelmek e sanyaru állapotnak véget szakítani, Rudolfot tartották azon férfiúnak, ki az országos bajon segíthetne. Megválasztották tehát námet császárnak, és ő népének legnagyobb jóltevője lön.

Egy történetíró, ki Rudolf korában élt, ezeket jegyzé föl róla: „Ő a rabló lovagoknak félelme és rettegése volt, de öröme népének. A földmives ismét elővévé ekéjét, mely félre dobva sok ideig használatlanul hevert. A kereskedő, ki a rablóktól félvén, otthon vesztegelt, most legnagyobb biztonsággal járja be az

országot; s a rablók és gonosztévők, kik elébb minden tartózkodás nélkül barangoltak össze vissza, rengeteg erdőkbe rejteztek el.“

Rudolf oly hiven megtartotta adott szavát, ígéretét, hogy szinte közmondássá vált, és az olyanról, ki szavát megszegte, jó sokáig azt szokták mondani: „Nem Rudolf a neve!“

129. Rudolf császár kormánypálcája.

Midőn Rudolf a Habsburgok feje,
Német császárnak koronáztaték,
Jöttek a nagyok sorban eléje,
Hogy a hűségi esküt letegyék:
De a mikor már összegyűltenek,
A kormánypálcza nem találtatik . . .
Most hát mire és hogy esküdjenek,
Azon töré a fejét mindegyik.
Ekkor Rudolf a feszületre néz,
Mely átellenben falon függ vala . . .
Mikép a gondolat oly gyors a kéz . . .
S leemelé a falról önmaga.

„E szent keresztre — mond — esküdjete,
Ez lesz hűségtek legfőbb záloga!“ . . .
Ők esküvének, és a feszület
Lőn a Habsburgház erős védfala.

130. Ausztriai Fridrik és bajor Lajos.

Albert, Rudolfnak fia, a habsburgi házból első uralkodó herczeg volt Ausztriában, s

atyja halála után német császárrá választatott. Albert fiai közt legidősb volt Fridrik, egy szeretetre méltó daliás szép természetű férfiú, miért is közönségesen szépnak nevezték. Midőn Albert 1308-ban meghalt, Fridrik is reménylő, hogy a választó fejedelmek őt német császárrá megválasztják. De őt csak néhányan választák, a többi pedig unoka-testvérére Bajor Lajosra szavazta. Ekkor két császár állta egymás ellenében, mindegyik a német birodalom feje ohajtván lenni. A dolog harcra kerül. Ausztriai Fridriknek fő támasza volt öccse Lipót, kit vitézsége és nemeslelkűsége miatt a lovagrend virágának neveztek. Bajor Lajos a hadsereg parancsnokságát a derék kapitánynak Schweppermannak adá át. Már néhány évig tartott a háború, a nélkül, hogy egyik fél a másiknak engedett volna. Ekkor Fridrik szívére vette a nyomort, mely a háborúból az orgszagra és népre háromlott; és ellenét eldöntő ütközetre kényszeríté.

Bajorországban a mühl-dorfi síkon ütközének meg. Fridrik és lovagjai a legnagyobb vitézséggel harczoltak ugyan, de a csatát még is elvesztették. Számos vitéze elesett, maga elfogatott és egy erős várba vitetett.

131. Fridrik hűsége.

A mühl-dorfi ütközet alatt Lipót testvéreinek segítségére jöni iparkodván, seregével

együtt csak néhány órányi távolságra volt a csatatértől. Nagy keserűségére volt hallani, hogy minden elveszett, és hogy szeretett testvére, Fridrik, fogságba került. Azért el is követett mindent, hogy őt kiszabadítsa. Fridrik a világtól elzárva, hű nejéről, ki bánatában szemeit sírta ki, mitsem hallhatott, valamint testvéréről sem, ki őt oly örömet megszabadította volna. A helyett, hogy, mint szokása volt reggelenként lovára pattanva, az erdőben szarvasokat és vadkanokat üldözhetett volna, most rideg várudvarra volt szorítva. De Lajos császárnak sem folyt jól dolga, a háborúban ő is sokat szenvedett, s még sokan találkoznak, kik inkább a fogoly Fridriket, mint őt ohajtották császárrul. Ekkor eszébe jutott Lajosnak, hogy fiatalkori barátja Fridrik mindig hű és becsületes volt. És egy este lóra ül s fellovagol a várba, melyben Fridrik fogva tartatott. Barátom, monda Fridriknek, akarsz-e szabad lenni? — Szabad? felele Fridrik, úgy, hogy nőmet és testvéremet láthassam, oh ezért én mindenre kész lennék. Ekkor elmondá neki Lajos a föltételeket, melyeknél fogva kész őt szabadon bocsátani. Ha ezen föltételekben megegyezsz, s megigéred, hogy ismét visszatérsz fogságodba, mihelyt azokat meg nem tarthatod, — szabad vagy. Fridrik megigéré, és Lajos őt szabadon bocsátá, s a határig elkíséré.

De Fridrik haza érkezvén, sokat másképp talált mint ő kíváná. Kedves neje megvakult, testvére a szabadon bocsátás föltételeivel nem volt megelégedve, s szemrehányásokat tön neki; némelyek azt is állíták, hogy az olyan ígéretet nem tartozik megtartani. Fridrik tehát nem volt képes Lajos föltételeit teljesíteni — s adott szava szerint a fogságba visszatérni tartozott. De ha három évig tartott keserves fogságára vizszagondolt, mindig rettegés fogta el. Mindön elbucsuzott, szomorú sorsán csaknem könnyekbe olvadtak föl hivei; de Fridrik a hűséget és esküt mindennél többnek tartotta. Kibontakozék tehát övéinek karjai közül és Lajos előtt megjelent. Ez annyira megindult barátjának becsületességén, hogy ily szavakra fakadt: „Jőj, Fridrik, mi a birodalomban közösen uralkodunk.“ És ez órától fogva, mint testvérek éltek együtt, jóban, roszban híven megosztozván.

132. Mondatok a böles Sirák szent könyvéből.

Jó barátból ne válj ellenséggé.

Sokkal légy egyetértésben, de tanácsadód ezer közül egy legyen.

Ha barátot választasz, próbáld meg előbb és hirtelen ne méltasd bizalmadra.

Némely ember csak addig jó barát, míg kedvező időt érez.

A hív barát erős ótalom; kincset talált, ki ilyenre akadott.

A hív barátot semmihez sem lehet hasonlítani; hűségének becsével semmi arany vagy ezüst mennyisége föl nem ér.

Az istenfélők találni fognak hív barátot.

Ne örülj ellenséged halálán, tudván, hogy mindnyájan meghalunk és nem akarjuk, hogy rajtunk örüljenek.

Ki a madarak közé követ hajít, elrezzenti azokat: úgy a ki barátját gyalázza, szétbontja a barátságot.

133. Károlyfürdő (Karlsbad) eredete.

IV. Károly császár Csehországban legörömetesebb tartózkodott. Egy szép derült napon vadászni volt. A kürtök megszólaltak, s a gyors kutyák a sűrüből kiriasztották a vadakat. Egy kutya különösen egy szarvast vett üzöbe: s ez nem tudván másképp szabadulni, egy szikláról bokrokkal eltakart vízbe ugrott le. A kutya utána siet, de alig jutott a vízbe, már is keservesen ordít, s mindenkép kifelé iparkodik. A vadászok oda futván, látják, hogy a kutya meleg vízforrásba ugrott volt. A császár e fölfedezett meleg forrást udvari

orvosa által megvizsgáltatta, s mivel ez azt hasznos és gyógyító erejűnek állítá, a császár ott vadászkastélyt építtetett. Károly maga is tapasztalván e gyógyfürdőnek erejét, a betegek számára ott nagy épületet emeltetett. Megengedte Károly azt is, hogy alattvalói közül néhányan a fürdő körül telepedhessenek. És így keletkezett a nagyhirű Károlyfürdő (Karlsbad) Csehországban. Más szinte hírneves fürdője Csehországnak Teplitz a szász határ közelében.

Csehország Károly császárnak sok köszönettel tartozik. Ő kezdette meg ott a szőlő-mivelést, a sikságon előmozdítá a földmivelést, hegyekben a bányászatot s a Moldva folyamot is ő tette hajókázhatóvá.

Az akkori császári lakhely Prága volt, melynek szépítésére Károly sokat fordított. Prágában ő alapítá az első egyetemet az ausztriai birodalomban. Ő építtette a székesegyházat is szent Vitus tiszteletére, és a Moldva-folyamon a híres köhidat.

134. Hűség balsorsban.

1415-ik évben ausztriai Frigyes herceg uralkodott Tirolban. Ellenségei úgy összehalmozák a bajt feje fölött, hogy idegen földön kelle menedéket keresnie. Számosan

fegyvert fogtak ellene s hadat izentek neki. Schweiczban sok szép ausztriai birtok, sőt maga Habsburg, a család törzsvára is az ellenség martaléka lön. Mindenfelől szorongattatva tébolygott Frigyes ide s tova, és annyira ki vala mindenéből fosztva, hogy nagy szegénysége miatt üres-zsebű Friczinek gunyolák őt ellenségei. Végre Zsigmond császár fogságra veté őt Konstánczban alattvalóit pedig hódolásra kényszeríté.

Csak a Bodentó környékén néhány város, s a kis Tirol lakói maradtak hűségesek herczegökhöz. Midőn Zsigmond császár felhatalmazott biztosai Innsbruckba érkeztek, s azt kívánták, hogy a tiroliak esküvel tagadnák meg a régi uralkodó családot, ezt kapták válaszul: „Régi ősi szokás az minálunk, hogy csak olyan fejedelemnek esküszünk hűséget, a ki ura Tirol várának.”

Ez alatt Konstánczban oly szigoruan bántak Frigyes herczeggel, hogy valami úton módon álruhát szerze magának, s ezt felöltvén, szökés által menekült kemény fogságából. Éhen, szomjan, s a nagy fáradságtól eltikkadva érkezék éjjélkor Bludencz kapujához; s könyörgött, hogy bocsátának őt be. De a kapuőrnek erősen meg volt hagyva, hogy minden idegen iránt szigoru legyen, mert attól tartának a polgárok, hogy a herczeg ellenségei minden órában megrohanják váro-

sukat. Sok ideig hasztalan volt tehát minden zörgetés, szólítgatás és könyörgés; a kapuőr állhatatos maradt, s mindenre csak nem-mel felelt. Végre nagy szorultságában fölfedezé magát Frigyes herczeg, de ez nem sokat használt mert az állhatatos kapuőr nem adott hitelt szavainak, és csak nagy ügygyel bajjal beszélheté rá az ovakodó kapust Frigyes, hogy szólítana oda egy megnevezett polgárt, a ki őt jól ismeri. A mint ez a kapuhoz érkezék, azonnal ráismert szaváról a herczegre, s rögtön, intézkedék illő fogadtatása iránt. Az örvendetes hir csak hamar elterjedt az egész városban, seregestől siettek a hű polgárok szeretett herczegjök üdvözlésére, s örömlükben még azon éjjel nagy vendégséget laktak. Az egész város örvendett, vigadott, csupán egy ember vala szomorú, a kit kegyetlenül gyötört a nagy félsz és rettegés, s ez nem más volt, mint a szigoru kapuőr, ki az örvendetes hir hallatára elbújt félelmében; de a herczeg felkeresteté őt, s megdicsérvén gondos hűségét; neki is együtt kelle mulatnia a többi vigadókkal.

Ezután Berneck várába érkezék, mely jó barátjáé, Mülinen Jánosé volt, s azt beszélik róla, hogy a földnépének érzelmeit kipuhatolandó, egy napon zarándok ruhában Landeck nevű faluban a nép közé vegyült, a hova bucsunapra nagy számmal gyülekeztek

össze a vidékiek. Itt a templom előtti tágas téren szomoru énekekben adta elő egy szerencsétlen herczeg balsorsát, kit ellenei ártatlanul üldöztek, s végre birodalmától is megfosztván őt, sanyaru inségre juttatták. A jó embereknek azonnal eszökbe jutott saját szerencsétlen urok, s élénken nyilatkoztaták, hogy szeretnék őt megmenteni.

Azon pillanatban midőn a hallgatók szive legérzékenyebben meg vala indulva, megismerteté magát velök Frigyes. Nagy örömrivalgás hangzék ekkor mindenfelől, és mindnyájan örök hűséget esküvének a herczegnek mind halálig; mire ő neki bátorodván, Innsbruck felé vette útját. De útközben váratlanul annyi ellenséggel találkozáék, hogy jónak tartá az Ötz völgyi rengetegbe vonulni, a hol biztos menhelyet lelt Rofnerhofon. Ez alatt két földmives, Muessack János és Lörincz titokban beutazák a falvakat, mindenütt serkentvén a földnépét, hogy vegye eszébe ős urának keserű állapotát. E közben tovább utazott a herczeg, le az Etsch völgyébe, hol egy faluba érkezék (Mais) Meran város közelében. Itt egy ideig Hendl nevű molnárnál tartozkodék titokban, a nélkül, hogy a jó molnár tudná kit rejteget. Véletlenül azonban rá ismert a molnár felesége azon aranylánczról, melyet nyakán viselt a herczeg, s minthogy sehol sem leheté sokáig biztos ellenségei töre előtt.

összebujdosá még más vidékeit is Tirolnak s nagy örömmel úgy tapasztalá, hogy mindenütt mellette nyilatkozik a földnépe.

Nem sokára csakugyan ura lön Frigyes egész Tirolnak, s a császárral Zsigmonddal is kibékült. Így jutott a zaklatott herczeg sok viszontagság után népének hűsége által ismét Tirol birtokához; de az Argaut és a habsburgi nemzetség ős várát, a hozzá tartozó jószágokkal együtt ez uttal elveszté Ausztria.

135. A könyvnyomtatás (sajtó).

Régi időkben csak irott könyvek voltak. Többszörszer szerzetesek foglalkoztak a leírással, s a szépírás mesterségét igen sokra vitték. De az efféle leírások sok időbe és fáradságba kerültek; miért is az irott könyvek igen drágák voltak. Egy biblia néhány száz forintba, sőt pár ezerbe is került, Gúdkeledi Vid, nemes, egy bibliáért a családi monostornak másfél falut adott. Akkor csak papoknál és gazdag uraknál találkoztak könyvek. Iskolakönyveknek híre sem lévén, gondolhatjuk, mily hiányos volt az akkori oktatás.

Későbbben fatáblácskára szent képeket és alakokat metszettek; ezeket festékekkel bekenték és hártyára (pergamentre) vagy pa-

pirra nyomák. Ezen fametszetek kezdetben igen éktelenek voltak, a rajz alig ismerszett. Azután a bibliából metszettek fára egyes szavakat és mondatokat, végre egész lapokat is. Ha azokat le akarták nyomni, annyi fatábla volt szükséges, a hány lapból állott a könyv. A lapot fatáblára metszették, fekete festékkel bekenték s aztán lenyomták. Ezen fáradságos munka igen hosszú időbe került.

Gutenberg János, egy mainzi nemes férfiú tehát azon törte fejét, vajjon nem nyomhatna e úgy is, ha a betűket külön egyenlő nagyságban fába metszené, kellően egymásmellé rakná, festékkel bekenné és lenyomná. Ennek gondolá, azon haszna lenne, hogy lenyomás után a betűket ismét szétszedhetné, s más könyv kinyomására is használhatná. Az első próba nem sikerült úgy a mint kívánta; mivel a fabetűk könnyen széttöredezték.

Gutenberg 1450-ben Fust (vagy Faust) János nevű gazdag aranyművessel és Schöffer Péter gemmersheimi plébánossal összeállott, s itt is bebizonyult, hogy az egyesült erő mindig többre megy, mint a megoszlott. Schöffer azt tanácsolá, hogy betűket érczből öntsenek inkább mintsem nagy fáradsággal fából faragjanak. Fekete festéket is sokkal jobbat készített az előbbinél. Így az új találmány tökélyesebb lön, s a könyvnyomás mestersége gyors léptekkel éléhaladott.

Ekkép az ismeretek és miveltség gyors elterjesztésére szolgáló eszköz föl volt találva. De a fontos mesterség, mint minden más jó és szép, sokszor rossz czélokra is fordítatott.

136. Mária Terézia és a magyarok.

Mária Terézia 1740-dik évben lépett az ausztriai trónra. Ugyanakkor második Frigyes uralkodott Poroszországban, s ez a porosz király olyan részeit követelte Sziléziának, melyek Ausztriához tartoztak. Ebből Ausztria és Poroszország között háboru támadt, mely Mária Teréziára nézve károsan ütött ki.

Mária Terézia nagy szorultságban volt uralkodása kezdetén, mert a harcziás porosz királyon kívül a bajor választófejedelem s más uralkodók is egy-egy tartományt követeltek az ifjú császárnő birodalmából, s csakhamar bajok, sőt francia hadak is nyomultak Bécs felé. Ekkor teljes reménynyel és bizalommal a magyarokhoz fordult, kik Pozsonyban országgyűlést tartottak, s eléjük terjeszté saját és birodalma szomorú helyzetét. Azt a kis fiát, kiből idővel a halhatlan József császár növekedett, karján tartva jelent meg a fiatal

császárné a magyarok országgyűlésében, s így szóla hozzájuk megszomorodott hangon a királyi székről: „A magyarok hűségére bízom magamat. Ők bizonyára meg fognak engem s gyermekeimet védeni. Erősen hiszem, hogy fegyvert ragadnak uralkodójuk védelmére, s meg vagyok győződve, miszerint vitéz karjok visszaveri az ellenséget.“ És nem csalatkoztak; mert szavai annyira szívére hatottak az országos gyűlekezetnek, hogy mindnyájan kardot rántának egy szájjal lélekkel ezt kiáltván: „Halljunk meg a mi királynőnkért Mária Teréziáért,“ (a mit akkori szokás szerint latin nyelven következő szavakkal fejeztek ki: „Moriatur pro rege nostro Maria Theresia.“)

És a lelkesült magyarok emberül beválták adott ünnepélyes szavokat, csakhamar harcz-térre állítván harmincezerre menő gyalog és lovas sereget. A nemes példát más tartományokban is követték, s egyesített erővel meg lőn mentve a megtámadott birodalom, s ismét erősen állott a megingatott trón, mely körül élte fogytáig örömmel látta a nagy császárnő hű magyarjait.

137. Mária Terézia a hadfiintézetben (kadétskola).

Egykor meglátogató Mária Terézia császárné a bécsújhelyi hadfi-intézetet, hol ka-

tonatisztek és nemesek fiai mind azon tudományokból vettek oktatást, melyek a tisztnek katonai szolgálatban s hadviseléskor szükségesek.

Az intézet igazgatójához fordulva azt kérde tőle a császárné, hogy melyik növendékkel van legjobban megelégedve?

Felséges asszonyom — felel az igazgató — én örömmel mondhatom, hogy egyik ellen sincs panaszom; mind úgy viselik magukat, hogy mindegyikből derék embert lehet reményleni. Azonban ha valamelyiket kitüntetve kell megneveznem, akkor mindenk följött Vukasovicsot egy dalmátországi tisztnek a fiát illeti az elsőség. Ezt bizonyíták a jelenvolt tanárok is mindnyájan, kiváltképen a vívómester, a kinek állítása szerint oly jelesen vívott az ifjú, hogy párját kereste.

Igen helyes derék dalmata! monda a császárnő; hanem szeretném látni vívását, vegyen csak elő egy vitézt. (A vitéz — Rappier — egy kisujjnyi vastagságu, s körülbelöl egy rőfnyi hosszú hajlékony aczélvessző; vastagabbik végén markolattal, a másik végén pedig gomb van, szarvasbőrrel beborítva, hogy meg ne sérthessék tanulás közben egymást a vitézek.)

A mily alázatos szerénységgel állott eddig az ifjú a császárné előtt, ép oly hévvel lépett ki vitézével, mintha csak valami harcias szellem szállotta volna meg egyszerre. Biztos

állást vevén magának, összecsapott néhány legügyesebben vívó társával, s mindnyáját legyőzte, s azután nagy szerényen ismét besorakozott előbbi helyére, boldognak érezvén magát, hogy szerencsés lehete a közszere-
tetben levő nralkodónő jelenlétében kitüntetni ügyességét, a mi reá nézve minden bizonynyal hathatós ajánlat volt. — A kegyes császárnő helyes mosolylyal tekintre reá, s megajándé-
kozá őt tizenkét arannyal.

Néhány nap mulva ismét meglátogatta Mária Terézia a hadfi-növelvét, s azonnal Vukasovics felől kérdezősködék. Az ifjút azonnal előhívták, ki remegve s lesütött szemekkel jelent meg a császárnő előtt.

Mosolyogva kérdé a jószívű hatalmas hölgy a megzavarodott ifjút: Nos derék vívó! miért vagyunk oly nagy zavarban? Talán attól tart valaki, hogy számon fogom kérni az aranyokat? Jól tudom én, hogy a tisztek nem igen kuporgatják a pénzt, talán a hadfiak is így cselekesznek? Feleljen igazán, mire fordította aranyait?

Vukasovicsot még nagyobb zavarba hozta a kérdés, ugy hogy nem volt képes ajkait felnyitni. — „Igaz szót akarok hallani“ — monda ekkor valamivel komolyabb hangon a császárnő — hova tette a pénzt?“

Felséges asszonyom! — felelt az ifjú reszketeg hangon — én — — én — — édes

atyámnak küldtem, s e szavaknál nagy könny-cseppek tolultak mind két szemébe.

S ki az ön atyja?

Édes atyám hadnagy volt Felséged hadseregében, s most nyugalmazva nagy sanyaruságban él Dalmátországban. Azt gondolám tehát, hogy Felséged kegyes adományát jobbra nem fordíthatom, mint, ha éltes atyámnak inségét enyhítem vele.

Derék fiú! szóla hozzá a megindult császárnő, s megveregetve vállát, azt parancsolá neki, hogy vegyen elő tentát, papírt és tollat.

Az ifjú hadfi gyorsan teljesíté e parancsot, a császárnő pedig következő svavakat mondatolá (diktálta) tollába:

Édes Atyám!

A levelet, melyet most irok önnek, a császárnő mondatolja nekem. Magamviselete, szorgalmam, s kiváltképen jó atyám iránti fiúi szeretetem annyira megnyerék a császárnő tetszését, hogy ez órától fogva 200 forint nyugdíjt fog édes atyám évenként húzni, én pedig épen most kaptam 24 aranyat.

A hadfi e levél befejezése után lábaihoz borult a nagylelkű császárnőnek, s hálás könnyektől ragyogó szemekkel megigéré, hogy szorgalma és iparkodása által törekedni fog ezen fejedelmi kegyre magát érdemessé tenni, s minden erejéből azon lesz, hogy olyan emberré képezhesse magát, a ki idővel fontos

szolgálatokat teend felséges uralkodójának, s a szeretett édes hazának.

És a derék hadfi meg is tartá szavát, mert Vukasovics később mint tiszt lépett egy ezredbe, s időjárával annyira vitte tudománya, gondos szolgálata s vitézsége által, hogy fokról fokra emelkedék a tiszti rangokban, míg végre tábornagynak lőn a jó vívó hadfiból.

138. Az aggkor iránti tisztelet.

Régi szokás az, hogy a császár nagy (zöld) csütörtökön tizenkét öreg embernek megmossa lábait. Ugyanezt cselekszi a császárné tizenkét öreg asszonynyal.

Hogy mit jelent a lábmosás, azt az Üdvözítő maga kimondá, midőn kinszenvedései előtt megmosta saját tanítványainak lábait. Ugyanis így szóla hozzájuk: „Avagy tudjátok-e, mit cselekedtem én tinéktek? Ti engem mesterteknek, uratoknak nezeztetek, és igazat beszéltek, mert az vagyok. Ha tehát, ki uratok és mestertek vagytok, megmosám a ti lábaitokat, ti is mossátok meg egyik a másik lábait. Mert én példát adék nektek, hogy ti is azt cselekedjétek, a mit én tinektek cselekszem.” Ez által pedig arra oktatott bennünket azt Üdvözítő, hogy alázatossággal szolgáljunk egymásnak, legyünk bár előkelők vagy alacsonysorsuak.

A nagy császárnő Mária Terézia is el szokta végezni ezt a jámbor dolgot tizenkét szegény öregasszonyon, hogy jó példát nyújtson a keresztény alázatosságra és felebaráti szeretetre.

Azon élemedett nénikék között, kik a lábmosásra ki valának szemelve, találkozték egy öreg, 108 éves anyóka, de napról napra fogyatkozó testi ereje sokkal csekélyebb lőn nagy csütörtökig, semhogy a lábmosáson megjelenhetett volna a császári palotában, hol ezen vallásos szertartás az udvar jelenlétében szokott végrehajtatni. A mint megtudta a császárnő, hogy mi okból nem jöhetett el a szegény öreg asszony, azonnal felkeresé őt szegény hajlékában. A szegény öreg ott feküdt ágyában oly gyengén, oly erőtllenül hogy Mária Terézia láttára sem volt képes fölemelkedni, s midőn a jó császárnő szívesen köszönté őt, a nagy álmélkodás és érzékenyülés miatt nem tudott szegényke szóhoz jutni; a jó uralkodónő pedig ott maradt nála egy ideig s midőn eltávozték, dúsan megajándékozá őt. A szegény öreg csak néhány hétig élt még ezen leereszkedő császári látogatás után, de mindennap buzgó imádságban kérte az eget urát, hogy sokáig éltesse a jó császárnőt alattvalói örömére, s boldogságuk előmozdítására.

139. Dolgozni nem szégyen.

József császár egykor sétálás közben látta egy fiatal leányt, ki a kútról vizet vitt. A császár megszólította őt: Leányka nehéz-e az a víz? Igen bizony, felelé az előtte ismeretlennek, „kivált ha az ember nem szokta meg.“ Ismételt kérdései után megtudá József, hogy ez egy hivatalnoknak leánya s hogy atyja meghalt, s özvegyet hagyott maga után öt gyermekkel, kik a csekély nyugpénzből szegényül élődnek. József monda neki: Jöj holnap anyáddal együtt a császárhoz. Talán majd segít rajtatok.

Más nap elmene a leány anyjával együtt a várba s nem kevésbé bámult, midőn a császárszárban azt ismeré föl, ki őt az előbbi napon megszólította.

A császár az anyának nagyobb segédelmet biztosított, s elmenőben monda a leánynak: Csak te tovább is szorgalmasan dolgozzál. Dolgozni nem szégyen, de röstnek és tunyának lenni — az már szégyen.

140. Az önzetlenség.

Midőn egykor Bécsben tűz támadott, József császár azonnal ott termett, s egy láng-

gal égő épülethez egészen közel ment. Egy mesterember látván, hogy a császár veszedelemben forog, kérte őt menjen el azon helyről. S mivel József mégis késedelmeskedett, átkarolá őt a mesterember, fölemelé és biztos helyre vivé. Erre nyomban összeomlik az épület és a tüzes gerendák ép azon helyre esnek, hol előbb a császár állott. József ezt láván, a mesterembernek azonnal egy arannyal teli erszényt nyújtott. De a jó ember e szavakkal szabadkozott: A mit tettem, szeretetből tettem, s azért nem fogadok el fizetést. De ha szabad kegyelmet kérnem, jusson ezen ajándék az én szorgalmas és becsületes szomszédomnak. Ez oly szegény, hogy remeket nem készíthetvén, mester nem lehet, s a szükséges szerszámokat sem szerezheti meg. Örömmel teljesíté a császár e kérést; de megmentőjének tiszteletére arany emlékpénzt veretett.

141. Az orvosi rendelmény.

Hogy Bécsben 70 év előtt József császár élt, azt mindenki tudja; de azt sokan nem tudják, hogy ő egykor orvos is volt, és egy szegény asszonyt meggyógyított. Egy szegény beteg asszony t. i. mondá kis fiának: Fiam, hozz nekem orvost, ki nem áll-

hatom tovább a fájdalmat. A fiú azonnal ment. De útjában eszébe jut, hogy pénzének is kellene lenni, hogy egy úttal a gyógyszer-tárban az orvosságot is megszerezhesse. Jól tudta a fiú, hogy anyjának pénze nem igen van; s nem is volt kedve már visszatérni. A mint tehát a városon keresztül az orvos laka felé szomorúan ballag, eléje jön a császár. A fiú őt csak közönséges gazdag embernek tartván, gondolá magában: próbálok szerencsét. Nagyságos uram, mond a fiú, nem ajándékozna nekem egy forintot? Könyörüljön, kérem, rajtam.

Ez könnyű szerrel, hamar akar az egy forinthez jutni, gondolá magában a császár; legalább nem kell majd krajczáronkint hatvanszor kéregetnie. „Nem lenne elég egy huszas is?” kérdé a császár. A kis fiú monda: Nem, és elbeszélé a császárnak, hogy mire kell neki a pénz. A császár oda adja neki a forintot, s pontosan kitudakozta a fiútól az anyjának nevét és lakását. Mig a kis fiú az orvost fölkeresé, s a beteg asszony odahaza imádkozék, hogy a jó Isten ne hagyja el, a császár mellette termett; köpenyébe lévén burkolva, nem könnyen volt fölismerhető. A beteg asszony szobája üres volt és nagy szegénységre mutatott. A beteg észrevevén, hogy valaki bejött, orvosnak gondolá s elbeszélé neki baját, s mellette oly szegény álla-

potát, hogy magát nem is orvosoltathatja. A császár felele, majd rendelvényt írok. Az asszony megmondá, hol van fiacskájának íróeszköze. Megírja tehát a rendelvényt, az asztalra teszi s elmegy. Alig megy el, pár percz múlva jő az igazi orvos, kit a kis fiú hívott. Az asszony csodálkozott, hogy ez is orvos és mentegeté magát, hogy már egy volt nála s rendelt is valamit, ott a rendelvény. Az orvos kezébe vevén és nézván a rendelvényt, szemet mereszt, látván miféle italt vagy labdacsoakat rendelt a másik orvos.

Asszonyom monda ez, ön jó orvos kezére jutott. Az többet bir tenni mint én. Azt rendeli, hogy 25 aranyat fizessen ki önnek a fizető-hivatal „József“ van aláírva. Ismeri ön őt? Efféle gyomorerősítőt, szivkenőcsöt s könyvszáritót rendelni tőlem nem telt volna! Erre égfelé emelé szemeit az asszony s nem birt mást mondani mint: Hála és dicsőség neked Istenem! A másik orvos pedig rendelt neki gyógyszert, mely nem sokára ismét visszahozá előbbi egészségét. És így az orvos meggyógyítá a beteget, a császár pedig a szegény asszonyt.

142. Ferencz császár.

Ferencz császárt népei átalában tisztelték és szerették, mert igazi atyjok volt. Az

1813-iki háborús esztendőben Németországban keresztül utazott egy városon, mely azelőtt Ausztriához tartozott. A kapunál fehérén öltözött leányseereg fogadá őt, kik virágot hintének útjára. E leánykákat egy 8 éves leányka vezette. A császárt is ez üdvözölte. Kezében egy koszorút tartá és azt a császár lova felé emelé.

A császár pedig monda a körülállókhoz: Emeljétek föl, adjátok ide e kisdedet! Gyorsan fölemelék őt s a császár kegyes atya módjára maga elé tette a lovára.

Igy lovagolt egész a székesegyházig, számtalan néptömeg között, mely örömkialtásokat hangoztatott.

Soknak szemében a szeretet és hála könnyei ragyogának. A templom előtt hol a papság várakozott, megállapodék a menet. Ünnepestes csend állt be. Végre fenhangon monda a császár: Azt hittem, hogy az én gyermekeim Bécsben vannak, azonban itt is föltaláltam gyermekeimet. Újra ismételve örömkialtásokat harsogtatott a nép az ég felé.

A szentegyházban tartott ünnepélyes hálaének után, gyalog ment a császár a számára rendelt lak felé. És előtte egy ausztriai gránátos osztály volt fölállítva. A császár ezt látván, eléjükbe lépe s monda: Elmehettek szállításokra. Én itt csak idevaló fiaim által akarom magamat őriztetni.

143. Károly főherczeg.

Ferencz császár idejében Franciaországban egy nagy vitéz támadott, neve Bonaparte Napoleon.

1804-ben magát francziák császárává tette. Elbizottságában Európának csaknem minden tartományát meg akará hódítani, de Ausztria ellene állott.

Az ausztriai hadsereg legnevezetesebb hadvezére Károly főherczeg volt, Ferencz császár testvére. Károly főherczeg nem csupán hős katona, hanem emberszerető herczeg is volt. Ezt bebizonyította ő például 1796-ban midőn a Rajna mellett a francziák ellenében állott.

Midőn Morceau (Morszó) francia tábornok halálosan megsebesítve az ausztriaiak kezébe esék, Károly ellenének haldokló ágyához sietett legbenső részvétet tanusítva irányában, s tulajdon házi orvosát küldé hozzá. A tábornagy közetkező nap meghalt. Károly főherczeg a holttestet átküldé a francia seregnek, s a boldogultnak ausztriai hadi fogásba esett fegyveres társait szabadsággal ajándékozá meg, s a temetési kíséretet saját jelenlétével is megtisztelte. A francziák Koblencknél temették el vezéröket a szokott üdv-

lövések közt; de a főherczeg parancsára az ausztriaiak is fegyverbe állottak s hasonló tiszteletet tanusítottak az elesett ellenség iránt.

A leghiresebb csaták, melyekben Károly főherczeg Napoleon ellen vivott, az asperni és vagrami Bécs mellett. Aspern mellett május 21- és 22-ikén 1809-ben fényes győzelmet vivott ki; Wagramnál a leghősiebb harc után az ellenség túlnyomó erejének engedett.

De Károly főherczeg jámbor férfiú is volt. A vitézség és jámborság sokszor együtt jár. Béke idején a főherczeg naponként megjelent a szent misén s gyakran járult a szentségekhez. A szentírás egyes mondatairól naponként ájtatos elmélkedést tartott s több ilyest írásba is foglalt. A halálhoz jól elkészülni fő gondja volt.

Ugyanazért többször megkéré orvosát, hogy el ne titkolja, ha talán veszedelemben látná. Figyelmeztessen akkor, monda vidáman s e legyen a parancsszó: Vigyázz, öreg katonára! Itt az idő az „indulj“-ra!

144. A gyermeki szeretetből választott halál.

Az 1805-iki háború Ferencz és Napoleon császárok közt szerencsétlenül ütött ki; s mi-

dön béke kötöttetett. Ferencz császár kénytelen volt Tirolt a bajor királynak átengedni. Ennek ugyan is akkor Napoleonnal kellett tania.

1809-ben a háború újra kiütött és a tiroliak, kik a velők összeforrott császárt mindenek fölött szerették, háromszor is meggyőzőék ellenségeket s országukból kiűzők.

Végre ezen háború is szerencsétlenül ütött ki s úgy volt, hogy a tiroliak ekkor ismét elfogják veszteni császárajukat. A francziák megérkeztek s a szomoru hirt meghozták. De a legbátrabbak ezt nem hitték. Hofer András a jámbor bajnok még egyszer föltüzé a hadi zászlót és sokan követék őt. De Ferencz császár már október 14-kén aláírta a békét, és Hofer a francziák által üldöztetvén, elfogatott és főbelövetett.

Sigmair Péter mitterolangi koresmárosra is hasonló sors várt. De jókor figyelmeztetvén, biztos menedéket talált és sehol sem volt föllelhető. Azért a franczia tábornok az ő ősz atyját vetteté fogságba és kimondá rá a halált, ha fia három nap alatt elé nem áll. A fiú ugyan azzal vigasztalhatta volna magát, hogy a tábornok nem lehet oly zsarnok, hogy azon embertelen ítéletet végrehajtsa; de azon gondolat, hogy atyja oly veszedelemben forog minden okoskodáson győzött.

Tehát tüstént elé állott s édesatyja meg volt mentve, ő pedig békóba vettetett.

Nem sokára tudtára adatott a borzasztó ítélet, hogy t. i. tulajdon koresmája előtt fog agyonlövetni, s testét ugyanott rettentő például fel fogják akasztani. Neje zokogva veté magát a tábornok lábaihoz és siró gyermekei összetett kezekkel esdeklének édes atyjok életeért. A köszivű embert sem a nőnek szívrepesztő esdeklései, sem az ártatlanok könnyei nem indíták meg. A kegyelem, melyet adott az volt, hogy a halálos ítélet más helyen hajtaték végre. És így halt meg a vitézségéről, nem különben mint még nagyobb keresztény hőslélekéről hires Sigmair Péter 36 éves korában, a fiúi szeretet szülte legszebb halállal 1810-ben Jézus neve napján.

145. Az előljáróság és alattvaló.

Egy szép nyári este a sétányon lefelé egy pár öreg ember jő s köztök egy élénk fiú. Az öregek egyike őszhajú és gyenge alkotású pap, de szemeiből szelid tűz ragyogott, és arcán boldog nyugalom mosolygott. A másik egy öreg kapitány: egyik lába fából volt. Emez igen hasonlított a paphoz, de annál még öregebb s haja és szakállja hófehér.

volt. Ferencz a kis fürge fiú a középén, kit a pap vezetett, ünnepiesen volt öltözve.

Nagyatyám, monda Ferencz, ma este igazán szép itt a Praterben *), de az úrnapi menet mégis csak szebb volt s ugyan csak jól láthattuk.

A kapitány. S ki tetszett neked legjobban?

Ferencz. A császár.

A pap. Miért?

Ferencz. Jól meg sem tudom mondani; már rég örvendettem e napnak, hogy őt egyszer jól megláthassam; előbb a czéhek jöttek zászlóik alatt, azután a gyermekek, azután sok, igen sok pap, végre mennyezet alatt hozták az Oltáriszentséget, s ekkor mindnyájan térdre esének. Erre fölemelvén szemeim, látám, mily mély tisztelet- és ájtatossággal követé lépésenkint az Oltáriszentséget. Oly szép, oly ragyogó volt ő, és sok gyönyörű úr ment utána.

A pap. Tudod, miért megy a császár mindjárt az Oltáriszentség után?

Ferencz. Nem, azt nem tudom.

A pap. Az nagy dolgot jelent a világi dolgokban. Isten után mindjárt a császár következik. A császár hatalma Istentől van, azért írja is magát, hogy „Isten kegyelméből császár.”

*) Sétahely Bécsben.

Mint mi ketten, bátyám és én, a mennyei atyának felelősek vagyunk te éretted, úgy a császár is felelős mindnyájunkért. Valamint te, mivel szüléid már a más világon vannak, most a mi gyermekünk vagy, úgy mi hasonlóul mindnyájan az ő gyermekei vagyunk.

A kapitány. És a mint te nekem engedelmeskedni tartozol, úgy mi mindnyájan neki tartozunk engedelmességgel. Egyik tartozik engedelmeskedni, a másik parancsolni.

Ferencz. Már értem, mit akar azzal mondani, hogy a világon mindennek van jelentősége vagy értelme; én mindkettőjük alattvalója vagyok, önök mindketten a császárnak alattvalói, mi pedig mindnyájan a jó Istenéi! Nemde úgy van?

A pap. És úgy van, mivel Isten úgy akarja. A szentírás mondja: „Az Istent féljétek, a királyt tiszteljétek.“ De a mi uralkodónk a császár, s akaratát az előljárók hajtják végre.

Ferencz. Az örök is előljárók?

A kapitány. Azok csak szolgái az előljáróknak.

A pap. Jusson eszedbe az én hasonlatosságom. Ör, előljáróság, császár, ez ismét egy rendes fokozat, és mi azoknak tartozunk engedelmeskedni, kik a császár parancsait végrehajtják. Így rendelé ezt Krisztus urunk.

Ferencz. De én félek az öröktől. József

azt mondá egykor nekem, hogy ezek a gyermekeket bezárják.

A kapitány. Mit hallgatsz te Józsefre. Az örök a jó gyermekeket nem zárják be, és ha te például eltévednél, megkérhetnéd az őrt, hogy vezessen nagyatyádhoz; s ő azonnal megtenné s téged haza hozna. A ki jót cselekszik, soha se féljen az.

A pap. Úgy van, mert írva van. „Az előljáróság nem a jók, hanem a roszaknak félelmes. Ha te a hatalomtól félni nem akarsz, tégy jót, és megdicsértetel. Mivel az Isten szolgálatára s neked javadra van.”

Feren cz. Nagybátyám, ép ott megy egy őv, s mily barátságosan beszél egy öreg emberrel! Már nem félek tőlök, sőt szeretem hogy vannak.

146. Néphymnus.

1.

Tartsa Isten! óvja Isten
Császárunk s a közhazát!
Erőt lelve a szent hitben
Oszsza bölcs parancsszavát!
Hadd védnünk ős koronáját,
Bárhonnét fenyítse vész!
Ausztriával Habsburg trónját
Egyesíté égi kéz.

2.

Nyilt, őszinte, jámbor szívvel,
Tartozás és jog ha hí, —

Bátran, ha kell! — s jó reménnyel
 Szálljunk a csatára ki.
 Küzdjük ki, mit hős seregünk
 Annyiszor nyert — a b a b é r t.
 Vért és vagyont császáruinkért!
 Vért s vagyont a közhonért!

3.

Mit polgár iparja szerzett,
 Védje hön a hősi kéz;
 Győzzön szellemfegyverével
 A művészet és az ész!
 Dicsőség áradjon s áldás
 E g y a r á n t el a hazán; —
 Boldog béke napsugára
 Tündökljön Ausztrián!

4.

Tartsunk össze mind! hatalmat
 Egyetértés kapcsa ad;
 Hogyha egyesült erőnk hat,
 Győzve könnyen bármi gát.
 Mint testvérek öszvetartva
 Légyen e g y a h o n f i c z é l!
 Üdv a császár és hazára!
 Ausztria örökkön él!

Ötödik szakasz.

Némely növények- és ásványokról.

147. A növények.

Tavaszkor és nyáron a földnek ezer meg ezer ékes virággal hímzett zöld palástja van.

A növények élete a földben kezdődik; itt csiráznak ki. A csirának egy része, mint gyök, belyebb hat a földbe; másik része kiüti kisdéd fejecskéjét a föld színére, s addig növekszik, míg fajának tökélyes növényévé alakul.

De ugyanazon növény is nem mindenütt és nem minden földben tenyészik egyenlően. Egy helyen hatalmas, máson pedig parányi és satnya növényke lesz belőle.

Ha azt akarjuk, hogy a szántóföldön és kertekben friss és erőteljes növényeink legyenek, szükséges először is, hogy ne sovány ho-

mokban, vagy kövecsek közt, se merő agyagban, — hanem jó porhanyó fekete földben gyökerezzenek. Másodszor, hogy a föld kellő nedvességgel bírjon; se igen nedves, se igen száraz ne legyen. Száraz magas helyeken igen kevés növény tenyészik; túlságos nedvességben némely növény ugyan nagyra nő és igen leveles lesz, de illata s gyümölcse nem igen lesz, vagy víz ízű, s maga az egész növény vizes.

Harmadszor, szükséges a meleg. A növények melegítő napsugarak nélkül nem tenyészhetnek; csak kellő melegben hajtnak ágat, levelet és virágot. De még egy negyedik is szükséges, t. i. a világosság. Minden növény világosság felé törekszik, észrevehetni ezt azon növényeken, melyek cserepekben, ablakokban tartatnak.

A Teremtő parancsára kiemelkednek a földből a növények, és felékesítik a földet. A növények tenyésztésére Isten esőt és napfényt ad, Isten a teremtő, fön is tartja teremtményeit az emberek hasznára és gyönyörűségére.

148. A virágok.

Ha eljött az ideje, minden fa és cserje, minden fű kivirágzik; a tavaszi nap kicsalja a bimbókat. a szelid levegő kinyitja a virá-

gokat; a cseresznyefa alig kezd zöldelni, csakhamar egészen megfehéredik, mert úgy ellepi a sok hófehér virág, mintha tejbe mártották volna az egész fát.

A gyümölcsfákon legszebb a virág, de nem leghasznosabb. A cseresznye, alma hasznosabb mint virágaik.

De van ismét ezer meg ezer oly növény is, melyeknek virága többet ér, mint gyümölcsük. Nem szedtetek még édes anyátok számára virágot orvosságnak? Micsoda virág volt az? Nem szedtetek virágot bokrétának és koszorúnak, hogy a templomban az oltárokat fölékesítsétek, zászlókra aggassátok, vagy velők az utat behintsétek? Mikor történt ez?

Nézd csak, mily szépek és kellemesek a virágok! színök mily gyönyörű és különféle! Illatjok mily kellemes és enyhítő! Részeik mily finomak és alkatuk mily csodálatos! A harmat leszáll és megfrisíti őket; a méh rájuk repül és édes nedvet szí belőlök; a gyermekek szeretik és leszakítják. Hagyján, csak ne pajkosságból tegyék! Hiszen az Isten is úgy akarja, hogy a virágokban gyönyörködjünk.

A virágokat kertben tenyésztjük, ápoljuk; szabadban pedig magukra is tenyésznek ápolás nélkül. Vannak tavaszi, nyári és őszi virágok. De télen is virágzik a növény, ha

cserépbe teszik és a tél hidege ellen megvédik.

Alig olvad el tavaszkor a hó, már itt a hóvirág és utána a tavaszi kikires. Mire intnek ezek?

Arra intnek, hogy imádságainkban Istennek hálát adjunk; mert ismét meghozta a szép napokat, hogy édes szüléink művelve a földeket, nekünk az élelemre valót megtermeszék, s így éhséggel küzdenünk ne kelljen. Ó vajmi nehéz volna élelemszerek és ruházat nélkül nyomorognunk!

A tavasznak minden napja új virágot hoz. A tavaszi tözikek és tavaszi harkaliák után jönnek a martiusi ibolyák, kökörcsének, narczisok és hiacintok, a mocsárvirág, szironták és tulipánok. Kertben egyebekkel virágzik a gyönyörű sárga viola.

Későbbben találni fogsz az erdő árnyékában gyöngyvirágot, háromszínű violát; a tavak szélén nefelegtset; szántóföldeken a gabona közt kék buzavirágot, vörös pipacsot; kertben a szép pünkösdi rózsákat, szegfűvet, liliomokat, csucsort, rezedát, nyaraló ibolyát. És még későbbben, őszi felé díszlik a napraforgó (tányérrózsa), nebántsvirág, bársonyvirág, georgina és gerepcsin vagy sárma.

Ki számlálhatná el mindazon virágokat, melyeket Isten évenként örömünkre virágozni enged! Itt csak a legismertebbek említettnek.

meg: Talán meg tudnátok mondani, mily színű egyik vagy másik?

Sok virág gyönyörködtet bennünket szép színe és kellemes illata által. Melyeket tudnátok megnevezni? Némelyek ugyan szépek, de nem illatoznak, vagy kellemetlen szagúak. Ismertek-e ilyeneket?

Némelyik kedves szagú, de egyszerű és föl nem tűnő színezetű. Ilyet is fogtok talán ismerni! De csodálatos szerkezetekre nézve mindnyájan mutatják a Teremtő bölcsességét és jóságát, ki a legkisebbről úgy gondoskodott mint a legnagyobbbról.

149. A len- és kenderről.

A fehérmemű, ing és gaty a szántóföldön terem? Ez ott nem terem, hanem igen a len és kender, melyből vásznat készítenek. Morva- és Csehországban és Sléziában igen sok lent látni. Hazánkban a lent kisebb, de a kender annál nagyobb mennyiségben termesztik. Mind a lennek mind a kendernek csak egyetlen vékony szála van. Ha a len kék virágocskáit elhányja, minden szálon egy kised gömbölyű magtartó — tok — nő s mielőtt ezen tokok egészen megérnek, már kiszedik, vagy mint néhutt mondják, kinyövik, s csomókba kötve hazahordják. Így tesznek a kenderrel is, csak

hogy a kenderből csak azon szálakat nyövik ki, melyek elvirágzottak, míg a magvasokat csak, miután a mag félérését elhagyta, nyövik ki, s csomókba kötve hazahordják; a magot belőlök kicséplik. Mind a len- mind a kendermagból olajat készítnék, a lenmagolaj ugyan festésre is, mindkettő pedig lámpákba és asztalra használtatik.

A kicséptelt lent és kendert vízbe teszik, hol 14 napig kell áznia. Ekkor a vízből kiszedik, jól kimossák, napon megszárazítják, azután a tilóval megtörik, és e munkát kender- vagy lentörésnek nevezik. Ekkor fás száruk megtörtvén a pozdorja a földre hull, s csak a len- és kenderszálak maradnak meg.

E fenmaradt len- és kenderszálak apró markokba, a markok pedig csomókba köttetnek össze.

A megtört len és kendert meggerebenezik, héhölík, vagyis sok hegyes vas közt húzva, a még benne levő apró száraz pozdorjától megtisztítják. A csöpü vagy kócz t. i. a gereben foga közt marad. E csöpü- vagy kóczból készíti a kötélgyártó a kötelet. A meggerebenezett lent és kendert tekercsekbe kötik, azután rokkán vagy guzsalyon fonallá fonják. A fonalat rokka vagy guzsaly orsójáról lemotollálják, összekötik, kilugozzák, kimossák, megszárazítják, legombolyítják. Azután pedig a takácsnak adják át. Ez a szövőszéken hosz-

zú darabokba megszövi. E darabokat többször megöntözve s napon megszárítva kifehérítik. És csak ekkor van a vászon elkészítve arra, hogy belőle fehér ruhát készítsenek.

A lent és kenderet tehát vetik, kinyövik, kicséplik, megáztatják, megtörik, meggerebenezik, megfonják, kilugozzák, megszövik és megfehérítik.

A len- és kender-termelés sok gondba és dologba kerül, de a földolog még sem ez. A földolog, tudnillik hogy tenyészsen, Isten tetszésétől függ. Ha ő ezt meg nem adja, sem kenderünk, sem lenünk nem lesz, s így fehér ruhánk sem.

150. Nadrágulya (Farkascseresznye).

A cseresznye kedves és egészséges gyümölcs. De nem szabad megenni mind azt, mi a cseresznyéhez hasonlít. Van t. i. mérges bogyó, hasonló a legszebb fekete cseresznyéhez, és ettől, mert belőle evett, több gyermek meghalt. Szára, melyen terem, sokszor embermagasságra is megnő, és nagy levelei vannak. Többnyire árnyékos helyeken, hegyes erdőkben, szőlőhegyeken, sövények mellett és mély utakon tenyészik. Közönségesen júliusban virágzik. Levelei tojátsdad gömbölyűek és hegyesek. Az ágak és leveleik szögletein ülnek

harangidomú piszkos violakék virágai, öthasadekú virágcsészékben. A virág émelygős édes ízű bogyót hagy maga után, mely, valamint a növény egyéb részei is, igen mérges.

Ha az ember e mérges bogyóból eszik, fejszédülést és görcsöket kap. Ilyen esetekben igen ajánlatos minél előbb hánytató szereket használni.

A jó Isten e növénybe is adott gyógyerőt. Hol és mikor alkalmazandó e mérges növény mint gyógyszer, azt legjobban tudja az orvos.

151. Az almafa.

Almafa van vad is, szelid is. A vad savanyu és fanyar, alig édelhető gyümölcsöt hoz, de a szelid jóízű édelhető gyümölcsöt terem. Az almafa gyöke igen el van ágazva, s ez okozza, hogy a fa erősen áll s tápszert a földből szíhat. A föld fölött van a törzs és a korona. A törzsnek van kérge, fája és bele. A korona több kisebb-nagyobb ágból áll. Ezek télen kopaszak. Az ágakon vannak a rügyek és bimbók. A koronát a tavaszkor kibuvó levelek igen ékesítik. A zöld levelek gallysátort képeznek, melyben a madarak énekeiket zengik s fészkeiket rakják. Az almafa virágai piroskásak, a teljes kivirágzás után

néhány nap múlva mint a hópelyhek, a földre esnek; de helyettök a virágcsészékben apró almák nőnek. Ezek napról napra nagyobbak lesznek, s nyár végén és őszkor megérnek, s oly gyönyörűvé teszik a fát, mint májusban a virágok. Ha az alma megéri, leszedik vagy lerázzák. Azután a gyermekek és szüléik kosarakban, zsákokban vagy puttonban hazahordják, s a télrevalót gondosan elrakják, vagy fonálszálla kötözve fölakasztják a kamrában, a többi részint fölemésztik, részint megaszalják, sőt néhol bort is csinálnak almából. Az almafa igen hasznos fa. Az Istentől van, hogy oly szépen virágzik és oly jó gyümölcsöt terem. Ő a fát egy kised magból állítja elé. Hogy ily csekély magból mikép lesz oly nagy s terebélyes fa, nem foghatjuk meg. Sok történik a természetben, mit az ember gyarló észével föl nem érhet, meg nem foghat.

Hajdanában Kandi Klára, kacsingatván egy almára, neszt hall az almafában, és fölsohajt magában: Ejnye, ejnye be jó lenne, ha megtudnám mi zúg benne?!

Lábujjhegyre ágaskodva, s a vén fába kapaszkodva, felér annak odváig, de nem örül sokáig; mert egy darázs úgy megszúrta pisze orrát, majd átfúrta.

A kandinak megesett; fájdalmában elesett, s úgy megdagadt fítoskája, alig ismert rá mamája.

152. Az almamag.

A kis Örszike egy almát evett meg, s annak ép a magvát is meg akará enni, midőn idősb testvére, László, iskolából haza érkezett. Hugom, monda ez, ha te azt tudnád, a mit én, bizonyosan meg nem ennéd az almamagot. Hát mit tudsz? kérdé Örszike. Tanítónk — felele László — azt mondá, hogy ha az ember ősszel a gyümölcs magvát a földbe veti, idővel minden magból egy fa lesz, mely sok gyümölcsöt terem. — A kis Örszike ezt ugyan megfoghatatlannak találta, de bátyjának szavára még is föltette magában, hogy megpróbálja. Bemennek tehát együtt a kertbe s a magot egy félreeső sarokban elültetik. Tavaszkor már örömeikre fiatal növényeket láttak a földből kikelni, melyek néhány év múlva magasra nőttek és megizmosodtak. A gyermekek szorgalmasan kigyomlálták körülöttök a gázt, s hogy egyenesen nőjenek, karóhoz kötözték. László megtanulá tanítójától az oltást és szemzést is, s néhány oltóágot szerezvén a vad törzseket megnevelte. Nem sokára azon örömeikben részesültek, hogy saját növendékeikről gyümölcsöt ettek; s midőn nagyobbak lettek, évenként sok-sok gyümölcsöt szedtek rólok. Midőn

egykor a fák tele voltak gyümölcsessel, monda László: Hugom, hát nem volt-e jó, hogy akkor szavamra hallgattál?

Sőt igen is jó volt, felele Örzsike, de az még jobb, hogy te szorgalmasan jártál iskolába, és ott oly hasznos dolgokat tanultál.

153. A körtefa.

A körtefa a legszebb és legnagyobb gyümölcsfák közé tartozik. Fő gyöke mélyen hat be a földbe és sok mellék-gyökeivel és röstjaival messze elterjed. Törzse jó helyen szép egyenesen nő, magas és erős lesz, s izmos ágait szélesen kiterjeszti.

A körtefa kérge többnyire pikkelyes és érdes. Tavasz kezdetén az ágakon a virágbimbók dagadni kezdenek, egyre nagyobbak lesznek, végre teljesen kifejlődnek belőlök a virágok; a kisebb és hegyes bimbókból pedig levelek bujnak ki. Minden virágcsomó több egyes külön kocsánon levő s tiszta fehér virágból áll. A fa egy ideig virágpompájában díszlik, de nem sokára a számos zöld levélfürtök lesznek túlnyomók. A levelek simák, fényesek és hosszunyelűek, s leginkább sötétzöld színűek. A virágok elfonnyadnak s szép gyenge szirmaikat le fúja a szél. De a virág kocsánján kifejlődik a gyümölcs, a körte.

Ekkor az ágak apró, alig borsó nagyságu, tömérdek gyümölcsessel vannak meg-
rakva. De a gyümölcsből a mint nő, sok
elfonnyad s még a virágzás hetében lehull;
kedvező időben még is annyi marad, a mennyit
csak eltáplálhat a fa. Sokszor az áldásdús
teher alatt az ágak meghajolnak s meg kell
támogatni vagy az erősebbekhez kötözni, hogy
le ne törjenek.

A körtét részint frisiben eszik meg, részint
megaszalják és megfőzik; sok vidéken, hol bor
nem terem, körtéből valamint almából is mustot
készítenek.

A nagy és termékeny körtefa igen nagy
kincs a földmivesnek; mely a reá fordított
csekély ápolást gazdagon megfizeti.

Késő őszi napokon a levelek elhervadnak
s az őszi vihar lerázza azokat az ágakról. A
fa üres és kopasz lesz. Még is az ügyes
földmivelő már késő ősszel megismeri az ága-
kon a virág-bimbókat s előre tudja, ha a jövő
évre lehet-e remény.

De tél folytában is élénk működés van
a fában. Törzsei és ágai erősödnek s új erőt
gyűjt a tavaszi hajtásokra.

Nézzetek csak vagy egy nagy körtefát
meg.

Mily csodálatos erőt tett le Isten a ter-
mészetbe. A körtének kisdud magva a földbe
vettetik; gyenge növény kel ki a magból;

néhány év múlva gyenge fácska lesz belőle. Ekkor az ember különös ápolásba veszi a fiatal fát; megnemesíti a törzsöt nemes hajtást vagy szemet oltván belé, s karóhoz kötve a fiatal fa egyenes növést nyer. Tíz s meg más tíz év is elmulik, mire a fa még csak közép nagyságu lesz. S 20 meg ismét 20-év kell, hogy a körtefa, a tölgyfához hasonlóan, mint Isten mindenhatósága-s jószágának hatalmas tanújele álljon előttünk.

Ha a körtefa meg nem sértetik, és ha jó földben áll, nagy kort ér el; száz, sőt több évig is terem.

És mikor ágait sz öregség megporhanyítja s elrontja, de a törzs még ép, a fát újra megifjíthatni, ha t. i. az ágakat a törzsről levágjuk. Ekkor az ágak tövisei ismét erős új növést hajtanak ki, és a fa még évekig bőven gyümölcsözik.

154. A tölgyfa.

A tölgyfa a legnagyobb erdei fák közé tartozik, igen erős tövei a földben messze elterjednek. Törzse magas és vastag. A törzsön sok görbe ága van, s az ágakon vannak az ágacsok, ezeken a levelek, virág és gyümölcs. A tölgyfa virágai bárkának nevezetnek. Gyümölcse tojásdad gömbölyű, alvégevel egy csészikébe van dugva, m a k k

a neve! Kérge darabos vastag és repedezett. Levelei simák, gömbölyűen metszett szélűek és lombosak. A tölgyfa igen hasznos. Fája kemény és szilárd, és különösen hajók-s mal-mokra alkalmas.

Tölgyfából készíttetnek szántóeszközök és házi butorok is. Kérge ha lehuzatik megszá-ríttatik és megöröltetik, csernek neveztetik és vele a bőrt kikészítik, cserzik. Makkját a sertések annyira szeretik, hogy szalonnára híznak tőle.

A tölgy leveleibe, ágaiiba, virág kocsá-naiba és fiatal makkjaiba különféle gubonczok rakják le tojásaikat. Ezek átfúrják magukat és ezzel kinövést okoznak. Így támad a leve-leken és ágakon a gubó, és a makkon a gu-bacs. A gubacs cserzésre és fekete festésre való, a gubókból pedig különösen tentát ké-szítenek.

155. A fenyő.

A fenyő oly fa, mely télen is zöld, pedig nincs rajta lomb. Levelei t. i. oly keskenyek és merevek, hogy ép ezért tűleveleknek mon-datnak. Egyenként ülnek köröskörül az ága-kon s szúrósak minthogy igen hegyesek. Ha-sonlítanak ugyan a tűhöz, de még sem henger-alakuak, hanem négyszegűek. Ágacsai pá-rosan vannak az ágakon, ezek köröskörül a

törzsön s fölfelé mindig kurtábbak. Minden fenyőfának csak egy törzse és egy csúcsa van. Ha ezt elvágják, a törzs megcsönkul, s ha ez is elvágatik, akkor töből ki nem hajthat. Az egészséges sértetlen törzs zsinnóregyenességgel 200 lábnyi magasságra is megnő, s alant egy öl vastagságú is lesz. A legalsó ágak lefelé csüggnék s egész a földre is leereszkednek; a középső ágak vízirányos vonalban állanak, a felsők fölfelé törekesznek. A fenyő magva száraz, pikelyes, fanemű csapban, tobozban van bujva, mely hegyével lefelé csügg, s ha megéri, leesik.

A fenyőnek semmi része sem megehető s mégis a mit belőle készítnék mind igen hasznos.

Az egész fa jó, erősítő és egészséges illatot terjeszt maga körül. Fájából ragadós nedv csepeg, mely gyantának neveztetik. Ez főképen s igen nagy mennyiségben használtatik fel a hajóknak a víz behatása elleni megóvására. A deszkák, melyekből az asztalos bölcsőket, nyoszolyákat és koporsókat készít, leginkább fenyőtörzsből fűrészöltetnek. Maga a korom is, mely a fenyő elégetése után megmarad, haszonvehető, s azon fekete festék, melylyel e könyv betűi nyomattak, belőle készítettett.

Máskép vörös fenyőnek is híják, mivel

kérge és fája vöröses. A nemes fenyőnek fehéres a kérge és fája, s azért fehér fenyőnek is neveztetik. A városi nép mind a kettőt csak fenyőnek nevezi s egyikét a másikkal felcseréli. De könnyű azokat megkülönböztetni. A nemes fenyőnek is szinte tűlevele van, de nem négyszögű, hanem sima; nem hegyes, hanem tompa. sőt rovátkolt; nem egészen zöld, hanem alsó lapján két fehéres vonal is van.

A fenyők a legszebb és legnemesebb fák közé tartoznak; mindég zöldek s ezért jelképei a reménynek; egyenesen ég felé nőnek, s így jelképei az Istenhez visszatért szívnek. Az Úr maga ekkép szól a megtérő bűnösről Ozeásnál (14, 9.). „Meghallgatom őt, s mint a zöldellő fenyőfát magasra növeszttem őt.“

156. A mogyorócserje.

A mogyoró, melyet a gyermekek oly örömet esznek, a mogyorócserjén terem. Tövére több törzsöt hajt, ha az idő kedvez, martiusban már virágzik. Mintegy két hüvelyk hosszú bárkák lógnak róla. Ha meg rázzák, sárga por száll el belőlök. De a virágból még nem lesz mogyoró. Ha a virágra figyelmeztünk, melyből maga a mogyoró terem, akkor jól meg kell nézni az ágak

hajtásit. Vaannak ezeken bimbók, melyekből piros meztelen szálaeskák lógnak ki; ezek a valódi mogyoróvirágok. Ősz felé érik meg a mogyoró. Hogy magát a magot megkaphassuk, fakemény héját ketté kell törnünk. Fogainkkal törni a mogyorót felette ártalmas. A mókus is szereti a mogyorót; de a fát nem rontja el, ha a mogyorót leszedi is, holott a pajkos gyermekek sokszor széttördösi.

A mogyorófa jó tüzelő; vékony hajtásai pedig elhasíttatnak s rovásokul s abroncsokul használtatnak.

157. A rozs.

A gabona növény rostos töveiből nem mint a füveknél szár, hanem szalma nyúlik föl. E szalma üreges, gömbölyű, sima és bütykös vagy is csomós. E csomó arra való, hogy a szalma biztosabban állhasson egyenest. Így a szél és vihar nem oly könnyen töri el, sem földre nem dönti. Levelei hasonlítanak a keskeny szalaghoz; tehát szalagidomúak.

Főn a szalma csúcsán hosszú feszes szálkával védett kalászon rostok nyulnak ki, s ezek a rozs virágai. Néhány nap múlva lehullnak s nőnek a rozs-szemek. Kezdetben aprók és lágyak; lassanként megnőnek és megkeményednek. A szem vagy mag ekkor érett.

Ezután lekaszálják vagy learatják, behordják, s vagy kicsépelik vagy lovak által kinyomtatják. A szemeket megőrölik s a lisztből kenyeret sütnek. A gabonából pálinkát is főznek. Ennek mértékletlen ivása az egészségnek igen ártalmas, és az elmét nagyon elbutítja.

A rozs száraz szalmája is haszónvehető. Mire? —

Ha a rozs szeme érett, a szalma s annak töve kivesz. És az az oka, hogy minden évben újra vettetik. Azért szoktuk mondani, hogy a gabona nyári növény.

A rozs, buza, árpa, zab, tönköly, kukorica, mind gabonának neveztetnek — s a füvekhez tartoznak; és a leghasznosabbak; mivel azokból készítjük mindennapi kenyérünket. A takarmányfü ellenben sok állatnak tápszere.

158. A kenyérsütes.

A ki kenyeret akar sütni, előbb a lisztet a sütőteknőben megszitalja, s közönségesen este vízzel kovászt csinál. Ezután belekeveri az élesztőt vagy savanyú kovászt, s éjszakán át meleg szobában hagyja. Reggel felé a kovász, mint mondani szokás, megkel; a benne képződött lég-buborékok miatt megdagad. Ekkor még több lisztet kever hozzá s addig dagasztja, míg szívós s elég sűrű nem lesz

arra, hogy belőle kenyeret szakíthasson; ezt a már elébb befűtött és jól kitisztított kemenczébe rakja, benne addig hagyja míg jól megsül.

159. Dal a malomról.

Zúgó patakon kelepel a malom, éjjel nappal a molnár ébren vagyon; a megörölt gabonából lesz kenyérünk, ha ez megvan, szükségét nem szenvedünk.

Víz hajtja a kereket, ez a követ, mely finom lisztté őrli a szemeket; a mit aztán anyánk a liszttel teszen, jól megnézzük s nem feledjük sohasem.

Ha jócskán hoz a szántó föld gabonát; a molnár az öröléshez hozzá lát; s ha az Isten mindenkor ád kenyeret, bizton vagyunk, s nem szenvedünk szükségét.

160. A moh és zuzmó.

Minden fán és bokron, kövön, házfödeleken és a földfölepén, különösen az erdőkben és réteken nő a moh. Szára s levele van mint más növények, melyek azonban kicsinységök miatt alig láthatók. A moh majd hasznos majd káros is. Az erdei földet nedvesen tartja, és ha elrothad, terméshőddé válik, melyben más növények örömet tenyésznek. Használják párnák s pamlagok megtöltésére, a házakon és hajókon támadt

lyukak és hasadékok betömésére, az árukat és növényeket bele göngyölítik, hogy útközben kár ne történjék bennök, s karácsonkor midőn Betlehemet készítnék, a moh nem szokott elmaradni.

Réteken és fákön a mohot nem örömet látjuk. A bemohosodott gyümölcsfa kevés és rossz gyümölcsöt terem; lassanként kivész, ha a mohot róla le nem szedik.

A mohot sokan egynek tartják a zuzmóval, pedig ez nem puha mint a moh, hanem merevebb, és némelykor bőrforma s tulajdonképen sem szára, sem levele nincs, hanem majd levél- majd szár-alakú.

A fák kérge és a kövek fölepe gyakran ilyféle zuzmóval mint valami kéreggel van ellepve.

Legnagyobb az úgynevezett izlandi zuzmó, melyből igen jó melltheát készítnék.

Izlandban ezen zuzmóból lisztet is örölnek s kenyeret sütnék belőle. — Ments meg uram Istenem az ilyen kenyértől!

161. A gombák.

Fűben és mohban, fák és bokrok alatt a jó Isten gombát is termeszt. Alakja és színe különféle; mindazáltal oly könnyen megismerhető, hogy még a gyermek is egy tekintetre mindjárt megkülönbözteti más növényektől.

De a megehető gombát a mérgestől megkülönböztetni már nehezebb.

A mérges, vagy legalább gyanús gombák, nedves erdőségekben leginkább olyan helyeken nőnek, hova a napfény vagy friss levegő nem hathat; színek többnyire szemszűrő: fehér, vörös, kék, zöldes, vagy sötétbarna. Némelyeknek tönke (torzsája) üres, és fölepők nyálkás, piszkos anyaggal van behúzva. Szaguk többnyire kellemetlen, s ízük erős csípős, ha összetöretnek, ragadós, bűdös genyedséggé változnak; legtöbbjeit bogarak lepik s eszik; megfőzve majd mind kék vagy fekete, vagy kemény és szívós lesz. — Ezek a legfeltűnőbb jelei a mérges vagy gyanús gombának.

A megehetőkön ellenben észrevehető, hogy általában kellemes és fűszeres illattal és ízzel bírnak; hosszabb ideig eltarthatók, és ezeknek is szinte ragadós, de tiszta fölepők van, melyen majd sötét, majd világos foltokat látni.

A megevett mérges gombák hatásai borzasztók. Ha valaki mérges gombát evett, azonnal orvost kell híni. De addig s is célszerű, lehető nagy mennyiségben, szappanos vizet inni, vagy más hánytató szert venni be. Ily esetben a fekete kávé is hasznos. De eczet- vagy sósvíztől őrizkedni kell. Ugyan-

azért azon eczetet, vagy sósvizet is, melyben gombát mostak vagy épen főztek, ki kell önteni.

162. A mészkő.

A mészkő nagy darabokban és egész rétegekben található a földön. Azon emberek, kik azt kiássák és törik, köfejtőknek, kövágóknak, s a hely, hol ezt teszik, mészkőbányának neveztetik. Ha az ember ujjaival a mészkövet nyomja, nem adhat ezzel neki, mint a lágy viaszknak, más alakot; s azért mondják, hogy a mészkő kemény. Kalapáccsal könnyen szétzúzható, azaz törékeny. Ha a mészkövet kezünkbe vesszük, lefelé nyomja kezünket s azért mondjuk, hogy a mészkő súlyos. A mészkő súlyosabb mint hasonló nagyságú jégdarab, vagy mint hasonló tömegű víz.

A mészkövet nagy tüzes kemenczében megégetik. A mész a tűzben porhanyó lesz, súlyából veszít, s égető ízt kap. Az égett meszet megoltják, azaz: vizet öntenek rá, melyet sustorgás közt magába szí, s ennek következtében megmelegszik. Kihűlve aztán építésre használható. Összekevertetik vízzel, s belőle tej fehérségű folyadék lesz, melyet a falak fehérítésére (meszelésére) is használnak. A megoltott mészből, homok- és vízből keverve vakolómész vagy vakolat lesz, mit a kőműves a falrakáshoz használ, az épületkövek közé mázsol, hogy összeragadjanak. A vakolat a levegőn megkeményedik, s a falat összetartja.

A mészkő közönségesen fehér, barna vagy sárga. De van finom mészkő is, melyet szépen

kisímithatni, s ezt márványnak nevezik. Márványból oltárok és szobrokat is készítenek. A mészkő nem úgy nő mint a növény; nem virágzik, sem gyümölcsöt nem hoz mint ez, nem érez, sem nem mozog mint az állat; nem él mint az állat és növény. Azért mondják: A mészkő élettelen föld-nemű anyag vagyis ásvány.

163. A konyhasó.

Némely vidéken találni a földben igen nagy rétegeket és sziklákat, melyek szilárd sódarabokból állanak; ez az úgynevezett kősó. A só vízben fölolvad. Ekkor a víz sós izű és só víznek nevezetik. Hogy sókövekből sót kapjanak, vizet öntnek a gödrökbe. Vízben fölolvad a só, és a sós-víz csövek által üstbe vezetetik, mely jóval nagyobb mint a mi iskolánk. Az üst alatt addig tüzelnek, míg a víz el nem gőzölög. Ez a sófőző műhelyben történik. Az üstben maradt sót megtisztítják, szét dörzsölik, mintába öntik vagy edényekbe rakják.

Főzés alkalmával az étkeket megsózzák, hogy jóízűek legyenek. Ha a konyha- vagy fűtsó friss hústra hintetik, felolvad s a húsba eszi magát. Így a húst hosszabb ideig frisen eltarthatni.

Ausztriában igen sok só van, nevezetesen Vielicska- és Bochniában (Galicziában), Maros-Ujvárott (Erdélyben), Marmarosban (Magyarországon), Ischlben (Felső-Ausztriában), Hallban (Tirolban.) Tengeri só kapható Istriában és Dalmáciában.

164. Földben találtató gyulékony anyagok.

Károly atyja elhatározá magában a legközelebbi városba sétálni; hogy ott kisdéd tanítványának valami tanulságost mutasson. Az út odáig nem vala hosszú; csak egy délutánt kelle rá fordítaniok. A mint oda érkeztek, egy szabad téren azonnal szemükbe ötlött egy alacsony, de igen hosszú épület, melynek ajtajára ez volt írva: „Mindenféle gyűanyagok raktára.“ Bemennek e házba, hol akkor több munkás ölfát rakott össze. Az apa a raktár tulajdonosa felől tudakozódott, sugyanannál szemet rendelvén, egyszersmind engedelmet kért, hogy Károlynak egyetmást szabad legyen megmutatnia, mit a nyájas úr szívesen meg is engedett. Több osztályt láttak az épületben; az elsőben nagy rakás fényes fekete kő volt, melyeken itt-ott nagy sárgás foltok valának. Ilyen szemet rendeltem, mond az apa, ez köszén, s igen izzó parázsa van.

Azután más osztályba mentek, itt is nagy kö-tömeg volt fölhalmozva, de Károly azonnal észre-vevé, hogy ezek nagyon különböznek az előbbiektől. Ezek fénytelenek és barnák voltak. Az apa mondá: Ez barnaszén, mely égetni ép oly jó mint a köszén.

Az utolsó osztályban látott a kis tanu'ó sok ezer téglá formájú sötétbarna darabokat felhalmozva. Egy darabot kezébe vesz az apa, s azt kevés erő-ködéssel széttöri. Merő földdarabokban hullott szét, melyeket kis száraz ágak tartottak össze. Ez is — mond az apa — égetni való és gyéptözegnek vagy turfának nevezik. Ezt közönségesen mocsár s

helyeken találni. Az úgynevezett gyeptőzeg kövér gyökeres föld, mely mint a gyep kiszedetik s napon megszáríttatik; szétzúzzák s téglaidomba öntik. A jól kiszakadt tőzeg különösen az erdőtlen vidékeken mint olcsó tüzelő használtatik.

165 A réz.

A réz vöröses, tiszta fényű s igen kinyújtható. A rézművesek különféle házieszközökre, mint p. üstök- és serpenyőkre dolgozzák fel, házak födelére szinte használtatik, sőt belőle pénz is veretik. A rézedényekre, ha bennök savanyú nedvesség tartatik, mérges rézrozsda (Grünspan) ülepszik le, azért szükséges azokat megczinezni. Czinetlen rézedényben főzni vagy tartani folyadékokat veszedelmes. Ha a rézet czinzel, mely fehér és lágy ércz, összevegyítik, oly anyag lesz belőle, melyből ágyút szoktak önteni. A harangok is, melyek templom-tornyainkban vannak, s melyek bennünket ünnepélyes hangjaikkal isteni-tiszteletre hírnak és imára intenek, ily anyagból vannak öntve.

A réz, arany, ezüst, vas, ón, czin mind fémek. Ezeket a föld belsejéből bányászok ássák.

166. A sárga réz.

A sárgarézt keverék vörös réz- és horganyból és sokfélelre használtatik. A sárgarézt bádigos és lakatos által dolgoztatik fel. A sárgarézből készített eszközök, melyekben étkek és italok tartatnak,

hasonlóul megczineztetnek belől, mivel a sárgaréz szintúgy megkapja a rézrozsdát, mint a másféle réz; — sárgarézből készítnék vékony sodronyt (drót) is, mely gombostűre és zongorahúrra fordítatik.

167. A lakatos.

A kis Péter lakatos akart lenni; és ha valamit vasból látott, mindig megörült. A hol csak szerét tehetne kalapácsolt, fűrt és reszelt. De szeretne volna tudni azt is, hogyan készítik a különféle eszközöket és szerszámokat. Egykor atyjának tollkése megtompult, s Péternek meghagyá, hogy vigye a köszörűshöz és köszörültesse meg. Péter örömeteljesíté ezt, s a köszörűsnek minden szerszámát pontosan megvizsgálá, a kereket, a durva és sima köszörűköveket, s örült a szikráknak, melyeket köszörülés alkalmával az aczél szórt. Végre kérdezé a köszörűst: Készít ön új tollkéseket is. A köszörűs mondá: Nem, azokat nem én készítem, azokat a késcsináló készíti. Péter erre nem nyughatott, hanem elment a késcsinálóhoz s ennek műhelyét is figyelmesen megvizsgálta. De a késesnél aczélrudat látván, melyből a kés pengéi kovácsoltatnak, Péter akará tudni, hogy honnét kapják azokat, és a késcsináló, ki a fiút megkedvelte, megmondá neki. Ej, mondá Péter, ha ezen rudak a vashámban kaphatók, majd megkérem atyámat, hogy egykor vigyen el oda, mivel igen szeretném látni azon nagy tüzet és a nehéz pörölyt, s azon ki mondhatlan nagy ülővasat, melyen a vas- és aczélrudakat kovácsolják. De, mond a késcsináló, még

ekkor sem látsz meg mindent, p. o. hogyan készítik a vasárukat. Az olvasztó kemenczét is meg kell nézned, hol az érczből kiolvasztják a vasat és a bányát, hol a vasérczet ássák. Tetszett a fiúnak, logy még oly sok látnivalója van, szaporán hazafut atyjához és megkéri, hogy mutassa meg neki a vashámort, az olvasztó kemenczét és a bányát. Ez nem történhetik meg oly hamar kedves fiam, felele az apa; banem ha szorgalmas leszesz, legközelebb utamban magammal viszlek, s a mit látni kívánsz, ha csak lehet mindent megmutatok. Péter megigéré s mindketten, ő és az apa megtarták szavokat.

Péter későbbben igen ügyes lakatos lett, s több legénynyel dolgozott mint minden más lakatos a városban.

Nyelvgyakorlatok.

A gondolatok írásbeli kifejezésére szolgáló föladványok,
nyelvbeli ismertetések, toll alá mondandók, helyesírási
gyakorlatok stb.

Első Fokozat.

A szók különféle nemei.

Igék, főnevek, melléznevek.

1. §. Forr, forrás, forró,
foly, folyam, folyás, folyó, folyékony,
kér, kérés, kérelem, kérő,
nyilik, nyílás, nyíló,
segít, segítség, segítő,
áll, állás, állat, álló, állandó.

(Kör = ker -ből: kereng, keres, kereszt,
keresés, keresgél, kerestet, kerék, kerekas,
kerekedik, kerekít, kerekded, kerget, kerít,
kerül, kerület, kert, kertész.)

Ezen szók közül, melyek az igék, főne-
vek, melléznevek?

2. §. Alkossatok a következő igékből fő- és mellékneveket: jár, fut, nyal, kérd, jut, fél, feled, ül, enged stb.

3. §. Ha így szólok: járok, kérek, adok, — bizonyos cselekvést jelentek valamely személyről, itt különösen magamról (én-rólam).

Ha pedig így szólok: jární, kérni, adni, — cselekvést jelentek ugyan (megnevezem a cselekvést), de nem mondom meg a személyt, mely azon cselekvést véghez viszi. Ezek tehát az igék nevei (határtalan módú igék).

A 4. sz. olvasmányból „A molnár és fia” írjátok ki az igéket, de határtalan módban; p. hajtani, eladni, találkozni.

Hogyan mondjuk ki ezen cselekvéseket, állapotokat, ha már elmúltak (mult idő. Első nyelvgy. és olv. könyv 56 §.)? (hajtott, eladott stb.).

4. §. Az üveg átlátszó (az üvegen átlátni). A vas nem átlátszó. A konyhasó szagtalan (az az nincs szaga). A víz híg vagy folyékony. Mi híg, folyékony még? A kova szilárd. Mi szilárd még? A kova alakját megváltoztatni. Tehát a kova szilárd és kemény. Mi szilárd és kemény még?

5. §. Az üvegtábla könnyen eltörik, vagyis törékeny. Ha a krétát megakarod hajlítani,

eltörlik, vagyis törékeny. A vas kalapálás által meghosszabbodik, nyúlik vagyis nyulékony. A kés pengéje s az üveg sima. A téglá érdes.

6. §. Mondj valamit, a mi barna, gyulékony, nyulékony, hajlékony, illatos?

7. §. Éles lehet a kard, bárd, szél, szem, szó. Mi lehet, vagy mi valóban savanyu, fekete, széles, magas, mély, súlyos (nehéz), csendes, gazdag, fris, üres, világos? (Írásban)

8. §. A miben savany van, az savanyu. A mi magas, annak magassága van. A minék súlya van, az súlyos, (savany, savanyu; magas, magasság; súly, súlyos).

Alkossatok hasonlókép más szókat ezekből: nyomor, keser, édes, tűz, lap, hegy, váll, dér, hatalom, kő, lakat, kalap stb.

9. §. Magas — alacsony; nehéz — könnyű: gazdag — szegény. Írjatok írókönyvetekbe ily ellentéteket! (Erős — gyenge, tiszta, szorgalmas stb.)

10. §. A teke és henger gömbölyű, de mégis mi különbség van köztök? (Szemléltessék mind a kettő!)

11. §. Mi lehet vagy mi valóban sűrű (tömött), sima, bordás, tojásdad, hegyes, tompa, szegletes? (Írásban.)

12. §. A ki mással jót tesz, az jótekon y. (Kártékony.) Kit mondotok könyö-

rületesnek-, haragos-, takarékos-, szemes-, kétszinűnek? (Írásban.)

13. §. A személyek, állatok és tárgyak tulajdonságait (a fa magasságát a toronyéval) összehasonlíthatni, p. a torony magasabb mint a fa, a szamár kisebb mint a ló. A hegy magasabb mint a domb vagy halom; a domb alacsonyabb mint a hegy. Kovával megkarcolhatom a krétát. A kova tehát keményebb a krétánál. A kréta puhább a kovánál. Az arany nagyobb értékű (értékesebb) az ezüstnél. — Az ezüst kevésbé értékes, mint az arany. Az itatóspapír érdekesebb az írópapírnál. Nyáron hosszabbak a napok mint télen. Magyarország termékenyebb mint Dalmátország. Ferencz császár később és tovább élt mint József császár.

Írjatok könyvetekbe több ily összehasonlítást! Olvassátok a 38-ik olvasmányt s tanuljátok be!

14. §. Ha a meszet, krétát és alabastro-mot összehasonlítom, azt találom, hogy a mész is fehér, a kréta is fehér, az alabastrom is fehér. De a kréta fehérebb mint a mész, az alabastrom ismét fehérebb mint a kréta. Tehát hármuk közt az alabastrom legfehérebb; vagyis benne a fehérség legnagyobb fokban (mértékben) van meg. Szinte így: Andor szorgalmas, Károly szorgalmasabb, Ferencz legszorgalmasabb.

15. §. E szerint három foka van az özsze-hasonlításnak; az első alapfok (fehér, szorgalmas); a 2-dik közép fok (fehér ebb, szorgalmas abb); a 3-dik fölső fok (legfehérebb, legszorgalmasabb). Tarka — tarkább, görbe — görbébb, deli — delibb vagy deliebb, úri — úribb vagy úriabb; szomorú — szomorúbb v. szomorúabb; keserű — keserűbb v. keserűebb; szörnyű — szörnyűbb v. szörnyebb v. szörnyűebb; barnaképű — barnábbképű; okos — okosabb v. okosb; igaz — igazabb v. igazb; első — legelső; alsó — legalsó stb.; jó — jobb; sok — több; szép — szebb; kis, kicsiny — kisebb; nagyocska, nagyobbacska stb.

(Figyelmeztessenek az ékvesztés, hangnyelés- s hangeserére. Első nyelvgy. és olv. könyv 145. l. 28. §.)

Néha így is szólunk: „az oroszán legeslegerősebb állatt” vagyis a legerősebbnél is erősebb. A legesleg túlzófokot jelent.

16. §. A 32-ik olvasmányból írjátok ide a mellékneveket és fokragozzátok azokat!

17. §. Hasonlítsátok össze p. némely utcák hosszát, utak szélességét, épületek nagyságát, növények, fák magasságát! Melyik kereszt a legmagasabb?

18. §. Mely virágok illata kedvesebb a többiénél? Hasonlítsátok össze a hold világát a napéval! Hasonlítsátok össze némely tárgyak keménységét!

19. §. A pinczében akkor van legsötétebb, mikor (idekinn) legvilágosb van; legmelegebb, mikor leghidegebb; leghidegebb mikor legmelegebb van.

20. §. Az íróvessző a kötőtűhöz képest vastag; de a karomhoz képest vékony. A tárgyat vastag — vékony, magas — alacsony, széles — keskeny stb.-nek csak akkor mondjuk, ha más tárgygyal összehasonlítjuk. (Példák.)

21. §. Visegrád vidéke igen szép. A Tiszában fölötte sok hal van. A fűlmile éneke rendkívül kellemes. A méhek munkája igen-igen figyelemre méltó. Pál az éneklésben kevésbé jártas.

Ezen szókkal igen, fölötte, rendkívül, igen-igen, módfölött, szerfölött, szörnyű, kevésbé a tulajdonságok nagyobb kisebb foka fejeztetik ki.

22. §. Némely melléknevek, p. holt, arany, ezüst stb. nem veszik föl a fokragokat.

23. §. Láb — lábak, kép — képek, pad — padok, kert — kertek, bőr — bőrok, fa — fák, kefe — kefék, hordó — hordók, vessző — vesszők, koszorú — koszorúk, fésű — fésűk. Tehát a többesszám ragja: a k, ok, ek, ök, (hangnyelve) k is.

Ezen többesekben, fej—ek, jel—ek, kép—ek stb. másképp hangzik a többes rag *e*-je mint ezekben: szem — ek, ember — ek. (Emezt zárt

e-nek nevezik s helyes kiejtésére jól kell vigyázni).

24. §. A többes számot még úgy is kifejezhetni, ha a főnév elé ezen szókat tesszük: két (kettő), három, négy stb. sok, több, néhány, elég, kevés, tömérdek; p. három könyv; sok, több ember. (Határozott és határozatlan számnevek.)

25. §. A főnév némelykor nem veszi föl a többes ragot, p. a juh hasznos állat; a buza drága; lencsét eszem; — de igen ezekben: a juhok döglenek; a buzák, rozsok szépek.

Én és te egyek vagyunk (legbensőbbben egyesültünk).

N é v m á s o k.

26. §. A személyes névmások, egyesben: én, te, ő; többesben: mi vagy mink, ti vagy tik, ők.

A személyes névmások tárgymutatója: engem v. engemet, téged v. tégedet, őt v. őtet; minket (bennünket), titeket őket. — Többi viszonyaikat az egybirtokú személyragos névrágok- és utók fejezik ki, p. E kérdésre: hol? benn-em, -ed, -e, -ünk, -etek, -ők; nál-am, -ad, -a, -unk, -atok, -ok; E kérdésre: hová? bel-ém (bele-em), bel-éd, bel-é v. bel-éje stb.; rá-m (ra-am), rá-d, rá v. rá-ja, rá-nk stb.

E kérdésre: h o n n é t ?

Belől-em, -ed, -e, -ünk, -etek, -ők; ról-am, -ad, -a stb.; től-em, -ed, -e stb.

Továbbá :

Nek-em, -ed, -i, -ünk, -tek, -ik-; ért-, -em, -ed, -e stb.; vel-em, -ed, -e, -ünk, -etek, -ők.

Névutókkal :

Alatt-am, -ad, -a, -unk, -atok, -ok; ben-nem, -ned, -e; ben-nünk (ben-nünket), ben-netek (ben-neteket), ben-nök; — fölé-m, fölé-d, fölé-je, föl-énk stb.

27. §. Nagyobb nyomósság kedveért a személyes névmás is eléjük tétetik, p. én velem, te alattad, ő hozzá stb.

28. §. Némelykor a személy cselekvése magára ugyanazon személyre tér vissza, s akkor a személy ezen névmással mondatik ki: magam, magad, maga, magunk, magatok, maguk, p. eszem magamat; megütötte magát; a tükörben magadat látod stb. (visszatérő névmások). — Nyomósság kedveért en-magam v. ennenmagam, tenmagad v. tennenmagad, önmaga v. önnönmaga, min- v. minnenmagunk, tin- v. tinnenmagatok, ön- v. önnönmaguk.

Magam könyve, magad dolga, maga baja.

Magam vagyok itthon = egyedül vagyok
= csak magam = csak egyedül magam vagyok

ittthon; — magát a császárt láttam; önmaga Jézus mondja.

(Magam tapasztalása = en- v. ennentapasztalásom, tenszavad, önvétke, minakaratunk, tinkéréstek, önhibájok.)

Magadat ne dicsérd; mert a ki dicséri magát, annak kicsiny a becse nálam.

29. §. A pórias kend, és bizodalmas maga helyett ön-nel vagy kegyed-del szólítunk meg másokat, s akkor levelekben e szókat: ön, kegyed nagy kezdő betűvel írjuk.

Édes Barátom!

Leveledet egy pár percz előtt kaptam, s felelek is rá azonnal. Sajnálom, hogy most nem mehetek hozzád. Atyám t. i. ma délután magával visz Pestre, hogy ott a külföldi állatokat megnézzük. Ne mulaszd el atyádat ugyan e végett megkérni. Ha jóvá hagyod, még ebéd előtt elmegyek hozzád. De ha nem találod jónak, írd meg.

Isten velünk! Vagyok

igaz barátod
N. N.

Kedves Nagybátyám!

Ön nekem nagy örömet szerzett. T. i. már régóta vágytam rajztáblának birtokába jutni,

és ohajtasom Önnek szivességéből tegnap váratlanul teljesedett. Ma már egy ív papírt ráhúztam, s a táblát magammal vittem iskolába. Ezen ajándékot Önnek igen szépen köszönöm. Szüléim is, kiket Ön szives volt köszönteni, köszönetet üzennek Önnek.

Benső tisztelettel és szeretettel vagyok

Önnek

háladatos unokája
N. N.

Édes Szüleim!

Boldog új évet kívánok és szivből köszönöm Önöknek mindazon jót, melyben a múlt év folytában engem részesítettek. Én ez új évben minden erőmből azon leszek, hogy engedelmességem- és szorgalmammal Önöknek sok örömet szerezzek. Naponként kérni fogom Istent, hogy Önöket egészségben még sokáig éltesse.

Engedelmes fiok
Miklós.

30. §. Írjátok le jól ezen leveleket!

31. §. Keressétek ki ezen levelekben a személyes névmásokat.

Birtokos névmások.

32. §. Azon könyv, melyet vettem, e nyém; ha más is fizetett hozzá, miénk.

Az én, te, ő, mi, ti, ők-ből lesz, egy birtok; enyém, tied, övé, mienk, tietek, övék;

Több birtok: enyéim, (nem pedig enyimek) tied, övéi, mieink, tietek, övéik.

Rendesen ragoztatnak, p. enyéomé, enyéomének, enyéemtől stb.

Mutató névmások.

33. §. Némely névmások bizonyos személyre vagy dologra emlékeztetnek, utalnak. P. ha Radeczkyről, a hadvezérről van szó, elmondhatni róla: ez ugyan nagy kort ért. Ha valaki kérdezi, melyik az atyám háza, rámutatván, ha közel van, felelem: ez, ha távol van: az —, s ezek mutató névmások.

Ilyenek még: amaz, ugyanaz, azon, imez, ugyanez; — továbbá: oly, olyan, olyas, amolyan, olyatén, olyatán, ily, ilyen, ilyes, emilyen, imilyen, ilyetén.

Rendesen ragoztatnak, csak hogy a z végbetű a rag kezdő mássalhangzójával hasonul, p. azé, annak, akkor, ahhoz, erre,

ettől, erről. De az-zal, ez-zel, azzá, ez-zé; ad-dig, ed-dig.

34. §. A tölgy-és fenyőfa magasra nőnek, ez a tűlevelesek, az a lombosak közé tartozik. Ez a közelebb-, az a távolabb tárgyra mutat.

Visszahozó névmások.

35. §. Mi atyánk, ki mennyekben vagy; — Azon ember, ki tegnap jött hozzánk, ma el fog menni. — A virág, mely még tegnap szép volt, már fonnyad. — Azt adj, a mi van. Itt a ki, mely, mi, visszahozó névmások, mert az előttök megnevezett v. gondolt személyeket v. tárgyakat hozzák vissza emlékezetünkbe, azokra utalnak. Ide tartoznak még: milyen, minő, minemű. Így is használtatnak: a ki, a mely, a mi, a milyen stb. p. Az Isten megbünteti azokat, a kik bünt tesznek; azon könyvet, a melyet tegnap vettem, elvesztém, elhiszem, a mit mondasz.

Ezen példák is mutatják, hogy a ki személyre, a mely bizonyos meghatározott dologra, a mi határozatlanra s a mily, minő stb. tulajdonságra vonatkoznak.

Rendesen ragoztatnak, p. kié, mié, melynek, melyeket stb. — a mi a birtokos ragokat is fölveszi: mi, mim, mid, mije stb.

Kérdő névmások.

36. §. Ki v. kicsoda tette ezt? Mi v. micsoda v. mely, melyik? mennyi? Mily ember vagy te? — A ki, kicsoda személyre, — a mi, micsoda, mely, melyik, dologra, — mily minőségre, — mennyi-hány tömegre, számra vonatkozó — kérdő névmások.

Rendesen ragoztatnak. De a mennyi, annyi, ennyi, hány, — mindnyája-nak többesé mennyien, annyian, ennyien, hányan, mindnyájan.

Határozatlan névmások.

37. §. Kiki, akárki, valaki, neki, akármely, valamely, némely, akármelyik, valamelyik, némelyik, akármi, valami, némi, senki, semmi, mindenki, akárkicsoda, akármicsoda, egyvalaki — határozatlan névmások. — Melyek vonatkoznak személyre, melyek dologra, könnyű kivenni.

Ragozásuk rendes, p. kiki, kiékié stb. akárkinek. valakiért stb. — Az ik végzetűek fölveszik az egybirtoku többes személyragokat; némelyikünk, némelyiktek v. némelyitek, némelyikök stb.

Második Fokozat.

A szók tartalma (jelentése). *)

Jár.

38. §. Lassan járj, tovább érsz. Mindig jár a szája mint az üres malom. Átjárt a hideg. Átjárom az eszedet. Alant jár az elméje. Tolnát, Baranyát bejárta. Lomhaság és szükség együtt járnak. Eljár a szája. Eljár az idő. Tisztében jól eljár. Jól jársz! Kijár a fizetése. Ez a beszéd most megjárja, de idővel lejárja magát. Messze jár tőle, mint Makó Jeruzsalemtől. Pórul jár. Ha megkezdik a szalonnát, rájárnak. Nem azé a madár, a ki utána jár. Pénzemből egy forint jár vissza. A dolog végére jár. Magad eszén járj, mert ha mások szaván jársz, megjáród. Tábort járnak. Hadjárat.

*) V. ö. Első nyelvgy. és Olv. könyv 116. lap (láb) — és 117. (kéz).

S ü l , s ü t .

39. §. Bele sült a beszédbe. Bénsült a kereskedésben. Ne nyúlj a töltött puskához, mert elsülhet. Elsült az akarata s így nem sült fel vele. Kisült rá a lopás. Rajta sült a gyanú. Sületlen tréfa. Tervével fölsült. Sületlen beszéd, olyan mint a sületlen kenyér. Lesütötte szemét. Nyélbe sütötte a dolgot, Kisütötte a dolgot.

T a r t .

40. §. Addig tart a barátság, míg zsiros a konyha. Embernek embertől mindig kell tartani. Föltartja az orrát. Fölfelé, lefelé tart. Eltart a föld, csak legyen mit ennünk. Magasan tartja a portékát. Haragot tart. Titkot tart. A törvényhez tartsd magadat. Jobbra tarts. Jól tartottak bennünket. Kitartották a lakodalmát. János Pált semminek sem tartja. Megtartjuk az ünnepet. Megtartja szavát, szinét, Neki tartja a puskát. Összetartanak. Rátartja magát. Szemmel tartsd végezelodat. Jobb bizony mi velünk tartson egyet!

S z e m .

41. §. Szembeszállani valakivel. Szemébe mondani. Szembeszökő dolog. Szemére vetni,

hányini. Görbe szemmel néz: Szemet szúr. Kinyílt a szeme. Kitörlötték a szemét. Szemedbe nézek. Szeme szája eláll.

A l a p.

42. §. A háznak van alapja. Ha az építőmester házat akar építeni, előbb az alapját teszi le. A kő, melyet először letesz, alapkö. Mély és szilárd legyen az alap, hogy a ház erősen álljon. Szerencsédnek ifjúságodban vedd meg az alapját. Legyen alapja beszédnek = Alaposan beszélj.

Dolgozik.

43. §. Az emberek a mezőn szántnak, vetnek, aratnak, az erdőben levágják a fát; a tengerben s folyamokban halásznak; a tengeren és folyamokon a jószágot elszállítják. A falukban és városokban kovácsolnak, gyalulnak, fonnak, szőnek, festnek, írnak, számolnak, varrnak, kötnek.

Ezek mind dolgoznak. Minden ember, a gazdag szinte mint a szegény tartozik dolgozni. A dolog nemcsak kenyeret szerez, hanem vidámmá s elégedetté is tesz. A dolog becsületére válik az embernek és Isten előtt kedvessé teszi, ha azt Isten dicsőségére végzi. Üdvöztünk is parancsolja, hogy imádkozzunk és dolgozzunk.

Az emberek egymás kezére tartoznak dolgozni; egyik a másik után él, egyik a másikra szorul. A csizmadia p. másoknak dolgozik, viszont az ő számára dolgozik a pék, mészáros és mások. A legkisebb könyvön is többen dolgoztak. Egyik írta azt, mi bele van nyomva, a nyomással pedig többen foglalkoztak. A nyomdásznak szükséges a sajtó, papír, festék stb. Azután a könyvkötő s könyvárus kezébe jő.

A dologért fizetett pénz, díj. A minő a dolog, olyan a fizetés. Ki dolgoz föl fát, bőrt, gyapjút, lent, kendert, vásznat, vasat? (Írási föladvány.)

A dologszerető örömet dolgozik. Dolgotlan az, kinek nincs dolga; dolgotlan, ki nem akar dolgozni.

44. §. Írjátok le ezt, s a főneveket húzzátok alá.

E s i k.

45. §. Minden test (nehéz) súlyos, s azért leesik. A fölhajított test visszaesik a földre. Ha a víznek csekély esése van lassan foly, Télen hó esik. Az alma nem messze esik fájától. Mit tegyen az, a ki elesett? Terhére esik. Kétségbe esik. Az igaz is hétszer esik el napjában. Mármi minden jótól el-estünk. Elesett a marha. A gabna ára majd

fölmegy, majd leesik. Az éhes embernek jól esik az étel. Neki estek az aratásnak. Az ügyesnek jól esik ki dolga. Rám vagy rajtam estek a tolvajok. Te ugyan talpra esett fiú vagy. Megesett dolognak felejtés a vége. A mi egyen megtörténik, másikon is megeshetik. A nyomorulton megesett a szívem. Hivatalából kiesett. Átesett a bajon. A katona foglyul esett. Ez ugyan esetlen épület, esetlen dolog.

V e s z.

46. §. A kárnak elejét veszi. Ne vedd el másnak az idejét. A malacznak vérét vették. Neki veszi magát, s az ellenségen erőt vesz. Jól szemre vedd, a kivel barátkozni akarsz. Vedd szivedre a dolgot. A farkas a sűrűbe vette magát. A fagy megvette a gyümölcsöt. Vedd elő az eszedet, vedd észre magadat. Ez a borjú hitvány volt, de már fölvette magát. Bolondtól mindent föl lehet venni. Rávette a lopásra.

A d

47. §. Adj alamizsnát! Nyáron minden bokor ad szállást. A tehén tejet ad. Egy kereszt hány mérő gabonát ad? Ha szavadat adod, tartsd meg. Adj neki jó szót. A be-

tegnék beadják az orvosságot. A rossz gyermeket beadják a tanítónak. A gonosztevőt föladják a törvényszéknek. Az ételt föladják az asztalra. Az engedetlen cseléden kiadnak, ha meg nem adja magát. A leányt férjhez adják. A jegyeseket összeadja a pap. Ráadom magamat a megkérlelésre, nehogy továbbadjanak rajtam. Azon légy, hogy nagyobb legyen a bevétel, mint a kiadás. Igéret adományt vár. Adós fizess! — Szabad-e adót adni a császárnak kérdék a farizeusok Jézustól. Ő pedig felele: adjátok meg a császárnak, a mi a császáré, és Istennek, a mi az Istené.

Áll.

48. §. Egyenest illik állani. A templom előtt keresztfa áll. Az óra áll. Beáll a tavasz, nyár, stb. Télen beáll a Duna. Beállott a szolgálatba, s azonnal dolognak állott, kiállotta a hideget meleget, s ki sem állott a dologból, míg meg nem állították. Elállott a szava. Elállott a szavától. Az utonállónak útját állották. A makacsokhoz állott és ellent állott a rendőröknek. Kiállotta a büntetést s a katonák közé állott, s egy ideig megállta a sarat. De ismét neki állott a gazságnak és végre odább állott. Rajta állott jónak lenni; kérték is, de nem állott rá. A katonaruha jól állt neki.

F o g.

49. §. Fogja magát s elmegy. Te is barátod mellett fogsz. Nem fog rajta a szó. Kérdőre fogták s kifogtak rajta. Neki fog a dolognak. Kezet fogott velem. Nem fogja rozsdá az aranyat. Pártját fogja. Nem tudja, mihez fogjon. Ráfogták a lopást. Hozzá fogott az evéshez. Hamis fogással élsz! Ráfogták a dologra is.

S z e d.

50. §. Megszedi magát. Rászedték őt. Ránczba szedtek téged. Összeszedi magát.

R á.

51. §. Rávénülnek a gyermekek. Ráillik a mondat. Rávallott a bűntárs. Rátartja magát. Rámondja. Rágyújt. Rákezd. Ráér sétálni. Ráért a rossz kívánság. Ráfér a szidás. Rászedték, rábirták, vették; ráparancsoltak.

N é v.

52. §. Jó, rossz, panasz néven veszi.

Ü t.

53. §. Így jobban üt ki a dolgunk. Jóra ütött ki a vállalat. Beütött neki a szerencse.

A rablók agyonütötték. Atyjára ütött. Kiütött a családból, vagy elüt a többitől. Száz forint üti a markát. Fölütött katonának. Helyreütötte a kárt. Beütött az éhség. Tábort ütöttek. Megüti a mértéket. Fölütötte az orrát. Dobra ütötte a titkot. Ráütött az ellenség. Ráüti a pecsétet.

Éles és életlen.

54. §. A kés, olló, kasza, sarló, metsző eszközök, azért szükséges, hogy élesek legyenek. Életlen késsel nem metszhetni. A borotva sokkal élesebb, mint az evőkés; ez kevésbé éles mint a tollkés. A katonák kardja élesre van köszörülve és fegyverökben éles töltés van, mikor háborúba mennek. A sasnak éles szeme van, a vakandnak pedig éles hallása. Az éles eszű ember mindent könnyen és sebesen fog föl; bármily csekélységet is észre vesz; jól megkülönböztet mindent: azért eszesnek mondják. Az éles nyelv mély sebet üt rajtad. Az éles elméű-nek ellentéte tompa elméű. — A borotva éle is eltompul.

A szöllőt megmetszik. A könyvet körülmetszik. A birkát lemetszik. A madzagot elmetszik. A füzött könyvet fölmetszik.

A tű hegyes. Némely madarak csőre is hegyes. Ostorhegy. Kardhegy. Késhegy,

Lábhegyen jár. Tűhegyre szedte beszédjét. — A tűr hegyes, de Gömör vármegye hegyes. Ez utolsó mondatban a hegyes és hegyes közt mi különbség van?

N ő.

55. §. Mindnyájan kicsinyek és gyöngék voltunk. De ettünk, ittunk vagyis táplálkoztunk, s így erőre kaptunk. Lassanként nagyobbak és erősbek lettünk, — azaz megnőttünk s nővünk még mindig. — Az állat is nő, a növények is nőnek, a légből és földből kapván a táplálékot.

Körmeinket ne növeszszük nagyra, hanem vagdaljuk el. A növendékfa nagy gondot kíván. Ki csak ismeretekben növekedik, de jószágban nem, az hátra megy inkább, mint előre. Mi ültetünk, öntözünk, de a növekedést Isten adja.

Nő, növény, növendék, növekedik, növekedés.

56. §. Mely származékokban van itt hangrövidítés?

K é z.

57. §. Nevezd meg kézujjaidat! Mit mondunk kézzelfogható-nak? Kik tartanak kézfogást? Mit nevezünk kéziratnak? Kéz-

műnek? Nevezd meg néhány kézmivest! Mit jelent az, mikor két ember kezét fog? Ki szokott maga helyett kezet állítani? Kezes fizess! Kezet foghatnak = egy cseppel sem jobb egyik a másiknál. Az elveszett jószág kézre került. A keztyű télen szükséges. A kezkenő összetett szó. Egyik kéz a másikat mossa. Más pénzét kezelni bajos. A mit jobb kezed ad, ne tudja a balod. Van-e a kéznek feje? (L. az Első nyelvgyakorló- és Olvasókönyvet 105-ik olvasm.)

Rokonjelentésű szók.

58. §. Az uton kocsival is járhatni, az ösvényen csak gyalog. A házsorok közti út utcza. Bevágom az utadat, utadat állom. Ne járj görbe uton. Legjobb az egyenes út. Mi nem egy uton járunk. Utad volna s ösvényt keressz.

59. §. Az üreg általában bármily üresség; a lyuk valami hézag; a barlang földalatti terjedelmes üreg; a verem a földbe függélyesen mélyedő üreg, s rendszerint emberek készítik; az odú fában, fogban stb. levő üreg.

Mi az: ha hozzá adsz, fogy; ha elveszesz belőle, nő? — Könnyű kis lyukat bedugni. A ki másnak vermet ás, maga esik bele.

60. §. Eldődeink, elődeink, őseink azok, kik rendesen hazánkban, korábban éltek mint mi. Eldődeink különösen, kiktől mi származunk; — elődeink, kik a mi hivatalunkat viselték vagy jószágunkat birták. Őseink, azon eldődök, kiknek mi utódaik vagyunk, ha nem is vér szerint.

61. §. Az eszélyes oly ember, ki kétes esetekben meg tudja választani, mi rá nézve legtanácsosabb, legüdvösebb. A ravasz az, ki alattomos csalfalkodással tud magán segíteni, p. a róka. — Furfangos, a ki bajban levén, magát vagy tetteit ravaszul tudja forgatni; fortélyos pedig az, a ki ügyes, vagy ravasz fogásokkal kisegíti magát a bajból.

62. §. A dolog erőfeszítéssel parosult működés. Dolgot a marhák is tesznek. — A munka a dolog által kiállított eredmény. — A foglalkozás mindazon folytonos dolog, melyet valaki véghez visz.

Hamar munkában kevés jó szokott lenni. Hasznos munkának nincsen fáradsága. Dolog után édes a nyugalom. Nem minden dologatlan dologtalan. Dologtevő vagy dolgozónap ellentéte az ünnep- és vasárnapnak.

63. §. Szegény az, ki kevéssel bir ugyan, de mégis annyival, hogy szükségeit

fedezheti. A ki pedig annyival sem bír, az szűkölködő.

Jószántából tesz az, kit nem kelle rá kényszeríteni; szívesen tesz az, ki jó indulattal tesz; örömet, ki gyönyört is érez abban, hogy teheti.

64. §. Mi különbség van a hitvány és haszontalan — a szemetlen és szemtelen szók értelmében?

Harmadik Fokozat.

A mondat és föltevény.

I. Az egyszerű szűk mondat, és részei.

65. §. István figyelmez. Pál szorgalmas. A nap világít. A csillag ragyog. A rózsza illatozik. A kutya állat.

A mondatban vagy személyről, vagy más valamiről mondunk, — állítunk valamit.

Az első mondatban Istvánról, — a másodikban Pálról, — a harmadikban a napról, — a negyedikben a csillagról, az ötödikben a kutyáról mondtunk valamit.

Istvánról mondtuk, hogy figyelmez, Pálról, hogy szorgalmas, — a napról, hogy világít, — a csillagról, hogy ragyog, — a rózsáról, hogy..., — a kutyáról, hogy állat.

Tehát a mondatnak két része van; az egyik, melyről . . . , a másik, melyet . . .

66. §. A mondat azon részét, melyről valamit mondunk, alanynak, azon részét pedig melyet róla mondunk (állítunk) — állítmánynak nevezzük.

Melyek a fönnebbi mondatokban az alanyok? az állítmányok?

Ezek: én tanulok, te írsz, ő énekel, mi stb. — mondatok; — de a névmás elhagyásával is mondatok (tanulok, írsz, énekel, vigyázunk stb.), mert világosan érteni, hogy nem te vagy ő, hanem én tanulok stb.

Isten adta az embernek a nyelvet. Az ember nyelv nélkül nem beszélhetne. Az állatok nem beszélhetnek.

Méhek készítik a viaszt. A viasz méhek által készíttetik. Sebes folyamban fürdeni veszedelmes.

Melyek ezekben az alanyok? az állítmányok?

Ki- v. miről? mi állíttatik?

67. §. A kéz testünk tagja. A hazudság vétek. Isten a jókat szereti.

Keressétek föl ezekben — azután.

Keressétek föl a dolgozik 43 §-ban az alanyokat!

Az 51-ik olvásmányban (A tehén), melyek az állítmányok? (Háziállat . . .).

Az alany és állítmány főrészei a mondatnak. De a többi részeivel is ismerkedjünk meg.

II. A bővített mondat.

68. §. Lassu víz partot mos. A meleg eső fölfrisíti a növényeket. Hunyady János jeles magyar hadvezér volt.

Ezek — (lassu, meleg, jeles magyar) melléknévvel — bővített mondatok.

A hollónak tolla fekete.

Itt a toll birtokjelentő főnévhez a birtokvonzó ragos hollónak adatott. (Vagy: A holló tolla fekete.) A sas csőre horgas. Az ember lelke halhatlan.

69. §. Kinek? minek? (Tulajdonító raggal.) János adott tanácsot Péternek. Engedj az okosabbnak. A mértékletlenség árt az egészségnek. Szót fogadj tanítóidnak, ők téged stb. . . . Itt a tulajdonító-ragos Péternek, okosabbnak, egészségnek, tanítóidnak bővíti a mondatot.

70. §. kit? mit? (Tárgymutató raggal.) A fa árnyékot vet. A szorgalmas gazda gyümölcsfát ültet. A földmives lekaszálja a fűvet.

A vet igének kiegészítője a tárgymutató ragos árnyékot. Melyik az ültet, lekaszálja-e?

71. §. Hová? kibe? mibe? (Beható raggal.) A nyúl az erdőbe futott. A vigyázatlan hajba keveredik. Esztergomba utazom. Tolnába (vármegyébe), Tolnára (városba) megyek. Beszéded szeptet ütött a fejembe. Ne vágj más beszédébe.

72. §. Kiben? miben? hol? mikor? (Benmarasztó raggal.) Jánosban sok jó van. Bújában meghalt. Jóban törd a fejedet. Most iskolában vagyok. Az almafa májusban virágzik. Ez a

ház pusztulóban van. Jártamban keltemben sokat fáradtam. Budán, Pesten (a városban), Pozsonyban voltam; Pestben (vármegyében) lakom.

73. §. **Kiből? miből? Honnét?** (Kiható raggal.) Károlyból nem lesz katona. Eleink Ázsiából jöttek. Az ember testből s lélekből áll. Esztergomból, Kalocsáról, Pestről (városból) — Pestből (vármegyéből) jövök.

74. §. **Kihez? mihez?** (Közelítő raggal.) Barátomhoz sietek. Közelít a városhoz. Kiki maga fazekához szít.

75. §. **Kin? min? hol?** (Állapító raggal.) Mátyáson sajnálkozunk. Összevesztek a konczon. A gólya háztetőn fészkel?

76. §. **Kinél? minél? hol?** (Marasztó raggal.) A gyermekek szüleiknél laknak. Nincs szebb virág a rózsánál. Mohácsnál veszett el Lajos király.

77. §. **Kire? mire? hová?** (Fölható raggal.) Istenre kérlek. Hajts a jó szóra. A gólya vándorútra kel . . .

78. §. **Kiről? miről? honnét?** (Leható raggal.) Barátodról ne feledkezzél meg. Járásodról ismertem rád. Budáról kaptam levelet.

79. §. **Kitől? mitől?** (Távolító raggal.) Mindnyájan Ádámtól eredünk. Megszabadultunk a bajtól.

80. §. **Meddig?** (Határvető raggal.) A Tiszáig futott. Még négy évig járok iskolába.

81. §. **Kiért? miért?** (Okadó raggal.) Imádkozzunk szüleinkért. Meglakolsz roszaságodért.

82. §. **Hogyan? mikép?** (Mutató raggal.) Péter társul jött velem. Palástul vedd föl dolmányodat.

83. §. **Mivé? (hová?)** (Fordító raggal.) Jézus a vizet borrá változtatta. Györre, Fehérvarra megyünk.

84. §. **Kivel? mivel?** (Segítő raggal.) A jó jóval szövetkezik. Nem fér meg szomszédjával.

85. §. **Miképen? mikép? miként? (hogyan?)** (Hasonlító raggal.) Semmiképen (v. semmikép) sem bírok vele. Szent Pálként a ki nem dolgozik, ne egyék.

86. §. (Tömegesítő raggal.) Bátyám fias-tul eljött. Egész falustul oda vagyunk. Az ellenség seregestül elveszett.

87. §. (Osztó raggal.) Csak garasonkint adja ki béremet. Kettőnkint menjetek.

88. §. **Mikor?** (Idő raggal.) Tavaszkor minden új életre serken. Őszkor szüretelünk.

89. §. **Hol?** (Helyraggal.) Györött élénk gabonakereskedés, — Fehérvárott nagy lóvásár van.

90. §. Névutós bővítések,

a) Helyhatározó értelműek, e kérdésekre: hol? hova? honnét?

A kert alatt foly a patak. Almám az asztal alá gurult. Vedd föl almádat az asztal alól. Alattam, alám, alólam stb.

A ház elé, — előtt állot; az ellenség elől futott. Elém .. előttem .. előlem ..

A templom felé ment; — Mátra felől fű a szél. Felém .. felőlem ..

A ház fölé repült. A kép fölött függ az óra stb. (L. Első nyelvgyakorló és Olvasókönyv 153. lap.)

Öcsém által üzentem. Pesten alul van a Rákos. (L. u. o.)

91. §. Bővítések határozókkal. Állandóan jó légy. Felelj okosan, bátran, de alázatosan. Pál későn jött iskolába. Miket tanítód mond s mutat, jól megjegyezd mindazokat. A gyémánt igen drága. Az elefánt nagyon erős. Az ég gyakran borús stb.

Ezen kérdések: hol? hová? honnét? a helyet, — ez: hogyan (hogy), miképen, mikép? a módot; ez: miért? az okot — határozzák meg.

A könyv itt van. A kutya ott fekszik. — Atyám tegnap jött meg. Anyám ma érkezik haza. Most ismert rám. Isten szeme mindig vigyáz ránk. János hangosan

beszél, Péter l a s s a n. Pál jól számol, Péter szépen ír.

Keressétek ki ezekben a határozókat! Hogyan kell az iskolában ülni? olvasni? felelni? . . .

92. §. Írjátok le némely állatokról mondatokban, hol laknak (vannak)? némely növényekről, hol teremnek?

93. §. Írjátok le mondatokban, miből vannak némely tárgyak készítve?

94. §. Írjátok le, mire használunk némely eszközöket?

A névelő.

95. §. Az ember halandó. Az oroszlán állat. A fa növény. A tűz éget. Itt minden emberről, oroszlánról, fáról, tűzről szólok, s azért így is mondhatom: Minden ember stb.

Ezekben tehát általában határozott az alany, s ezen határozottságot a névelő fejezi ki: Az ember . . .

96. §. Papirost szelek. Tollat metszek. Levelet írok. Itt nincs névelő, mert nincs meghatározva, különösen mely papirost, tollat, levelet . . . Nincs meghatározva a tárgy egyedileg. Így is lehetne mondanom: holmi papirost . . . tollat . . . stb. — De ezekben . . . A könyvet add ide. A levéllel már készen vagyok stb. már bizonyos meghatározott könyv- s levélről szólok, s azért van névelő.

97. §. Mátyás király igazságos volt. Budát és Pestet lánczhíd köti össze. Bánátban sok buza terem. Hideg szél fú Mátra felől. A tulajdon (egyed) nevek elé általában nem jár névelő, mert ezek magukban is határo-

zottak. — De mégis mondjuk: A Duna, a Tisza zavarodik.

98. §. Atyádat és anyádat tiszteljed. Könyvedet mutasd. Birtokragos név elé sem jár rendesen névelő.

99. §. Az arany érem, fém. A rózsavirág. Az alázatosság erény. Az állítmány elé sem teszünk névelőt.

Olvassátok a 85-ik darabot, s mondjátok meg, a hol van, miért van névelő.

100. §. Tudom (azt), mit gondolsz. Látnod (azt), hogy hibáztál! — A tárgymutatóragos névelő alattomban értetik.

101. §. Te levelet írsz, én nem azt, (de nem azon levelet, hanem csak hasonlóképen valamely levelet) írok.

A mily könyvet te veszesz, én olyan könyvet nem veszek. (A könyv nincs egyedileg meghatározva.)

A cselekvő és szenvedő ige.

102. §. A ló húz. Lajos tegnap az idegennek megmutatta az utat. A házat építik.

Itt a cselekvést valamely személy, vagy személy gyanánt vett tárgy teszi (a ló, Lajos, és még kik?..).

103. §. A tolvaj megbüntettetik. Lajos megdicsértetik. A ház építtetik.

Itt a cselekvés valamely személyen vagy személy gyanánt vett tárgyon történik. (A tolvajon, Lajoson, házon.) Ezek azon eselekvést szenvedik.

104. §. A személyek és tárgyak vagy cselekesznek, vagy szenvednek (őket vagy cselekvőknek, vagy szenvedőknek gondoljuk). Az ige is vagy cselekvő — (húz, megmutatta, építik), — vagy szenvedő (megbüntettetik, megdicsértetett, építtetik).

105. §. Cselekvő állapot: mutat, mutatja, mutatott, mutatta, mutatni fog, — fogja stb.

Szenvedő állapot: mutattatik, mutattatott, mutattatni fog stb.

A szenvedő ige cselekvőből lesz, ha ehhez atik, etik, tatik, tetik képzőt adunk, p. fog, fogatik, — kér, kéretik, — mutat, mutattatik, — büntet, büntettetik.

106. §. A földmives megtrágyázza a földet. A föld a földmives által megtrágyáztatik. A kutya őrzi a házat. A ház a kutya által őrizzetik. A földet megszántják. A föld megszántatik. Józsefet eladták. József eladatott.

Nem minden igéből lesz szenvedő ige. Nem lesz p. tanul, kerül, kel, mozog, török, gondolkozik, nyílik, éhezik, hiszik, világlik, szépül, virul s több igéből.

107. §. A bor megtörök. A ház elrongyollik (magától változást — cselekvést — szenved). — A mező kivirul, szépül (szépre változást — cselekvést — szenved). Ezen igékben mind a cselekvés, mind a szenvedés ki van némiképp fejezve. Azért ezek középigék.

108. §. A timár az állatok bőrét kikészíti. Először a bőrt folyóvízben kiáztatja, azután a bakra feszíti s vakarókésével levakarja róla a vastag husos-részeket. Rá meg besóztatik a bőr, és oltatlan mészben gödörbe tétetik, azután levakartatik róla a szőr. Továbbá dagasztóedénybe és rá csávába vettetik. Itt erjedésbe jő a bőr. Utána rudon megszáráttatik. Végre sajtóba teszi és kisulykozza.

Melyik ige (állítmány) vann itt cselekvő, — melyik szenvedő állapotban? — Van-e ezek közt közép ige? — Melyek itt az alanyok?

109. §. Írjátok föl, némely kézmivesek mit dolgoznak? . . .

110. §. Mit köszörülnek? fonnak? fehérítnek? mi arattatik, csépeletetik, őrltetik? — (Az életlen kés megköszörültetik.)

III. A kapcsolatos vagy összetett és összevont mondatok.

111. §. E mondatban: „Barátom halála engem nagyon megszorított” csak egy állítmány van (megszomorított); ez egyszerű mondat.

Ebben pedig: „Nagyon megszorított engem az, hogy barátom meghalt” két állítmány van (megszomorított és meghalt); ezek kapcsolatos vagy összetett mondatok.

Melyekben csak egy állítmány van, azok egyszerű mondatok.

Melyekben egynél több állítmány van, azok kapcsolatos vagy összetett mondatok.

112. §. A ki sebes folyóvízben fürdik, az nagy veszedelemnek teszi ki magát. Mi nem tudjuk, hány csillag van ez égen. Érezzük, hogy a lég égiháború után meghűvesedik. Némelyek azt vélik, hogy az égdörgés ártalmas. Tudom, hogy a villám agyon sújthat. Orvosok mondják, hogy éretlen gyümölcsöt enni nem egészséges. Tapasztaljuk, hogy télen a nap rövid. Azon eslédeknek, kikkel roszul bánnak, keserves az élete. Ha követ vetsz a vízbe, elmerül.

A tulipán virág ugyan, de illata nincs. A fák tápláló nedve a fa és kéreg közt szivárog föl; azért kiszárad a fa, ha lehámozzák. A régi magyarok a pompával és kényelemmel keveset gondoltak, hanem arra törekedtek, hogy vitézségben ellenségeiket fölülmulják.

Itt mindegyikben több állítmány van. Olvassátok föl mindegyik állítmányait! —

Az összetett mondatokban majd mindenkor alany is több van; A ki, — az. Mi, — csillag stb.

Ha kettőnél több mondat tételik össze, az állítmány is kettőnél több lesz, p. az utolsó két mondatban ezek az állítmányok: szivárog föl, — kiszárad, — lehámozzák. Gondoltak — törekedtek — fölülmulják.

113. §. Néha két, sőt, több mondat is egybevonatik, p.

A főúteza hosszú.

A főúteza széles.

Egybevonva: A főúteza hosszú és széles.

A hold a föld körül jár.

A föld a holddal együtt a nap körül jár.
Egybevonva: A hold a föld körül s a föld a holddal együtt a nap körül jár.

Ezen mondatban a két külön (egyszerű) mondatnak közös állítmánya (jár) csak egyszer fordul elő.

Bontsáto k föl ezen egybevonot mondatokat: Ábrahám soká és boldogan élt. Ábrahámot Isten sok nyájjal, arannyal és ezüsttel megáldotta. A süldisznó erdőkben, cserjék közt és bokrokban lakik.

Az „és” rendszerint nem kétszer, hanem csak egyszer írjuk, az első „és” helyett pedig, mint itt az „erdőkben” után, vesszőt teszünk.

Az összetett szókat is egybe lehet vonni, p. arany- és ezüst-gyűrűk. Jobb és baloldalam. Pénz-, levél- és könyvtár.

K ö t s z ó k.

114. §. A kő elmerül a vízben, mivel (mert) súlyosabb a víznél. A kertész károhoz kötozi a facsemetéket, hogy egyenest nőjenek. Mindegyikünk tudja, hogy télen a nap rövid. Minthogy megigérkeztél, vártalak. Ismered a veszedelmet, tehát kerüld. Azért mondom, hogy tudd. Adj még ahhoz, a mit már adtál. Ne csak addig légy jó, míg szem előtt vagy. A tyúk nem úszhatik, mert nincsenek úszhártyás lábai. Az igazmondónak van becsülete, de a hazugnak nincs (vagy a hazugnak pedig nincs). Az idő drága, tehát ne pazarold. Jóllehet az út jó, mégsem mehetünk sebesen, minthogy nagy teher van a kocsin.

A mivel, hogy, minthogy, tehát, azért, még, míg, de (pedig), tehát, jól-lehet, mégsem — összekötik a mondatokat kötszók.

115. §. Keressétek föl a kötszókat ezen mondatokban:

Nagy ünnep volt, és sok ember gyülekezett össze a városban. A ló nemes állat és igen sebesen fut. (Ezen mondatban az és előtt nincs vessző, mert egybevont mondat; — miért van az előbbi mondatban?..) Szánk- és orrunkon szíjuk magunkba a levegőt. (Miért szánk-? — Minő mondat ez?..) A nyúl rosszúl lát, de szaglása és hallása igen finom. Érzeményeink részint kellemesek, részint kellemetlenek. A tölgyfa kemény és tartós; ez oknál fogva épületekre és eszközökre leginkább használják. A kutya őriz is, vadat is hajt. A viola nemcsak szép, de illatos is.

A kötszók nemesak a mondatokat, de a mondat egyes tagjait (a szókat) is összekötik.

Az igék ragozása.

116. §. Az igében a módok megkülönböztetése. Te írsz. Jelentő mondat. Az ige jelentő módban van. (Nincs jegye.)

János írj! Parancsoló mondat. Az ige parancsoló módban van. (Jegye j).

Bár István is írna! Ohajtó mondat.
Az ige ohajtó módban van. (Jegye na ne).

Tanulni hasznos. A tanulni csak magát a cselekvést nevezi meg, azért igenév v. határtalan módban levő ige.

Az ige vagy jelentő v. parancsoló, v. ohajtó, v. határtalan módban van.

Olvassátok a 107-dik darabot, s mondjátok meg, mely ige mily módban van?

117. §. Az ige kifejezi az időt:

1. Levelet hozok.
2. Levelet hoztam.
3. Levelet fogok hozni.

A cselekvés időben történik.

Az 1-ben a cselekvés még nem történt meg, nem múlt el, hanem most, a jelen időben történik.

A 2-ikban a cselekvés már megtörtént, elmúlt, be van végezve: már elmúlt.

A 3-ikban a hozás csak ezután, a cselekvés csak jövő időben történik.

Az első jelen időt, a 2-dik múltat, a 3-ik jövőt jelent.

118. §. A múlt idők megkülönböztetése.
Épen fölkelék, mikor viradt. Azaz: még nem keltem föl egészen. Péter fölállott és szóla: azaz: Péter előbb fölállott és azután rá szóla v. szól vala.

A viradott, fölállott mult időt, a fölkelék, szóla félmult időt jelent.

Épen rólad gondolkozám, midőn beléptél. Itt két cselekvés fordul elő; az egyik (gondolkozám) még el sem végződött, mikor a másik történt (beléptél). Itt a félmult idő multtal van viszonyban.

Vártam vala (v. vártam volt) rád, de nem jöttél, azaz: már régóta vártam rád...

A vártam vala v. vártam volt, régmult időt jelent.

Addig kerestem vala, míg megtaláltam.

119. §. A jövő idő. Én ezután is tanulni fogok. A tanulni fogok jövő időt jelent.

A jövő helyett gyakran jelen időt használunk, p. Még meglátjuk (meg fogjuk látni) egymást. Megemlékezem rólad, míg élekt Holnap meglátogatlak.

Midőn történetet beszélünk el, mult helyett gyakran jelen idővel élünk, p. A min ezt hallja, fölháborodik stb. . .

120. §. Vár-ok, vár-sz, vár-unk, vár-tok, vár-nak; — ezekben az ok, sz, unk, tok, nak, személyragok, s ezek változnak a hangrend szerint, p. kér-ek, kér-ünk stb. — török, tör-tök stb.

A félmultban nyer-ék, nyer-él, nyer-e, nyer-énk, nyer-étek, nyer-ének, ismétl ék, él, énk, tek, nek, személy-

ragok s szinte átalakulnak a hangrend szerint s összeolvadnak, p. nyere-ek = nyerék, nyere-el = nyerél, nyere-ünk = nyerénk, nyere-etek = nyerétek stb. A multban nyer-tem, nyer-tél, nyert stb. Itt az első személy raga em, s a hangrendnek alá van vetve.

121. §. A cselekvő, szenvedő s középige. A kalaúz gyakran utat tör. A kalaúz által gyakran út töretik. A bőr megtörődik.

Az elsőben az alany (kalaúz) cselekvése áthat az útra.

A másodikban az alany (az út) a cselekvést nem teszi, hanem a más által tett cselekvést elfogadja, szenved.

A harmadikban az alany (a bőr) cselekszik ugyan valamit, de cselekvése magában marad, nem megy át más tárgyra.

A tör cselekvő, a töretik szenvedő, a törődik középige.

Melyek ezek közül cselekvő, szenvedő, középigék: kér, tanít, szed, szedetik, mozog, mozdít, mozdíttatik, sárgul, olvas, veretik, késik, szomorkodik stb.

122. §. A szenvedő ge és sok középige ikkel végződik, p. adatik, veretik, szökik, veredik, fényeskedik, kérdeztetik, vitézkedik.

Az igék tehát vagy iktelenek, v. ik-esek.

123. §. Az ige határozatlan és határozott alakja. **Tornyot látok** = valamely (nem ismerem bizonyosan, egyedileg mely) tornyot látok.

Látom a tornyot = a kérdésben forgó, egyedileg meghatározott tornyot látom. Itt az egyedi meghatározást a névelő *a* jelenti (L. 95-ik §.) s a **lát** ige is más, t. i. **om** határozott alakbeli személyragot kap. Tehát ha a mondatban határozott és tárgymutató ragos név van, az ige határozott alakba tétetik.

Példa az **ik-telen** ige ragozására.

A. Határozatlan alakban.

124. §. I. Jelentő mód.

Jelen idő.

vár- ok (vár-lak *)	ver- ek (ver-lek)	tűr- ök (tűr-lek)
vár- sz	ver- sz	tűr- sz
vár	ver	tűr
vár- unk	ver- ünk	tűr- ünk
vár- tok	ver- tek	tűr- tök
vár- nak	ver- nek	tűr- nek .

*) Várlak stb. téged, titeket, magadat, magatokat, benne-
teket.

Könnyebb kiejtés kedvéért: ront-asz, küld-esz, ront-
otok, küld-enek; — halmaz-asz, öntöz-esz; — sodor-sz v.
sodr-asz; — ró, ro-v-ok, ro-v-unk.

Félmult idő.

vár-ék (vár-álak)	ver-ék (ver-élek)	tűr-ék (tűr-élek)
vár-ál	ver-él	tűr-él
vár-a	ver-e	tűr-e
vár-ánk	ver-énk	tűr-énk
vár-átok	ver-étek	tűr-étek
vár-ának	ver-ének	tűr-ének.

Vagy:

várok vala	verek vala	tűrök vala stb.
------------	------------	-----------------

Mult idő.

vár-tam (vár-talak)	ver-tem (vertelek)	tűr-tem (tűr-telek)
vár-tál	ver-tél	tűr-tél
vár-t	ver-t	tűr-t
vár-tunk	ver-tünk	tűr-tünk
vár-tatok	vert-etek	tűr-tetek
vár-tak	ver-tek	tűr-tek.

Könyebb kiejtés kedvéért: bont-ottam, kérd-ettem, önt-öttem stb. — Lát-tam, lát-tál, lát-ott stb. — Lő-tt, lő-ttem, lő-ttél; hí-tt, hí-ttam stb.; ve-tt, ve-ttem stb.

Régmult idő.

Vártam vala v. volt, vártalak vala v. volt stb. vertem vala stb. tűrtem vala v. volt stb.

Jövő idő.

Várni fogok (foglak), verni fogok (foglak), tűrni fogok (foglak)

várni	verni	tűrni	{ fogsz fog fogunk fogtok fognak.

125. §. II. Parancsoló mód.

vár-j	ver-j	tűr-j
vár-jon	ver-jen	tűr-jön
vár-junk	ver-jünk	tűr-jünk
vár-jatok	ver-jetek	tűr-jetek
vár-janak	ver-jenek	tűr-jenek

Ha *j* közvetlen *s*, *sz*, *z*-re következik, a *j* áthasonn azokra *p. keres-j*, *vadász-j*, *zúz-j*, *lesz keress*, *vadászs*, *zúzz*, *Metsz-ből a metsz-j* helyett *lesz mess*.

Ha az igető *t*-vel végződik, s ez előtt rövid magánhangzó van, ezen *tj*-ből *.ss* lesz *p. köt*, *köt-j*, *köss*, *vet*, *vet-j*, *vess* stb. — De ha a *t* előtt hosszú magánhangzó vagy mássalhangzó van, — a *j* *s*-sé változik, *p. tanít*, *tanít-j*, *taníts*, *önt-j*, *önts* stb. — Azonban *lát*, *láss*; *lót*, *löss*; *bocsát*, *bocsáss*.

126. §. III. Foglalo mód.

Jelen idő.

várjak (várjalak), verjek (verjelek), tűrjek (tűrjelek), várjunk stb. mint a parancsoló mód.

Félmult idő.

várjak (várjalak) vala, várj vala, várjon vala stb.

Mult idő.

kértem (kértetek) legyen, kértél legyen, kért legyen stb.

127. §. IV. Ohajtó mód.

Jelen idő.

vár-nék (várnalak),	kér-nék (kér-nélek),	tűr-nék (tűr-nélek)
vár-nál	kér-nél	tűr-nél
vár-na	kér-ne	tűr-ne

vár-nánk	kér-nénk	tűr-nénk
vár-nátok	kér-nétek	tűr-nétek
vár-nának	kér-nének	tűr-nének.

Könyebb kiejtés kedvéért: fest-e-nék, tapaszt-a-nék, önt-e-nék stb.

M u l t i d ő.

vártam (vártalak) volna, kértem (kértetek) volna, tűrtam (tűrtelek) volna stb.

J ö v ő i d ő.

vár-andok (vár-andlak),	ver-endek (ver-endlek),	tűr-endek (tűr-endlek)
vár-and(a)sz	ver-end(e)sz	tűr-end(e)sz
vár-andunk	ver-endünk	tűr-endünk
vár-and(o)tok	ver-end(e)tek	tűr-end(e)tek
vár-and(a)nak	ver-end(e)nek	tűr-end(e)nek.

B. Határozott alakban.

128. §. Jelentő mód.

J e l e n i d ő.

vár-om	ver-em	tűr-öm
vár-od	ver-ed	tűr-öd
zár-ja *)	ver-i	tűr-i
vár-juk	ver-jük	tűr-jük
vár-játok	ver-itek	tűr-itek
vár-ják	ver-ik	tűr-ik.

*) Ás-ja ássa, zúz-ja zúzza, vadász-ja vadászsza, fedez-jük fedezzük, vés-jük véssük stb. a *j* áthasonul.

Félmult idő.

vár-ám	ver-ém	tűr-ém
vár-ád	ver-éd	tűr-éd
vár-á	ver-é	tűr-é
vár-ők	ver-ők	tűr-ők
vár-átok	ver-étek	tűr-étek
vár-ák	ver-ék	tűr-ék.

Vagy:

várom	várod	várja stb. vala.
-------	-------	------------------

Mult idő.

vár-tam	ver-tem	tűr-tem
vár-tad	ver-ted	tűr-ted
vár-ta	ver-te	tűr-te
vár-tuk	ver-tük	tűr-tük
vár-tátok	ver-tétek	tűr-tétek
vár-ták	ver-ték	tűr-ték

Régmult idő.

vártam volt v. vala, vártad volt v. vala stb.

Jövő idő.

várni	{ fogom, fogod, fogja, fogjuk, fogjátok, fogják.
verni	
tűrni	

129. §. II. Parancsoló mód.

vár-jad *)	ver-jed	tűr-jed
vár-ja	ver-je	tűr-je
vár-juk	ver-jük	tűr-jük
vár-játok	ver-jétek	tűr-jétek
vár-ják	ver-jék	tűr-jék.

*) Így is: várd, verd, tűrđ, ássad ásd, vadászszad vadászđ, zúzd, vesđ, tanítsđ, öntsđ stb.

130. §. III. Foglaltó mód.

Jelen idő.

vár-jam	ver-jem	tűr-jem
vár-jad v. várd,	ver-jed v. verd	tűr-jed v. tűrđ stb.
mint a parancsoló módban.		

Félmult idő.

vár-jam	ver-jem	tűr-jem	} vala.
várd	verd	tűrđ	
stb.			

Mult idő.

vár-tam	ver-tem	tűr-tem	} legyen.
vár-tad	ver-ted	tűr-ted	
stb.			

Régmult idő.

yár-tam	ver-tem	tűr-tem	} volna.
vár-tad	ver-ted	tűr-ted	
stb.			

Jövő idő.

vár-andom	ver-endem	tűr-endem
vár-andod	ver-ended	tűr-ended
vár-andja	ver-endi	tűr-endi
vár-andjuk	ver-endjük	tűr-endjük
vár-andjátok	ver-enditek	tűr-enditek
vár-andják	ver-endik	tűr-endik.

Az ik-es ige ragozása.

131. §. Jelentő mód.

Jelen idő.

mosd-om	esd-em	szök-öm
mosd-ol	esd-el	szök-öl
mosd-ik	esd-ik	szök-ik
mosd-unk	esd-ünk	szök-ünk
mosd-otok	esd-etek	szök-tök
mosd-anak	esd-enek	szök-nek.

Félmult idő.

mosd-ám	esd-ém	szök-ém
mosd-ál	esd-él	szök-él
mosd-ék	esd-ék	szök-ék
mosd-ánk	esd-énk	szök-énk
mosd-átok	esd-étek	szök-étek
mosd-ának	esd-ének	szök-ének.

Mult idő.

mosd-ottam	esd-ettem	szök-tem
mosd-ottál	esd-ettél	szök-tél
mosd-ott	esd-ett	szök-ött
mosd-ottunk	esd-ettünk	szök-tünk
mosd-ottatok	esd-ettetek	szök-tetek
mosd-ottak	esd-ettek	szök-tek.

Régmult idő.

mosd-ottam	esd-ettem	szök-tem	} volt v. } vala.
mosd-ottál	esd-ettél	szök-tél	

Jö v ő i d ő.

mosdani	{	fogok
esdeni		fogsz
szökni		fog
		fogunk stb.

133. §. II. Parancsoló mód.

mosd-jál	esd-jél	szök-jél
mosd-jék	esd-jék	szök-jék
mosd-jünk	esd-jünk	szök-jünk
mosd-jatok	esd-jetek	szök-jetek
mosd-janak	esd-jenek	szök-jenek.

A tetszikből lesz tessék stb.; látszikből lás-sék stb. játszikból játszszál, játszszék, játszszunk játszszatok, játszszanak.

A szenvedő igékben a 126. §. szerint a *t-jből ss* lesz, p. váratjál - várassál, várassék, várassunk, várassatok, várassanak; kéressél kéressék, kéressünk, kéressetek kéressenek.

134. §. Foglalo mód.

Jelen idő.

mosd-jam	esd-jem	szök-jem
mosd-jál	esd-jél	szök-jél
stb. mint a parancsoló módban.		

Félmult idő.

mosdjam	esdjem	szökjem
mosdjál	esdjél	szökjél
stb. }		
vala		

Mult idő.

mosdottam	{	legyen
esdettem		
szöktem stb.		

135. §. IV. Ohajtó mód.

Jelen idő.

mosd-(a)nám	esd-(e)ném	szök-ném
mosd-(a)nál	esd-(e)nél	szök-nél]
mosd-(a)nék	esd(e)nék	szök-nék
mosd-(a)nánk	esd(e)nénk	szök-nénk
mosd-(a)nátok	esd-(e)(nétek	szök-nétek
mosd-(a)nának	esd-(e)nének	szök-nének.

Múlt idő.

mosdottam	esdettem	szöktem	} volna
stb.			

Jövő idő

mosd-andom	esd-endem	szök-endem
mosd-andol	esd-endel	szök-endel
mosd-andik	esd-endik	szök-endik
mosd-andunk	esd-endünk	szök-endünk
mosd-andotok	esd-endetek	szök-endetek
mosd-andnak	esd-endnek	szök-endnek.

136. §. Az igék határtalan módja.

Jelen idő.

vár-ni, ver-ni, tűr-ni, mosd-(a)ni, esd-(e)ni, szökni, vártni, veretni, tűretni, p. nincs kedvem várni, verni, tűrni stb. Tanulni szép dolog. Akarom tudni.

Jövő idő.

várandni	verendni	tűrendni stb.
----------	----------	---------------

Az egybirtokú személyragokat is fölveszik, p. várnom, várnod, várnia, várunk, várnotok, várniok kell stb.; vernem stb; szöknöm stb.

137. §. Az igék részesülői. Jelen időben: váró, verő, tűrő, mosdó stb. p. tanuló ifjú. Nemcsak mellékdé főnévül is használtatik és ragoztatik, p. bíró, eső, arató; — adakozóbb; — menőben vagyok, kérdőre vesznek. — Félmúlt időben: várva, verve, tűrve stb. p. írva van a könyvben. Isten előtt mindenk tudvák. — Igehatározó értelmé lesz így: játszva tanul, várva várom; — ván vén képzővel is használtatik, p. Atyámat várván elaludtam, — e helyett: midőn atyámat váram, elaludtam. — Múlt időben: várt, vert, tűrt, mosdott stb., p. verthad, varrott ruha. Az an on en ön képzőt is fölveszi, p. folyton foly, nőttön nő stb. — valamint a fokragokat is, p. fáradtabb, tömöttebb stb. — Jövő idő: várandó, verendő, türendő, p. eljöttem téged megkérendő (hogya téged megkérjelek.) A veszedelem kerülendő (a veszedelmet kerülni kell).

A mondatjelek.

A pont és vessző

138. §. Holnap meglátogatunk. Szent István első magyar király volt.

Itt egyszerű mondatokban jelentünk valamit.

Éhség idején József megnyitá a gabonatarakat, és egész Egyiptomot ellátá kenyérrel. Midőn Kánaánban a kenyér nagyon drága volt, Jákob Egyiptomba küldé fiait.

A jelentő mondat végére pontot teszünk. Ha a mondat több részből (tagból) áll, ezeket rendszerint vesszővel választjuk el egymástól. Az egybevont mondatokban, különösen ha részeik vagy és-sel vannak összekötve, vagy igen rövidek, a vessző el-

marad. (L. a 114. §-ban előforduló mondatokat).

A pontos vessző.

139. §. Olvassátok a 127-ik darabot, melynek czíme: Ki Istenben bízik, meg nem csalatkozik.

Itt az első szakaszban három különböző mondatjel fordul elő. Az első mondat után pont van. A második mondatnak három része van, a két első vesszővel van egymástól elválasztva; az utolsó után pedig pont van. A harmadik mondat négy részből áll. Ezek közül az első önálló, s magában is teljes értelme van. De pontot nem szabad utána tenni, mert e következő három gondolat vele szoros összefüggésben van. Miért is oda oly jelet kell tenni, mely a vessző és pont közt közép-helyet foglal el, t. i. pontos vesszőt (;).

A 2-dik szakaszban is van ily pontos vessző — hol? A „nem tűrheté“ után vessző van, mert a mondat következő része szorosan összefügg vele. A következő mondat a pontig két részből áll. Ezek önállóak ugyan, de nem annyira, hogy ponttal lehetne őket szétválasztani

Oda, hol a gondolat végződik, pontot teszünk. A vessző rövid szünetet jelent, a pontos vessző hosszabbat.

Olvasás közben a pontos vesszőnél tovább kell megállapodnunk, mint a vesszőnél.

A kérdő- és felkiáltójel.

140. §. Eljősz holnap hozzánk? Miért nem jöttetek el?

Kérdő mondat után kérdőjelet teszünk. Oh be szép ez a kép! Mi még sokat nem tudunk! (Félkiáltás.) — Takarodjál innét! (Parancsoló mondat.) Bár mindnyájan jók volnánk! (Ohajtó mondat.) Mindenki iránt nyájasak legyetek! (Intő mondat.) De mégis látogass meg holnap! (Kérő mondat.)

Tehát mikor kell félkiáltó jelet tennünk! —

A kettős pont.

141. §. 1. Felelé: Én erdélyi születés vagyok.

2. Felelé, hogy ő erdélyi születés.

3. Jézus monda: Szeressétek egymást.

4. Jézus mondá, hogy szeressük egymást.

Az 1-ső és 3-dikban mások szavai úgy idéztetnek, mint ők mondták. (Azért van a kettős pont.) A 2-dik- és 4-dikben nem egészen úgy. (Azért van a vessző.) Mi különbség van a 23-dik olvasmány két első mondatában? . . .

Há másnak szavait úgy idézzük, mint azokat ő mondá, akkor kettős pontot teszünk eléjük, s a következő (idézett) mondatot nagy betűvel kezdjük.

Midőn valamit magyarázólag számlálunk el s a részek előtt magyarázó *ugymint-et* vagy *ezeke-*, a *következők-et* írunk, ez után kettős pontot kell tenni, p. A földnek öt része van, *ugymint: Europa, Ázsia stb.* A földnek öt része van, *u. m.: Europa stb.* Hasonlóan itt is: *fejünk részei ezek: koponya, homlok, szem, fül, orr, száj stb.* — De már: *Fejünk részei a koponya, homlok stb. kettős-pont nélkül.*

142. §. Írjátok le a 25-ik olvasmányt, s tegyétek föl a szükséges jeleket. Azután tanuljátok be, hogy halkkal és a jegyekkel egyezőleg birjátok elmondani.

143. §. Azután emlékezetből írjátok be ugyanazon olvasmányt írófüzetetekbe. De jól jegyezzétek be, hol és mily mondat jelek vannak a könyvben!

Gyakorlás kedvéért.

144. §. A légy a kocsira szállt. A lovak és a sebesen gördülő kerekek port csináltak. Ekkor a légy örvendő kiálta: Lám, mily nagy port bírok én csinálni.

A légy azt képzei, hogy ő csinálja a port, s azt gondolja, hogy nagy dolgot visz véghez.

Melyik ezek közt az egyszerű? — egybevont? — összetett mondat? Miért van a ket-tős pont?

A száll ige mily ragú nevet kíván (mire). Miért van csináltak? — Mily időben vannak az igeik? . .

Egykor egy fiatal varjú a fa ágán ült s azon sopánkedék, hogy éhen kell elvesznie. Mire az öreg így szóla: Repülj mert ha repülsz, majd találsz valamit.

Ha kezedet mindig kebeledben tartod, meg nem gazdagodol. (Tartsd össze a. 2. és 3. olvasmányt.

Itt az ül ige (hová?) minő ragot kíván? Csak a hogy kötszó előtt van vessző az s előtt pedig nincs (114. §.) „Repülj” parancsoló mondat. — Miért repüljön? . . .

145. §. A kéz egykor a gereben (héhő) körül motozott s tőle némi csekély karczot kapott. Erre hirtelen haragra lobban, neki megy ez keményen öklözi a gerebent. De csak magán ejtett sebeket.

A hirtelen harag ártalmas. A boszúálló magán áll boszút.

Az s előtt fölösleges volna a vessző. A lobban után miért van vessző, az és után miért nincs? Mi ez keményen (hogyan)?

— Miért van a lobbán, megy, öklözi jelen időben (120 §.)? A gereben körül minő körülményt jelent ez (91. §.)? — Magán ejtett sebet, az ejtett saját értelem-ben van-e? (Második fokozat, 38. s köv. §§.) — (Hasonlóképen tárgyalassanak az olvasmányok.)

Rövid föltevények.

146. §. Írjatok egyet-mást az iskolaházról! Hol fekszik, mi környezi, mily nagy? stb.

147. §. Olvassátok a 61-dik darabot. (A tyúk), valamit emlékezetből írjatok le belőle.

148. §. Írjatok más ismeretes állatról valamint feleletül e kérdésekre: minő külsője van? hol lakik? mivel él? hasznos-e és mire? Árthat- és mikép, mivel?

149. §. Írjatok valamit az ablakról. Hol van, mely részekből áll, miből van csinálva, miféle kézművesek dolgoztak vele, mirevaló stb.

150. §. Írásban feleljetek e kérdésekre: mi végből gyújtunk gyertyát? miért tüzesíti meg a kovács a vasat? Miért öntözi meg a kertész a virágokat?

Hogyan származik a harmat? köd? Mit tudtok az esőről, hóról mondani?

(— Természetesen elébb a 100-ik olvasmányt kelle tárgyalni.)

151. §. Írjátok le mily irányban fekszenek egymáshoz a föld részei. (Előbb tárgyalassanak az illető olvasmányok.)

152. §. Ki tudná leírni, hogyan kell fát nevelni átültetni? (Előbb tárgyalassék szóval.)

153. §. Elbeszélem tanulótársamnak, mi történt ma velem: Korán reggel az iskolába jövet az uton elvesztettem „Bibliai történetemet.” Börbe volt kötve és széle zöldre festve Táblájára N. N. betű volt nyomva. Belül rá volt a nevem írva.

Írj tanulótársadnak levelet. melyben kérdezd meg tőle, vajjon nem talált-e esernyőt. Az esernyőt le kell írni.

154. §. Írd meg levélben keresztatyádnak, hogy melyik iskolába jársz és mióta? melyik osztályba? hányadik padban ülsz? és kik mellett?

155. §. Írd le azon bibliai történetet, mely neked leginkább tetszik!

156. §. Írja le kiki, mit látott valaha kerthen, erdőben, mezőn, szőlőhegyen?

157. §. Bizonyosan ismertek s pedig jól valamely kertet. — Írjátok le hol fekszik, mivel van körülvéve, mily növények, virágok, gyümölcsfák vannak benne.

158. §. Írjátok valamit a vízről! (Erre nézve oly kérdések tétessenek, melyekre a tanulók saját tapasztalásaikból képesek megfelelni.)

159. §. Szó- és írásbeli elbeszélések tartassanak az Első szakaszból.

160. §. A következő levelek pontosan és csinosan irassanak le.

Édes Anyám!

Epedve vártam örvendetes névnapját. Ez szerencsésen megérkezett. Tartsa meg a jó Isten Édes Anyámat továbbra is egészségben és áldja lelki s testi jókkal. Én mindenkor engedelmes fia leszek, mert tudom, hogy abban nagy öröme telik. Kérem, tartson meg ezután is anyai szeretetében.

Vagyok a legbensőbb szeretettel és tisztelettel

Gamásznán 18.-ki augusztus 8-kán.

engedelmes ffa
József.

161. §. Édes Hugom!

Midőn tegnap beteg anyánktól elbucsuztál, az volt hozzám utolsó szavad, hogy irjam meg, mily fordulatot vesz legközelebb édes anyánk állapota. Örömmel tudósítlak, hogy ma kedves betegünk jobban érzi magát. Mára viradóra több óra folytán alutt, s ma már ételt is kívánt. Láza nem oly erős, mint ezelőtt volt, s ma az orvos úgy nyilatkozott, hogy ha baja tovább is így enyhülend, néhány nap múlva rövid időre föl is szabad lesz kelnie. Te ezen hírvételre bizonyosan velünk együtt örvendeni fogsz. Adja Isten, hogy jó Anyánk minél előbb visszakapja egészségét.

Köszöntetnek mindnyájan. Nem sokára ismét foglak tudósítani

Pesten, 18.-iki május 8-kán.

szerető nénéd
Örzsébet.

162. §. Édes Imrém!

Ma reggel kinézvén az ablakon, mily nagyon megörültem! Az udvart és kertet magas hó borítá. Fölöltözvén, azonnal a padlásra siettem, lehozni a szánt. De oda lett örömem, mert szánomat összetörve találám egy szögletben, Édes Atyám ujat akkor nekem csináltatni, de én szeretném, hogy ez olyan legyen mint a tied. Légy tehát szives, a tiedet nekem e levélátvivője által egy pár órára elküdeni. Köszönettel fogja visszaszolgáltatni

Vácson, 18..-iki január 10-kén.

igaz barátod
Liptai Lajos.

163. §. Edes Palim!

Tanítónk ma egy igen szomorú esetet beszélt el nekünk. Azt beszélte t. i. hogy Déjtáron egy ember gombát szedett s azt megfőzette. Miután belőle házanépeستől jóllakott, egy idő múlva rosszul lettek s rá nagy fájdalom közt meghaltak. Hogy bennünket hasonló szerencsétlenségtől megójon, hozott ily gombát és mindegyikünkkel jól megnézte. Azután le kelle azt írunk. Nekem adott is belőle egy példányt Ha megakarod ismerni, látogasd meg minél előbb

Vadkerten, 18..-iki július 25-kén.

barátodat
Antalt.

164. §. Szeretett, kedves Néném!

Ma születésnapod van. Atyának, anyának, Kati és én ezen nagyon örülünk; de örömünket még nevelné, ha közöttünk volnál. Mindnyájan kívánjuk, hogy Isten egész-ségben tartson meg, és áldása legyen rajtad. Légy boldog mindenkor. Szüleink egy pár új czipőt, kötőkosarkát és kötényt küldnek neked. Kati pedig és én megtakarított pénzünkből nyakkendőt vettünk számodra. Nem került ugyan sokba, de mégis reméljük; hogy örülni fogsz neki. Szüleink és Kati köszöntetnek. Még egyszer minden jót kíván

Muzslán, 18 .-iki augusztus 18-kán.

szerető öcséd
Ignác.

165. §. Kedves Barátom!

Talán emlékezel még rá, hogy a múlt ősszel nekem virágmagot ígértél. Mivel már a veteményezés ideje közelget, igénybe veszem barátságos ajánlatodat s kérlek, teljesítsd ígéretedet. E levél átadója holnap visszatér, s általa a magot elküldhetnéd.

Isten veled)

Fóthon, 18 .-iki január 25-kén.

igaz barátod
István.

166. §. Édes Barátnőm!

Kölsceőn adott könyveidet ezzennel nagy köszönettel visszaküldöm. Schmid Kristóf könyvei igen kellemes

olvasmányok; különösen pedig „A husvétii piros tojások“ tetszettek nekem Előre is örülök, hogy legközelebb neked viszont szíveességgel szolgálhatok. Tudod, hogy születésem napjára, mely f. h. 21-kén volt, mindig szoktam szüleimtől ajándékot kapni. Az idén „Némafi Erkölcsei beszélyeit“ kaptam s ez igen kellemes olvasmány. Mihelyt később alkalmat találok, azonnal küldöm. Nem tudom, bírod-e Schmid „Biblia. történetei“-t? Ha nem, szolgállok velők. Köszöntetem testvéreireidet és kérek, írd nekem minél előbb. Vagyok mindenkorra.

Tordason, 18..-iki majus 24-kén.

hű barátnőd
N. Vilma.

167. §.

V e v é n y.

Hogy rimaszombati szekeres, Budai Józseftől egy bepecsételt és M. I. betűkkel jegyzett ládát mai nap átvettem ezzel elismerem

Vadkerten, 18..-iki augustus 14-kén.

N. N.

168. §.

N y u g t a t v á n y

Tizennyolez forint és húsz krajezárról a. é., melyeket én alulírt hat darab új nádszékért N. N. úrtól mai nap hiány nélkül fölvettem.

Pesten, 18..-iki september 6-ikán.

169. §. Balla Károly úr számára készített szabómunkáim

ÁRJEGYZÉKE,

a. é pénzben.

18 . .		fr.	kr.
január 12.	Egy mellény varrásaért	1	12
febr 18.	Egy nadrág kijavításaért	—	36
ápril 3.	Egy nyári öltöny készítéseért	5	24
május 16.	Egy köpönyeg újra kibéleléseért	6	—
	Összesen	12	72
Hogy a fönebbi összeget, 12 frt. 72 krt., hiány nélkül megkapta, hála- lánan bizonyítja Pcsten, N. N. szabómester.			

J e g y z e t. Az illető bélyegjegyekre már itt is figyelmeztesse a tanító nevendékeit.

Negyedik Fokozat.

A szóalkotás és helyesírás.

I. A hangok változása.

170. §. A nő-ből lesz nővés, ró-ból rovás, madár-ból madarász, egér-ből egerész, földél-ből födeles, tűz-ből tüzes, víz-ből vizes, mész-ből meszes, szív-ből szives, tehén-ből tehenész.

Ezen származékokban ékvesztés fordul elő.

171. §, A szaru-ból lesz szarvas, a daru-ból darvas, hamu-ból hamvas, enyü-ből enyves, odu-ból odvas; falu, falvak.

Ezekben hangcsere fordul elő.

172. §. A borju-ból borjas, a fagygyu-ból faggyas, gyapju-ból gyapjas stb. lesz.

Ezekben hangvesztés van.

Ilyenek még: fattyu, fiu, hosszú, ifjú, sarju, szomju, varju, könyű.

Görbe görbít, sárga sárgít, ferde ferdít, barna barnít. Mese mesél stb.

173. §. Álom-ból lesz álmos, vétek-ből vétke's, hatalom-ból hatalmas, kegyelem-ből kegyelmes, czimbalom-ból czimbalmos, köröm-ből körmös, kórom-ból kormos, karom-ból karmmol, gyilok-ból gyilkos, nyereg-ből nyerGES, haszon-ból hasznos stb.

Itt hangugratás történt.

174. §. Erdő-ből lesz erdős, bimbó-ból bimbós apró aprós.

Itt hangnyelés van.

175. §. Hó-ból lesz havas, ló-ból loVAS, lé-ből leves, fű-ből füves. Nyű nyüves, mű müves, tö töves, kő köves, jó javal, javasol stb.

Itt segédbetű van közbeszúrva.

176. §. Munka-ból lesz munkás, elme elmés, fa fás, görbe görbés, drága drágán stb.

Itt hang-összeolvadás van.

II. A szószármaztatás.

177. §. Ha szótőhöz szóképzőt adunk, más szó áll elő, s ez származék. Ily képzők a többi közt ezek is:

1) névképzők:

a e: gomba, béke.

acs ecs: kövecs, uracs, koracs.

ad od ed öd: Várad, Borsod, Ebed, Tinód;
s megfordítva: járda, várda, növelde, zenede.

ag og eg ög: lovag, réteg, szöveg.

aj ej: moraj, zörej.

ak ek ik ok ök: alak, telek, poczik (poc-
czok), torok, kölyök.

Ezen alakban is: ágyék, árnyék, kerék,
mellék, hulladék, táplálék stb.

al ol el öl: étel, ital, fonal, kötel, akol,
kőből stb. — így is: aczél, fonál, földél,
kötél stb.

aly ály ely ély oly öly: fanyal(og), té-
vely(eg), tarsoly, téboly(og), bögöly, aka-
dály, engedelý személy stb

am om em öm: állam, roham, diadalom, kel-
lem, jellem, öröm, villám, hullám, vidám stb.
— s megfordítva: alma, elme stb.

alom elem: bizalom, élelem stb.

an on en ön: vadon, józan, eleven stb. —
így is: tehén, kocsán stb.

any ony eny öny: alany, torony, horgony,
föveny, függöny stb. — ékezeve is: erény,
hiány, merény, termény stb. — termékeny,
hajlékony, érzékeny, tűnékeny.

ánk énk: falánk, félénk stb.

ap ep öp: alap, közep, fölep, czölöp, stb. —
így is: cserép, közép stb.

ar or er ör: agyar, bátor, dombor, gátor, inger, szeder, tömör, sömör stb. — így is: buvár, sugár, tündér, vezér stb.

as os es ös: hibás, piszkos, szemes, űrmös stb. Nyomos (minek nyoma van), nyomós (a mi sokat nyom) p. ez ugyan nyomós szó, ok).

ás és: adás, vevés, tanulás, nevetés stb.

at et: akarat, élet, történet stb.

asz osz esz: ravasz, rossz, dugasz, támasz, tobosz stb.

ász ész: halász, kertész stb.

i: nyári, téli, mai, tegnapi stb.

ú ű: tanú, aszú, hosszú, savanyú, gyönyörű, hegedű stb.

ka ke: darabka, emberke stb., uracska, könyvecske stb.

mány ménny: kormány, keresmény, ad(o)-mány stb., kemény, tömény.

vány vény: ásvány, kel(e)vény, oltvány v. oltovány, vevény, jövevény stb.

nok nők: bajnok, mérnök stb.

nyi: ujjnyi, maroknyi, rőfnyi, anyányi, (eznyi) ennyi, (aznyi) annyi.

ság ség: barátság, betegség, boldogság, igazság, gonoszság, mentség, fáradság, bölcs(e)ség, gyors(a)ság, ur(a)ság, fel(e)ség, jóság stb. — így is: jószág, ország.

szerű: nagyszerű, egyszerű, templomszerű épület.

ta la n te len: számtalan, dologtalan, csintalan, helytelen, szintelen, erőtelen v. erőtlen, (hangugratás a képzőben) fölhőtlen stb. — és még: fejetlen, tollatlan, tudatlan, véletlen, vétlen, sőt szemetlen, számatlan (nincs szeme, nincs megszámozva), pártalan (hiányzik a párja), páratlan (egyetlen), mondhatlan s mondhatatlan. Más a nyugtalan, más a nyughatatlan; más a nyomatlan, más a nyomtalan.

2) Igeképzők:

a d o d e d ö d u d ü d v. a sz o sz e sz ö sz
usz ü sz: árad, hamvad, eped, hazud, bűn(h)öd-ik, szél(h)üd-ik, füröd-ik, fürdik stb. —
így is: told, old, mond; — vetemed-ik folya-
 mod-ik. Alusz-ik, dühösz-ik, cselekesz-ik stb.
így is: metsz, játsz-ik, látsz-ik, tetsz-ik stb.

a g o g e g ö g: hág, rág, csattog, hortyog, nyekeg, csörög, ácsorog, gőzölög stb.

e l o l ö l: rendel, érdemel, ábrázol, gondol, füttyöl, kapál, kefél, árkol, (jó-al) javal, szól, fényl-ik, boml-ik stb.

a n e n: böffen, buggyan, nyikkan, nyekken, szen, bán, esen, fen, ún, von, gyón-ik, szün-ik, tűn-ik stb.

a p e p: csap, lép, köp, lép, lop, harap, szop-
 -ik, kop-ik, állap-odik, csillap-odik stb.

a r ö r e r ö r: akar, csavar, hidor, kever, pödör, — csűr, kér, jár, vár, varr, zár, —
 ér-ik, tör-ik stb.

as os es ös: olvas, tapos, keres, röpös, —
ás, les, mos, nyes, kés-ik.

ász és z: halász, egerész, hadarász, legelész
stb. — enyész-ik, tenyész-ik.

at et ít: arat, fizet, siet, szeret, taszít, épít,
bont, lejt (le-ít), — hint, szánt, lobbant
(lobban-ít), gyújt (gyu-ít), gyűjt, nyújt, fejt,
sejt, hűt, fűt, ohajt, oha-ít), sohajt, sujt.

Továbbá a míveltető igékben, adat, sze-
det, hivat, lövet: és tat tet-tel taszítottat,
építettet, — s ezekből ik-ke a szenvedő igék-
ben: adatik, veretik, iratik, osztatik, taszít-
tatik, építettetik stb.

hat hét: kérhet, írhat, tehet, vehet, ihatik,
ehetik, imádkozhatik, várathatik, verethetik
stb. (tehető igék).

kod ked köd(ik) — koz kez köz(ik):
emelkedik, gondolkodik v. gondolkodik, ker-
tészkedik, feledkezik, öltözködik, dolyföskö-
dik stb.

ód öd(ik) — kóz köz(ik): aggódik, törö-
dik, nyujtózik, kérőzik, (nyujtódzik, kéröd-
zik is).

úl ül: vegyül, bámúl, feszül, boldogul, épül,
borul, zendül stb.

and end: csikland, föcskend, ör(v)end,

esál esél: faragcsál, tekercsél, vakarcsál,
dong(i)csál, rágcsál, vagy rágicsál stb.

dal del: rágdal, csípdel, lébdel, szabdal, —
harapdál stb.

dogál degél dögél: irdogál, üldögél, élde-
gél, ve(d)degél, te(d)degél, i(d)dogál stb.

dokol dekel dököl: faldokol, nyeldekel,
öldököl, — esdekl-ik, haldokl-ik, tündökl-ik.

dos des dös: csapdos, csipdes, lökdös.

doz dez döz: fogdoz, csipdez, pökdöz.

ang eng ong öng: állong, verseng, borong,
örjög.

gál gél: dorgál, hajgál v. hajigál, keresgél,
taszigál.

gat get: aggat (ak-gat), faggat (fak-gat),
nyaggat (nyak-gat), has(o)gat, feny(e)get,
szörp(ö)get, sérteget, hivogat, — beszélget,
édesget, rakosgat, forgat stb.

int: érint, bólint, csapint, tapint.

ingat inget: éringet, kacsingat, tekinget.

kál kél: áskál, bujkál, véskél, mesterkél, kan-
dikál, sántikál.

ked kod köd: csipked, csapkod, röpköd.

kes kos: futkos.

lal lel v. lál lél: hírlel, taglal, ízlel, észlel,
gyomlál, szaglál, számlál, szemlél.

tal tel tol: vigasztal, engesztel, neheztel.

3) Határozóképzők:

an en on ön: lágyan, vigan, bátran, bölcsen,
bőven, szűken, drágán, dicsőn v. dicsően,
forróan v. forrón, szigorún v. szigorúan,

sűrűn v. sűrűen, — jobban, szebben, gazdagon, nagyon, rögtön, nőttön.

lag leg: belsőleg, oldalaslag, állítólag, biróilag, függőleg, alkalmilag, aránylag.

ast est ost: örömet, képet, vegyest, bizvást (bizva-ást), nézvést, folyvást.

lan len: miglen, addiglan, egészen, ideiglen.

ül ül: hasztalanul, álnokul, emberül, ebül, pórul, vitézül, — jól, — rosszúl, rosszabbúl, legrosszabbúl stb.

szer szor ször: egyszer, kétszer, ötször, hatszor, sokszor, hányszor stb.

ánt ént int: koránt, aránt, haránt, tüstént, imént, szerint, alkalmasint.

ta te: gyakorta, régente, ifjanta, lyányonta, szinte, éjente (= éjjel), naponta (= nappal), vakonta.

178. §. Irjatok emlékezetből e szók közül többet vagy hasonló származékokat írókönyvekben s képzőiket húzzátok alá.

Jegyezzétek meg: más a bécsi, más a bécsies; — más a szemtelen, más a szemetlen; — más a dologtalan, más a dolgotlan. A dologtalan ember könnyen dolgotlanná válik.

Mi különbség van az ír és irogat, csap csapkod, nyal nyaldoz, fut futkos, ír irat stb. igék értelmében?...

179. §. Károly jó barát, nagy barátságot tett velem. A ki velem rokon, rokonságomhoz

tartozik. A fogoly fogságban ül. A ki akar, abban akarat van.

180. §. A ki okos, abban van okosság. A beteg állapota betegség. A vidám emberen meglátszik a vidámság, a becsületes emberen pedig a becsületesség.

181. §. A császár egész birodalma császárság. Érsekség, püspökség.

182. §. A mely fa gyümölcsöt terem, az termékeny. A vessző hajlik, tehát hajlékony. A kréta törik, tehát törékeny. A mi könnyen eltűnik, az tűnékeny.

183. §. Kiben hiba van, az hibás. Szives ember. Mesés, képes könyv. Gyermekes ember (kinek gyermeke van). Sárgás, vereses — azaz: kevésbé sárga, kevésbé veres. Nyerses, édeses.

184. §. Alkossatok mellékneveket a s o s és képzővel.

185. §. Irjatok főneveket at et képzővel!

186. §. Alkossatok ezen igékből: fárad, buzog, fél, kér, nyug(szik), bánt — főneveket alom elem képzővel!

187. §. Kit mondunk félénk-nek? nyálánk-nak? falánk-nak? élénk-nek?

Igekötös szók.

188. §. Csap, átcsap, becsap, elcsap, fölcsap, kicsap, lecsap, megcsap, összecsap, rá-

csap, visszacsap; csapás, át-, be-, el-, föl-, le-csapás stb.

Kap, átkap, bekap, elkap, fölkap stb.

III. A szóösszetétel.

1. Főnév főnévvel összetéve.

189. §. Ugy is áll elő új szó, ha két önálló szót összefoglalunk; s ez összetettség.

Ki a házat őrzi, az házör: ki a pajtát őrzi, az pajtaör.

A szobába szobaajtón, a konyhába konyhaajtón megyünk.

Az utolsó szó (ör, ajtó) határozott szó, mert ezt az első szó (ház, pajta — szoba, konyha) meghatározza, hogy minő ör, ajtó s azért ezek (ház, pajta, szoba, konyha) határozó szók.

190. §. Mi különbség van a kapufa és fakapu, — faragószék és székfáragó, — faolaj és olajfa, — faépület és épületfa stb. közt?

191. §. Az agyagból készített kályha agyagkályha; s a vasból készített vaskályha. Tanszoba v. tantérem, lakszoba, tantárs, tankönyv, imakönyv, malomkö, sírgödör, fakanál, pléhkanál, ezüstkanál, borleves, rézedény, szilvamac, asztalláb, kocsiút, duna-

víz, kútvíz, tóvíz, lábnyom, tollvonás, tűzkő, mészkő, rózsaszín, hószín, rézmíves, kőmíves, aranymíves, szőlőhegy, buzaföld, virágkert, házépítés, földmivelés, napvilág, gyertyavilág stb.

192. §. Ezekben két főnév van összetéve. Mondjátok ki őket mint egyszerű szókat külön, egyes és többesszámban!

2. Főnév melléknévvel összetéve.

193. §. 1) Vadember, futóhomok, írószer, evőeszköz, ivóvíz, hámosló (ellentétben hátsólóval), józanész, főpap, főbíró, alház, félemler, télialma, ivópohár, merőkanál, szórólapát, sütőkemence stb. Ezekben melléknév a határozó.

194. §. 2) Gyümölcstermő, bortermő, gabonatermő — vidék, gondviselő, tisztviselő, fakémény, örömittas, helytartó, kerékgyártó, favágó, husevő, — libazöld, koromfekete, tengerkék, kristálytisza, hófehér, rózsapiros, érdemtelen. Ezekben főnév a határozó.

3. Ige főnévvel összetéve.

195. §. Kötszó, látkör, halleső, ütér, lösszer, mértan, nézpont, küzdhely, hallizom, víterem, ezek helyett: kötőszó, hallócső, ütőér stb. Ezekben ige a határozó.

196. §. Csatavesztett (ki csatát vesztett, eszeveszett (kinek esze veszett el), féregrágta gyümölcs, kárvallott ember, jégverte szőlő, ragyaütött v. ragyaütötte növény; — becsmérel, vakmerészkedik, képviselni, templomszentelni, favágni, szőlőkapálni, kendernyűni (erdélyies) stb. Ezekben név a határozó.

4. Ige igekötővel összetéve.

197. §. Aláír, alámegy, alábbhágy, alábbszáll, átmegy, átvisz, beír, egybegyűjt, elvisz, előad, elüljár, fölszámlál, fölülhalad, fölebbvisz, félrenéz, fenhéjáz, hozzátesz, körülnez, közbevet, közbenjár, különváll, letesz, leesik, megfog, összerak, ráüt, szétver, túlad, visszalép; — továbbá: meg-megáll, meg-megered az eső (többször megered és többször megáll), föl-föltekint, le-lebukik, ki-kimegy. Az erős szél el-elkapta a hangot.

5. Melléknév melléknévvel.

198. §. Lágymeleg eső, dúsgazdag ember, vakmerő fiú. Világosbarna, sötétkéék stb.

199. §. Aranyszinű, rózsaszinű, négy lábú, nagyszerű, középszerű, kisképű, könnyelmű, nagylelkű stb.

6. Ige igével összetéve.

200. §. Ásvés. Cseregbereg a szarka. Csörlöpöröl, járkel, jömegy, nyifegnnyafog, lótfut stb.

7. Névmás főnévvel.

201. §. Önszeretet, önhaszon, önerő, önálás, önhatalom, öngyilkosság. — Enhasznom, tenhasznod, önhaszna, minhasznunk, tinhasznok, önhasznuk kívánja . . .

202. §. Az összetételekhez tartoznak ezek is: nyakravaló, zsebbevaló, semmirevaló, meszszevaló, innivaló, ennivaló, mássalhangzó, magánlakó stb. — Továbbá: köröskörül, nyakrafőre, alulfölül, hegyenvölgyön, eszemiszom ember, kézzelábbal, dolgozik, tárwanyitva az ajtó, égreföldre esküszik, későnkorán esik stb.

8. Többszörös összetételek.

203. §. Szarvasmarha-tenyésztés. Löpor-malom. Ezekben az utolsó szó (tenyésztés, malom) a határozott, s ezt az előtte levő (marha, por) határozza meg (ez a határozója). A marha és por szót ismét az előt-

tök levő (szarvas, lő) határozza meg (hogyan t. i. minő marha, minő por).

A többszörös összetett szókban az utolsó szót az előtte levő, ezt ismét az előtte levő határozza meg.

204. §. A többszörös összetett, kivált hosszabb szókat elválasztjuk, p. szarvasmarhatenyésztés, löpor-malom.

Tartalom.

Anyag az egyesített olvasás-, beszéd- és tárgytani oktatásban.

I. Szakasz.

Elbeszélések, énekek, intelmek.

	Lap.
1. Isten nevében	3
2. A kitartó munkásság	—
3. A vén lantos	4
4. A molnár és fia	5
5. Isten mindeneket jól cselekedett	6
6. A háladatos vadember	7
7. Örangyalomhoz	9
8. Vigasztalás	—
9. A társaság és közlekedés	—
10. A megférés	12
11. Az őszinteség áldással jár	13
12. Mondatok	17
13. A háladatos fiú	—

	Lap.
14. Szentirási mondatok	19
15. Engedékeny légy	—
16. Reggeli ének	20
17. A megszabadított vándorlegény	21
18. A páva és a kakas	23
19. A megbűnhődött fősvénység	—
20. Mondatok	25
21. A holló és róka	—
22. Talány	26
23. A kereskedő és a hajós	—
24. Mondat	—
25. A béna és a vak	27
26. Reggeli ének	28
27. A kísértet	—
28. A tüzes víz	30
29. A nemes tett	31
30. A nefelejts	32
31. Vidámság	35
32. A keresztény takarékoság	—
33. A lúd és a páva	37
34. Mondatok	—
35. A jövőróli gondoskodás	38
36. Isten adja a növekedést	—
37. Bölcs Salamon és a magvető	39
38. Ferencz talányokat ad Lajosnak	—
39. A becsületes ember megtartja szavát	40
40. Mondat	41
41. A hű kukta	42
42. Dávid és Góliát	43
43. A magyarázat	44
44. A szegény képiro (festész)	45
45. A három szent király	50

46. A kised Jézushoz	52
47. A megtért ifjú	53
48. Jézus Krisztus	56
49. A kereszt	—

II. Szakasz.

Közlemények az állatországból.

50. Az oroszlán	57
51. A tehén	58
52. A juh	62
53. Az egér	64
54. A vakand	65
55. A nyúl	—
56. A fiú és az evetke (mókus)	67
57. Az iramgím (nyargalócz)	68
58. A kutya mint inas	70
59. A dühös eb	71
60. Az emlős állatok	73
61. A tyúk	—
62. Az éneklő madarak élete	76
63. A vándor és a pacsirta	78
64. A veresbegy	—
65. A madár és a fiú	81
66. Talány	—
67. A madarak	—
68. A béka	82
69. A gyík	84
70. Az úszómászók	85
71. A pisztráng	86

	Lap.
72. A halak	87
73. A cserebogár	—
74. A koldus gyermek	88
75. A gyermek és a méh	90
76. A selyembogár	91
77. A hernyók	92
78. A pók	94
79. Az izálatok (bogararak)	95
80. A földgiliszta	—
81. A nadály vagy piócza (vérszipó)	96
82. A csiga	97

III. Szakasz.

A természet- és földismeretből.

83. A világ	99
84. Istennek dicsérete a teremtésből (Dávid 103. zsoltárából)	100
85. A nap világossága	101
86. A nap és hold	103
87. A holdvilág	106
88. Mennyire van és mily nagy?	—
89. A nap az év folytában	107
90. Talány	108
91. Az évszakok	109
92. Talány	110
93. A föld és nap	—
94. A nyár és a tél kötődése	112
95. A tavasz utáni vágy	—
96. A tavasz	113

97. A hold és tüneményei	113
98. Mondatok (a 103. zsoltárból)	115
99. A levegő	—
100. A levegőből szállott leverődések	117
101. A szivárvány	118
102. Az égiháború	119
103. Utasító szabályok zivatar idejére	120
104. Nyáron	121
105. A tűzoltó eszközök	—
106. Az ó és új világ. (A földrészek és tengerek)	122
107. Kolumbus	124
108. Tájékozás	129
109. A postalegény	130
110. A föld lakosai	—
111. Az Isten hatalma	132
112. A szent föld	133
113. A megtért néger	135
114. Ausztria	137
115. Az ausztriai császárság alkatrészei	139
116. A dunai utazás	141
117. A haza és külföld	143

IV. Szakasz.

Történelemből.

118. Krisztus Jézus	144
119. Sz. Péter és Pál	145
120. Jeruzsálem pusztulása	147
121. Szent Szeverin	148

	Lap.
122. Szent Bonifác	151
123. Szent Adalbert	153
124. Nagy Károly	156
125. Az első ausztriai határgróf	159
126. A miket Lipót a keleti határszéleken tett	161
127. Ki Istenben bíz, nem csalatkozik meg	163
128. Habsburgi Rudolf	166
129. Rudolf császár kormány pálczája	167
130. Ausztriai Friderik és bajor Lajos	—
131. Friderik hűsége	168
132. Mondatok a bölcsh. Syrak könyvéből	170
133. Károlyfürdő eredete	171
134. A szerencsétlen iránt tanúsított hűség	172
135. A könyvnyomtatás	176
136. Mária Terézia és a magyarok	178
137. Mária Terézia a katonanevelő-intézetben	179
138. Az öregek iránti tisztelet	183
139. Dolgozni nem szégyen	185
140. Az önzetlenség	—
141. Az orvosi rendelmény	186
142. Ferencz császár	188
143. Károly főherczeg	190
144. A gyermeki szeretetből választott halál	191
145. Az előljáróság és alattvaló	193
146. Néphymnus	196

V. Szakasz.

Némely növények- és ásványokról.

147. A növények	198
148. A virágok	199

149. A len- és kenderről	202
150. Nadragulya. (Farkas-cseresnye)	204
151. Az almafa	205
152. Az almamag	207
153. A körtefa	208
154. A tölgyfa	210
155. A fenyő	211
156. A mogyoró cserje	213
157. A gabona	214
158. A kenyérsütés	215
159. Dal a malomról	216
160. A mőh és zuzmó	—
161. A gombák ,	217
162. A mézskő	219
163. A konyhasó	220
164. Földben találtató gyulékony anyagok	221
165. A réz	222
166. A sárga réz	—
167. A lakatos	223

Nyelvgyakorlatok.

(A gondolatok írásbeli kifejezésére szolgáló föladványok,
nyelvbéli ismertetések, toll alá mondandók, helyesírási
gyakorlatok stb.)

I. Fokozat.

A szók különféle nemei.

	Lap.
Igék, főnevek, melléknévek	225
Névmások	231
Birtokos névmások	235
Mutató névmások	—
Visszahozó névmások	236
Kérdő névmások	237
Határozatlan névmások	—

II. Fokozat.

A szók tartalma (jelentése)	238
(A nyelvkészlet bővítésére. Olvasni-, beszél- getve tárgyalni- és toll alá mondani valók.)	

III. Fokozat.

A mondat és föltevény.

	Lap.
I. Az egyszerű szűk mondat	250
II. A bővített mondat	251
A névelő	256
A cselekvő és szenvedő ige	257
III. A kapcsolatos (vagy összetett) és egybe- vont mondatok	259
A kötszók	261
Az igék ragozása	262
A mondatjelek	275
Rövid föltevények	280

IV. Fokozat.

A szóalkotás és helyesírás.

I. A hangok változása	287
II. A szószármaztatás	288
III. A szóösszetétel	296

Nyomatott Gorischek Károly- néhai Grund Lipót betűivel.